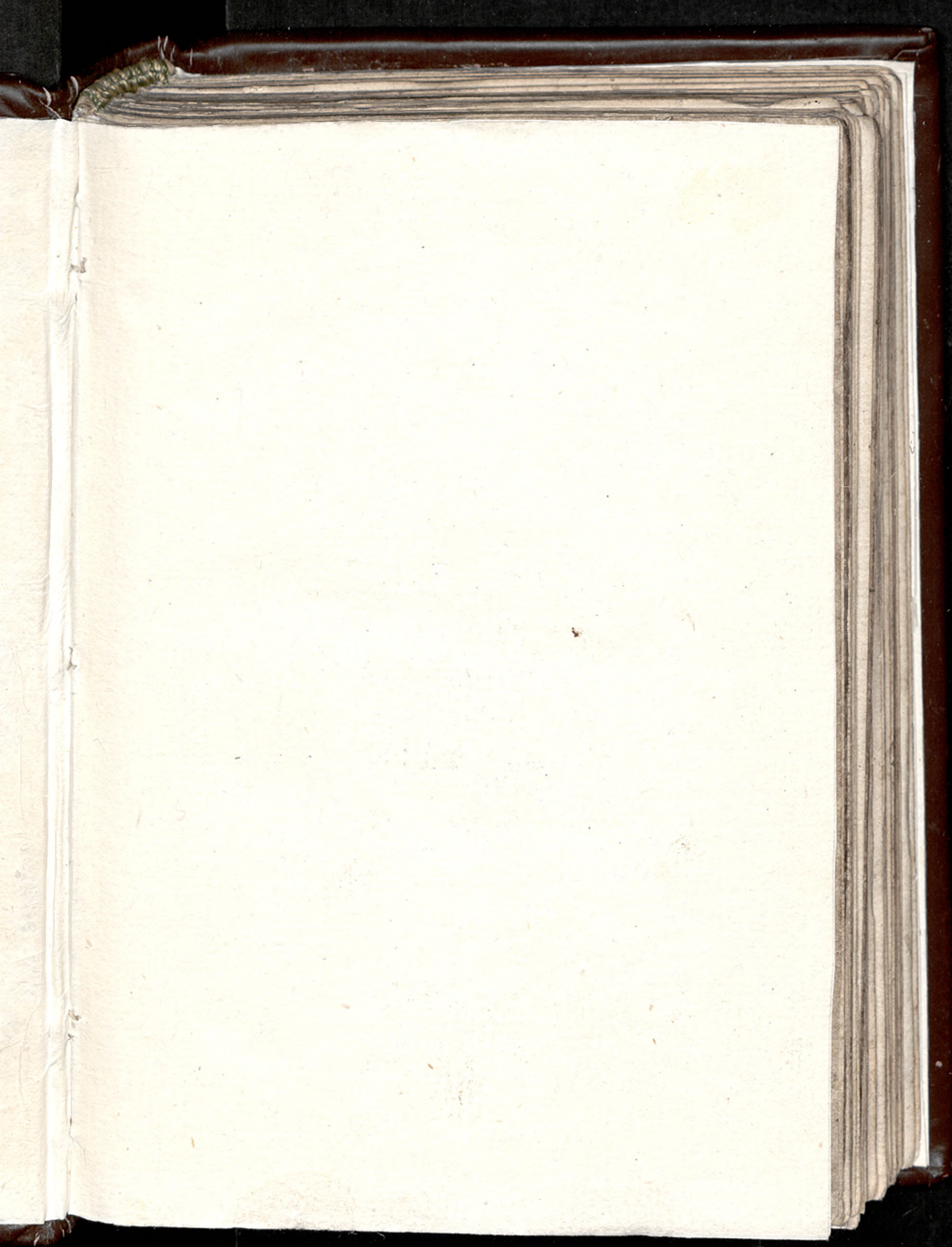
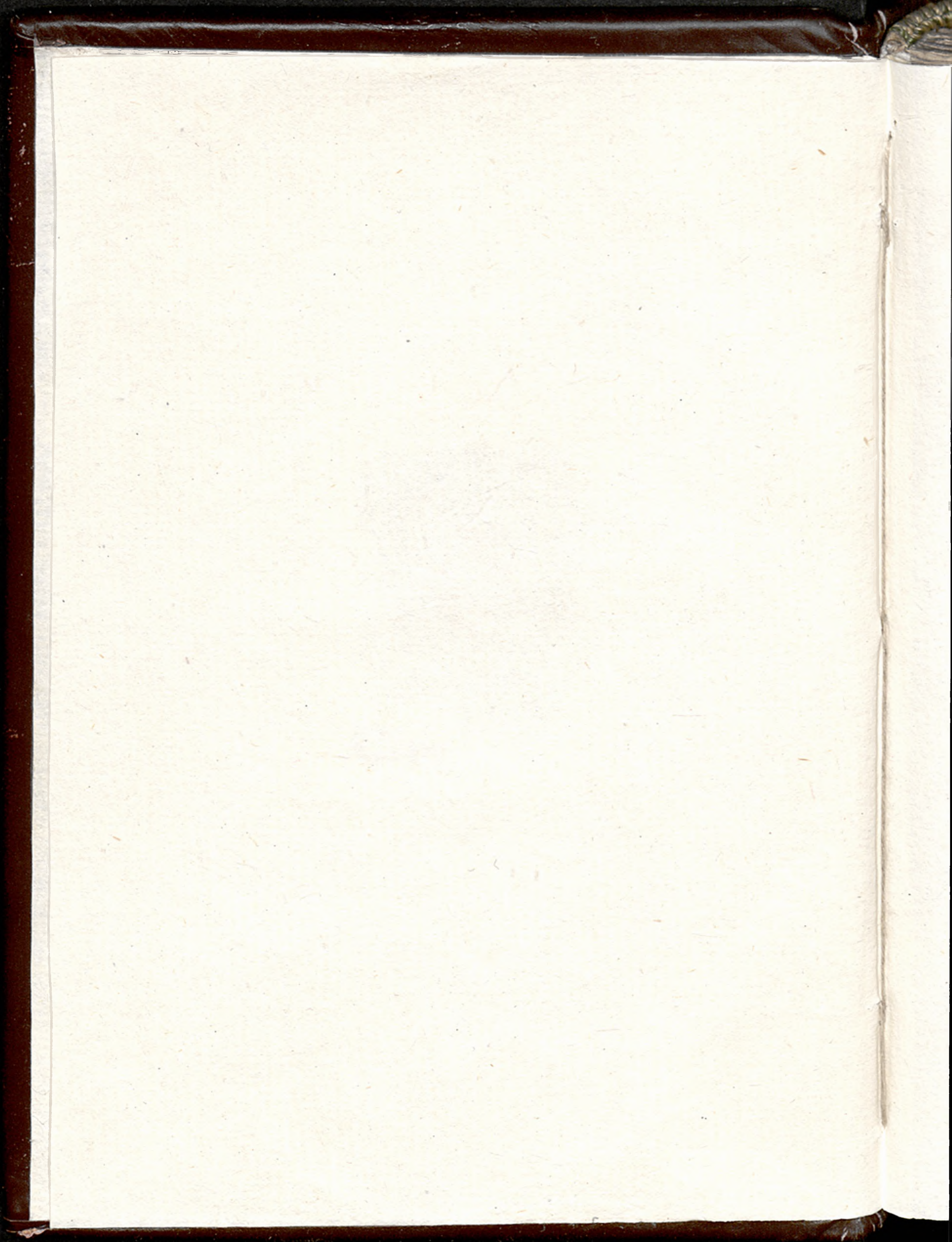
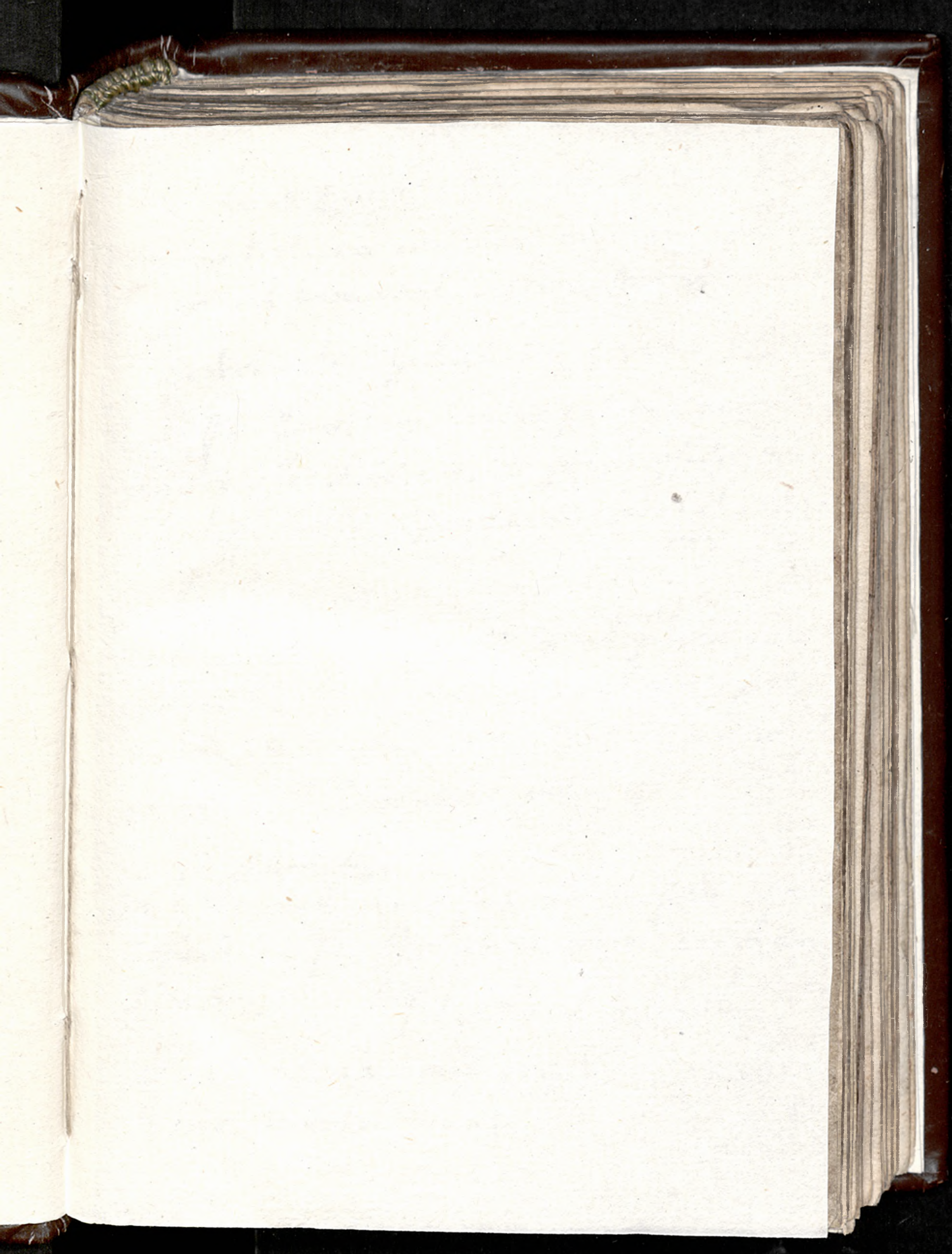

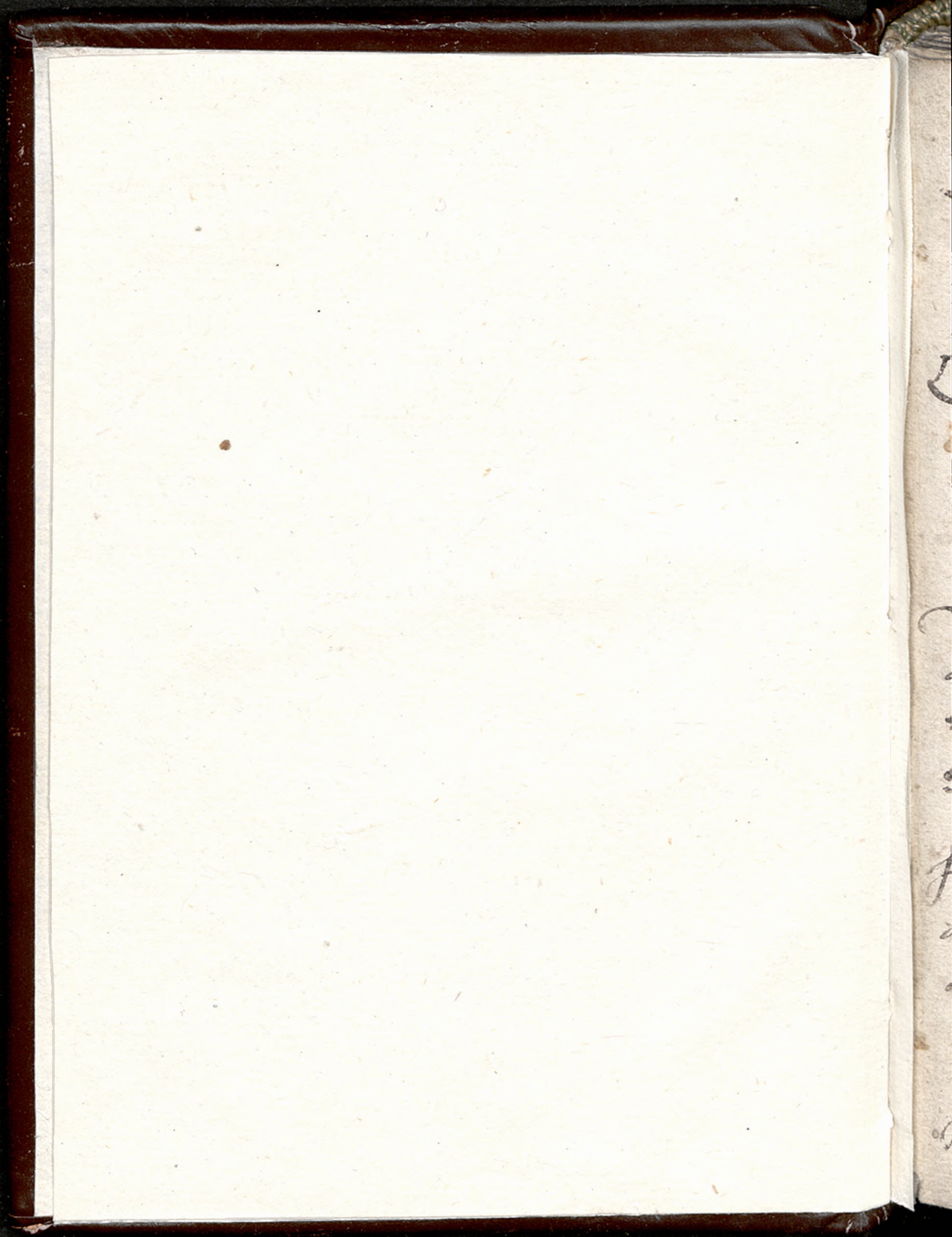

Cim 189

Lazarus Bonamicus

Laudis enim non auri cupidum oportet
qui ad immortalitatem aspirat.

Stobaeus de assiduitate sermone L. 7

Lampis Norclerg. Interrogatus, quomodo
nactus esset divitias, Magnas quidem vidit
non difficile, signas vero laboriose

Aristippus Stephanus Lysichus

Uxorem ipsam accusante, quod filium non
admitteret, ac dicente: Atqui ex te
natus est: Respondens. Hoc etiam est
ex me: sed inutile mihi est.

Socrates.

In bello quidem auro ferrum praestat, ad
defendendum se: In vita vero, eruditio
divitijs

Plato in Philabo

Oratio tanquam bonis figulis, eleganti
specie, minimum ornat

2

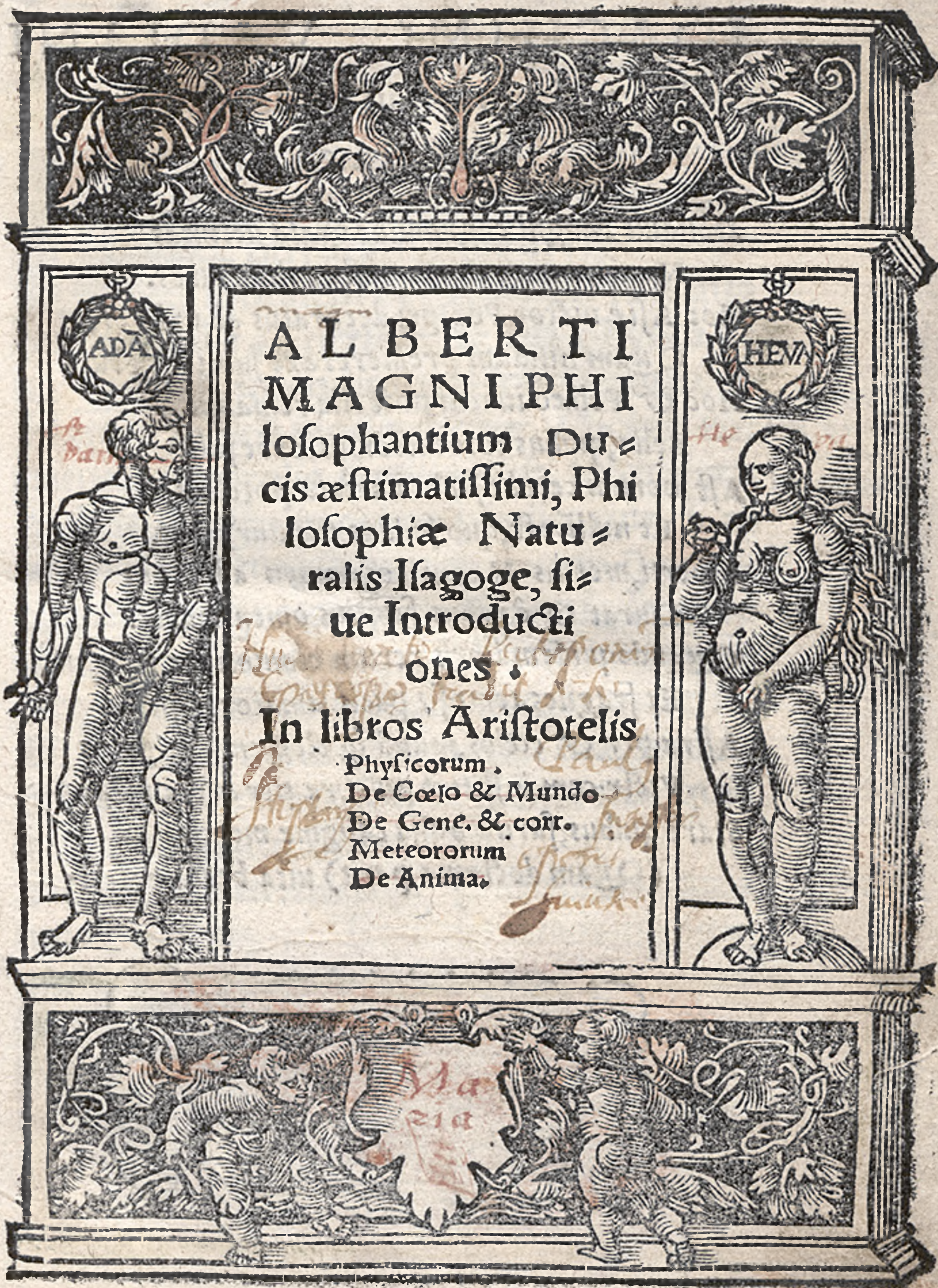
101.3

S. MACULOSA

Cim. O. 189.

101.3

IOACHIMI VADIANI

Poetae Laureati. in laudem authoris
r's Carmen.

Donavit Magni cognomine grata uetustas
Maxima quos claros gesta tulere uiros.
Hoc Asiae uictor Pompei decoratus ab urbe es,
Quum nitidum premeres axe sublimis ebur.
Hoc & Pelleo iuueni post illa remansit
Bella, quibus toto uictor in orbe fuit.
Ast horum cecidit seclis uariata potestas,
Et nullū est, quo se laus tueatur, opus.
Alberti, meritis Magni cognomen adeptum
Durat & ē rebus faustius omen habet.
Quandoquidem libris rerum monimenta reliquit,
Et fragiles tempsit pacis amator, opes.
Astra per & coelos, mundiꝫ elementa uagatus
Victricem instituit pulchra per arma uiam
Stare quibus, furu e pulsa caligine mentis
(Quam doctrina parit) uita beata poteste.

PROOEMIUM SUMMAE

huius Naturalis Philosophiae.

Philosophia diuidit̃ in tres partes uidelicet, Logicam, ethicam & physicam. Siue in rationalem moralem & naturalē. Alijs duabus obmissis ad presens, de sola physica siue naturali intendimus. Prænotantes, q̃ Natura multis modis dicitur. Dicitur em̃ natura, naturalis intelligentia, secundum q̃ dicit Aresto. in primo physicorum Vniuersalia sunt magis nota in natura, q̃ particularia, id est, naturali intelligentia. Item relationalia sunt simul natura, ut dicitur in prædicamentis. Dicitur etiam natura, materia. Dicitur etiã natura, forma. Et magis proprie dicitur natura, forma q̃ materia, quia saluat res naturales in esse.

Dicitur etiam natura, principium motus & quietis. Et dicit̃ etiam natura, uia in naturam, sicut generatio. Diffinitur sic. Natura est principium motus & quietis, eius in quo est per se, & nō secundum accidens. Vnde Auicena duplicem distin

guic

Philosophia
diuisio.

Acceptio-
nes, naturæ.

In præmis

1
2
3
4

5

No p predictum sicut s2 in flucio
a pbiarantia
oligophorin
quidam
que virtus est
2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.
TRACTATVS PRIMVS.

Natura vni.

Natura par-

ticularis.

guit naturam, scilicet, vniuersalem & par-
ticularem. Vniuersalem appellat, virtutem
diffusam in substantias coelorum. Particula-
rem vero illam appellat, quæ est in rebus
singularibus & in indiuiduis, vt illam quæ
est in hac planta, uel in hoc grano, secundū
q̄ dicitur. Quod natura est uis insita rebus
ex similibus similia procreans. Et hos qua-
tuor ultimos modos ponit Aristoteles se-
cundo physicorum. Naturale etiam dicitur
multis modis. Primo, quod alicui inest
a sua creatione, secundum quod dicitur.
Cap. 1 & 2. Scire & addiscere naturale est homini, q̄
primi tracta. utrunq; inest ei a sua creatione. Dicitur eti-
Naturale tri- am naturale, quod fit secundum cursum na-
pliciter acci- turæ, secundum quod dicitur. Naturale
pitur. est, quod ex homine fiat homo, et ex equo
1 fiat equus. Vnde secundum hæc, tria di-
2 stinguunt opera, & tria agentia, s. opus na-
turae, artificis, & creationis. Opus uaturæ
Opera tripli- est, cuius principium est natura. Opus artificis ē
cia sunt. cuius principium agendi ē uolūtas. Opus crea-
Opus nature tionis est, cuius principium agendi est crea-
opus artificis tor. Et dicitur etiam naturale, quod consy-
Opus creati derat

NATVRALIVM ALBER
derat scientia naturalis. Cum autem subie-
ctum naturalis philosophiæ sit corpus mo-
bile. Prima nostra speculatio erit, de corpo-
re mobili simpliciter, siue secundum se. Se-
cunda, de coelo & mūdo. Tertia, de elemē-
tis. Quarta, de elementatis. Quinta de ani-
ma. Corpus autem diffinitur ab antiquis
sic. Corpus est, omne illud quod habet tri-
nam dimensionem, scilicet, longum, latum,
& profundum. Vel sic & melius secundū
Algacalem & Auicēnam. Corpus est in
quo est aptitudo intelligendi duas lineas
intersecantes se ad angulos rectos. Et iste
lineæ habent se admodum crucis, & tertia
diuidit illas duas ad angulos rectos. Est au-
tē corporū aliud mobile aliud immobile.
Et dico immobile corpus stans, quod nec
mouetur ad formam, neq; ad situm, ut est
coelum empireū. Corpus autē mobile est,
quod subiacet motui & quieti, quod est eti-
am unum de principijs naturalis scientiæ.

TRACTATVS PRIMVS HV-
ius Summæ, libris Physicorum Aristote-
lis respondens, quatuor continet
a iij capitū

Summæ librum 7
Respondet hanc den-
tem in eo qd pñ
ma tñs topis
exponit
modi quod loqunt
ram formale
que dñalinas

Naturale. 3.

Diuisio libri

in 5 ptes.

1 ad inuicem

que p cor

pa mobilia

2 ad formam

3 simpliciter

4 ne pñona

5 ad inuicem

Definitio corp

Secundum Aristotelem

et eam quæ

principale iñ

Corporis de

finitio.

Diuisio
Corporis

Corporis di-

uisio.

Corpus im-

mobile.

Corpus mo-

bile.

TRACTA: PRIMVS.

capitula. Primū est de princi
pijs rerum naturalū, ha
bens tres particu
las.

T Estante autem Arestotele summo
Philosophorum primo Physicorum,
Tria sunt principia naturæ, videlicet, sub
iectum siue materia, & duo contraria. scilicet pri
uatio & forma. Quod sic patet, quia in om
ni eo quod fit secundum naturam, aliquid
subiicit. quod ad illud quod fit, sit in poten
tia. Per hoc quod dico, aliquid subij
citur, tango materiam siue subiectum.
Et per hoc quod dico, fit tango formā. Et per
hoc quod dico sit in potentia, tango pri
uationem, verbi gratia, ex homine nō mus
fico fit musicus, & ex semine non homine,
fit homo. Est igitur materia unum princi
pium in numero cum priuatione, & est, ut
duo, ratione. Priuatio enim accidit materie
non enim est idem esse hominem & musica
cum esse. Quare, ut dicit Arestote. primo
Physicorum duo sunt principia (quod est
dicere) in numero, non tamen duo peni
tus propter illud quod est alterū esse eis,
sed sūt

Tex. cō. 56

Tria esse pñ
s ipia probat

1. Physi. tex.
om. 60.

NATVRALI ALBER:

sed sunt tria ratione. Quod autem materia
& forma sint principia cuiuslibet corporis
naturalis, patet per resolutionem. Abstra-
ctis enim formis omnibus accidentalibus,
tandem deuenitur ad formā substantialem
qua adhuc abstracta per intellectū remas-
net quoddā ualde occultum, quod est ma-
teria prima. Quod autem materia prima
sit aliquid, patet per hoc, quia elementa cō-
miscantur ad inuicem, & non secundum
contrarias qualitates. siue formas, secundū
illas enim repugnant, ergo secundum ali-
quid, quod omnibus est cōmune, & hoc
est materia prima, ergo materia prima est
aliquid. Et si obijcitur. Omne esse est a for-
ma, igitur si hec materia est aliquid, habet
formam, & sic nō est materia prima. Dicē-
dum quod esse actuale est a forma, sed nō
potentiale, & tale esse habet materia pri-
ma. Vel potest dici, quod aptitudo recipi-
endi omnem formam, est ei pro forma.

Obiectio.

Solutio: 1

2

Particula prima huius primi ca-
pituli, de his que ad Materiæ
rationē pertinent, a iij Dicit

TRACTATVS PRI.

Proemio

Dif. Materi.
in te. cō. § 2

Declaratio
diffini.

Materia per
se neq̃ ge-
neratur neq̃
corrumpitur

Dicit Aresto. primo phys. Tunc em
arbitramur unūquodq̃ cognoscere
dum causas eius cognoscimus, & p̃cipia
prima usq̃ ad elementa. De his ergo prin-
cipijs est dicendum sigillatim, & primo de
materia. Materia vt dicit Aresto. pri-

mo phy. in fine, est primū subiectum vni-
uscuiusq̃, ex quo aliquid fit, cū insit per se
& non secundum accidens. Cum insit, dici-
tur, quia in omni eo quod fit secūdum na-
turam, necesse ē esse materiā. Per se & non
secundum accidens dicitur, propter priua-
tionem, quæ non inest per se, sed secūdū
accidens. Et hæc est diffinitio materiæ pri-
mæ, de q̃ dicit Arestoteles ibidem, q̃ sit in-
generabilis & incorruptibilis. Si enim ge-
neraretur, esset genita anteq̃ generaretur.
Et similiter si esset corruptibilis, esset corru-
pta anteq̃ corrumpetur. Vnde beatus
Diony. ca. iij. in li. de diui. no. dicit. Sed ne-
q̃ corrumpitur aliquid existentium. secun-
dum q̃ est substantia & natura, sed ex de-
fectu ordinationis, quæ est secundum na-
turam harmoniæ & comensurationis, in-
firma

NATVRA ALBER:

firmatur ratio materiae. Et nota, quod materia dicitur in quantum apta nata est recipere formam. Substantia uero siue subiectum, in quantum substat formae. Dicitur autem hyle, in quantum non habet aliquam comparisonem ad formam, sed est nuda ab omni forma. Origo uero dicitur secundum quod est principium omnium rerum naturalium. Materia autem sic diuiditur, quoniam quaedam est spiritualis, quaedam corporalis. Spiritualis est illa, quae est in creaturis, quae non habent situm, ut angeli, animae, in quibus simul creatur materia cum ipsis. Corporalis est ista, quae est in rebus quae habent situm. Et illarum, quaedam dicitur naturalis, quaedam artificialis. Artificialis est illa, quae est in rebus artificiatas, siue quarum principium est voluntas creata. Naturalis est illa, quae est in rebus naturalibus, siue quarum principium est natura. Et illarum quaedam est vniuersalis siue prima, quaedam particularis siue secunda. Vniuersalis est illa, quae non habet aliquem respectum ad aliquam formam specialem,

Diuersa nomina materiae attributa

1
2
3

Diuisiones materiae. I. Materia spiritualis. Corporalis. 2

Artificialis.

Naturalis.

Natura vniuersalis.

TRACTATUS PRIMVS

cialem, sed ad omnem formam indifferen-
ter se habet. Est enim quædam inclinatio
siue appetitus naturalis in materia ad om-
nem formam, & hoc propter omnimodā
sui perfectionem a forma, vnum quodq;
enim in quo magis deficit, illud magis ap-
petit. Vnde Aresto. primo phisicorum di-
cit q; materia appetit formam, sicut foemis
na virum, et turpe bonum. Particularis est
illa, quæ facta est hoc aliquid & coartata
a forma substantiali, etiam a formis accidē-
talibus. Et nota, q; in materia artificiali est
tantum potentia passiva, sicut in ære respe-
ctu statue. In materia uero particulari natu-
rali, non solum est potentia passiva, sed
etiam actiua, vt patet in grano milij. Et ta-
lis potentia vocatur a theologis ratio semina-
nalis, quæ etiam est aliquid formæ, quia est
formatiua formæ, particularium quædam
ē ingenerabilis & incorruptibilis, sicut ē in
cælo, et in corpibus superiorib; in qb; ē vir-
tus actiua tantum, respectu inferiorum.
Quædam vero generabilis & corruptibilis,
vt in elementis & elementatis, in quib;
bus

Tex. c. 6. § 1
Materia par-
ticularis.

Differentia
inter materi-
am rei natu-
ralis & arti-
ficialis.

4. diuisio et
quinta.

NATVRALI ALBER.

bus ē virtus actiua et passiua. Ex his que dicta sunt potest concludi, quod quintus plex est materiæ diuisio, puta Spūalis & corporalis. Naturalis & artificialis. vniuersalis et p̄ticula. corruptibili. et īcorruptibilis. Ḡnerabilis & ingenerabilis. Hæc autē sic se habent ad inuicem. Quia sicut naturalis simpliciior est artificiali, ita ingenerabilis simpliciior est generabili, & sicut vniuersalis simpliciior est particulari, ita spiritalis simpliciior est corporali, immo (ut verius dicatur, in infinitum plus distat, quia ad ipsā nullam habent proportionem. Quoniam omne quod est proportionabile alicui, ip̄sum aliquoties sumptum, reddit ipsum totum. Sed materia corporalis in finities sumpta, non reddit spiritualement, neq; ecōuerso.

Cōm.
Cōparatio.

Nota.

Particula secunda de secundo rerum naturalium principio, videlicet priuatione.

D Icto de materia dicendum est de Priuatione, quæ sic potest notificari. Priuatio est absentia formæ cum aptitudine materiæ ad illam, Cum aptitudine mate

Priuatione

TRACTATUS PRIMVS

materiae dico, propter corpora ingenerabilia & incorruptibilia, in quorum materia non est priuatio, quoniam ad nullam aliam formam sunt in potentia. Contingere enim ab esse nihil differunt in perpetuis, ut dicit Aristote. in physicorum. Et nota, cum priuatio sit accidens materiae, sicut ergo distinguitur duplex materia, scilicet, naturalis et artificialis, sic potest distingui duplex priuatio, scilicet, naturalis & artificialis.

PARTICVLA TERTIA DE tertio principio rerum naturalium, scilicet Forma,

Nota triplicem esse formam. I.

Sequitur de Forma, de qua praenotandum est, quod quaedam est forma abstracta a materia omnino, & a conditionibus materiae, sicut est intelligentia, & hanc considerat metaphisicus. Est autem quaedam forma abstracta a materia sensibili, sed non a conditionibus materiae, ut rectitudo, curuitas, linea, & hanc considerat mathematicus. Est & alia forma materiae coniuncta & conditionibus materiae, & hanc considerat phy

NATVRALI ALBER.

rat Physicus, quæ est vnum principium na-
turalis philosophiæ, & sic dicit Aristote.
primo physicorum in fine. Forma est qd-
dam diuinum, optimum & appetibile. Di-
uinum dicit, quia forma dat esse rei, in quo
omne quod est, assimilatur ipsi Deo. Et
optimum dicit, quia nullum trium princi-
piorum forma melius est. Appetibile dicit
quia ipsa a materia appetitur, sed forma nō
appetit materiam, nec priuationem, vt di-
cit Aristoteles ibidem. Et nota, qd forma
dicitur multipliciter. Dicitur enim forma
perfectio rei, & secundum hoc, substan-
tia potest dici forma, sicut anima est corporis
perfectio organici, phisici, cuius est anima.
Dicitur etiam forma informans siue inhe-
rens, & talis forma diffinitur in libro sex
principiorum sic. Forma est compositioni
contingens, simplici & inuariabili essentia
consistens. Simplici dicit, quia omnis for-
ma in se simplex est, & indiuisibilis & in-
uariabilis essentiæ, quia si esset variabilis,
posset recipere aliam formam supra se, &
sic esset subiectum, & non forma, vel dicio

Tex cō. 81

Oñdit for-
mam esse qđ
dam diuinū,
optimum: ac
appetibile.

**Forma multi-
pliciter dici**

Forma secū-
dum autho. &
principiorū.

Declaratio diffinitionis

TRACTATVS PRIMVS

etur simplex ad differentiam compositi, In
uariabilis, ad differentiam materiæ. Dicitur
etiam forma, quasi foris manens, & se-
cundum hoc forma dicitur paradigma si-
ue exemplar. Forma recipit diuisionem
quemadmodum materia, in spiritualem &
corporalem. Spiritualis est ista quæ facit
spiritum, siue que est in re spirituali, siue in
corruptibili, ita q̄ tota sit in toto, & tota in
quolibet eius parte. Corporalis est ista q̄ facit
corpus, siue que est in re corporali, ita ta-
men q̄ sit in maiori parte corporis maior,
in minori parte minor. Et illarum quæ-
dam est naturalis, quedam artificialis. Ar-
tificialis est illa, quæ est in rebus artifi-
cialibus, siue cuius principium est ars. Na-
turalis est illa, quæ est in rebus naturalibus
siue cuius principium est natura. Et illarum
quedam est vniuersalis, quedam particu-
laris. Vniuersalis est illa, quæ in suo esse
est totaliter, ita q̄ nō est impressa alicui ma-
teriæ, vt albedo in communi. Particularis
est illa, quæ sigillata est vel signata in hoc
subiecto, vt hæc albedo. Item particula-
rium,

Diuisiones

Forme. 1.

Forma spiri-
tualis.

Forma cor-
poralis.

2

Forma arti-
ficialis.

Forma natu-
ralis.

3

Forma vni-
uersalis.

Forma par-
ticularis.

4

NATVRALIVM ALBER

rium, quædam autem est incorruptibilis, ut forma cœli, quædam corruptibilis, ut forma elementorum. Item formarum quædam est substantialis, alia accidentalis. Substantialis est illa quæ ex adiunctione sui ad materiam facit qd, id est esse essentiali, ut igneitas. Accidentalisis est quæ ex adiunctione sui ad materiam facit quale, & non quid, ut albedo. Item formarum, alia est posita in materia immediate, alia mediate. Immediate in materia posita est, ut forma substantialis. Formarum vero mediate positarum in materia quædam est posita mediante superficie, quæ secundum extensionem superficie extendit, & habet situm secundum unam partem hic secundum aliam ibi, ut color. Unde primum subiectum coloris est superficies, et corpus superficie, & corporis materia prima, & ulterius non resolvitur. Quædam vero non mediante superficie est posita in materia, ut quæ non habet situm, ut paternitas, filiationis, & huiusmodi. Et nota, sicut dicit Averrois, multiplex fuit opinio philosophorum de formis naturalibus. Quidam opinati sunt

5
Forma substantialis.
Forma accidentalisis.

6
Forma immediata.
7.
Forma mediate posita: & duplici modo.
Primo.

Secundo.

Enumerat
opinionēs de
productione
formarum, I

TRACTATUS PRIMVS.

sunt eas esse ab extrinseco. scilicet a datore for-
marum, & ante dationem formarum ex-
tra materiam esse separatas, & positas in
stellis, vt platonici dixerunt. Vnde dice-
bant, quando homo nasceretur sub aliqua
stella, secundum caliditatem & frigiditatem
illi imprimeretur forma talis stellæ. Alij di-
xerunt, formas in materia esse actû, & la-
tere & esse insensibiles nobis, vt Anaxago-
ras, vnde dicebant omnia in vnum misceri.
Tertia opinio est Aristote. qui ponit for-
mas esse in materia potentia, & nō in actû
sed ab extrinseco agente educuntur de po-
tentia in actû. Vnde dicit Aris. ij. de gene-
ratione & corruptione. Allatio solis in ob-
liquo circulo facit hanc generationem in
istis inferioribus, generatio vero formam,
ergo allatio solis facit formam per genera-
tionem. Et in ij. Phisicor. dicit, quod ho-
mo generat hominem & sol, ex materia.
Item nota, qd forma dicitur forma, & speci-
es, ratio, & entelechia, siue actû. Forma di-
citur, in quantum dat esse materiæ, siue in
comparatione ad materiam. Species vero, 2
inquā

Tex. cō. 26
Iterum diuer-
sa nomina
poni, forme
attributa.

inquin-
vel p
inquin-
est p
siue
priu
les
ne. N
aute
cet f
teria
prin
tate
tes &
ralis
C
S

N
tand
cau
esse
ext

NATVRALIVM ALBER.

inquantum est principium cognitionis;
vel prout consideratur in se. Ratio vero
inquantum est finis materie, siue inquantum
est proportionabilis materie. Entelechia
siue actus dicitur inquantum opponitur
priuationi: Item nota, sicut dicit Aristoteles
secundo de generatione & corruptione. Materie est pati & moueri. Mouere
autem & facere alterius potentie est, scilicet
formae. Vnde quod omnino caret ma-
teria, omnino caret passione, sicut primum
principium in alijs autem secundum diuersi-
tatem materie diuersificantur proprietates
& passiones. Et haec de principijs natu-
ralis philosophiae dicta sufficiunt.

CAPITVLVM SECVNDVM

Secundo Physicorum Aristotelis
respondens. Cuius sunt duae particu-
lae. Prima est de causis p se.

Nunc considerandum est de causis;
quae & quot numero sint, praenotando
differentiam inter principium &
causam. Principium est causa intrinseca &
essentialis rei. Causa vero extendit ad causam
extrinsecam et intrinsecam ut p^o ea patebit. Vñ

b

secundum

TRACTATVS PRI.

Tex. cō. 25
Cā materia-
lis.

Materia ex
q̄ Mate. i n
qua. Materia
circa quam.

Cā formalis
Aliter for-
ma dicitur in
simplicibus
& compo-
sitis.

2 Physico-
rum. tex. cō.
29.

Causa effiti-
ens.

Causa effiti-
ens intrinse.

secundum Aristotelem secundo Physico-
rum. Causa est ex quo fit aliquid, cum in-
sit, vt æs statuae. Cum insit, dicitur ad dif-
ferentiam priuationis, & hæc est causa ma-
terialis. Notandum quod quedam est ma-
teria ex qua, vt æs statuae. Quedā v̄o ma-
teria in qua, vt subiectum accidentiū. Alia
vero est materia circa quam, vt obiectum
potentiæ, vt visus circa colorem. Alio mo-
do dicitur causa forma, speties, exemplar,
paradigma, actus, & perfectio, & ratio ipsi-
us respectu q̄ qd erat esse, vt igneitas ignis
& hæc est formalis. Et nota, quod in enti-
bus simplicibus, sicut in angelo & anima,
idem est forma quæ est actus materiæ, &
quæ est actus compositionis. In compo-
sitis vero non est idem forma, vt in homine
Anima enim est actus materiæ, humani-
tas vero actus compositionis. Tertio mo-
do dicitur causa, vnde est principium mu-
tationis, seu motus & quietis, vt deliberans
propositi, pater filiū, & omne faciēs est cau-
sa facti, & hæc est causa efficiens. Et nota
q̄ duplex est causa efficiens circa materiā,
scilicet intrinseca & extrinseca. Intrinseca
theologis

NATVRALIVM ALBER.

est virtus actiua seminis in materia, quæ a theologis vocatur ratio seminalis. Extrinseca est virtus cæli, secundum quod dicit Aristoteles, quod allatio solis facit generationem in obliquo circulo. Et nota, quod media quæ sunt ad finem, reducuntur ad causam efficientem sicut ad sanitatem macies, purgatio, motus & organa, omnia enim hæc gratia finis fiunt. Quarto dicitur causa gratia cuius aliquid fit, ut cultellus gratia incidendi. Et hæc est causa finalis, de qua dicit Aristoteles, quod est causa potissima & finis aliarum. Circa causas nota, quod finis mouet efficientem, efficiens mouet materiam, materia mota introducit formam, sicut patet in artifice, & propter hoc causa finalis est potissima aliarum. Item nota, quædam causæ sibi inuicem sunt causæ, sed non eodem modo, ut laborans est causa efficiens sanitatis, sed sanitas est causa finalis laborandi.

Item, idem contingit esse causam oppositorum, ut nauta cuius præsentia est causa salutis, absentia vero eius est causa periculi. Nota quod causa dicitur tripliciter. Aliquid enim dicitur causa alicuius per prius, & aliud per
b n posterius

2. Physi. text
com. 29.

Causa finis

Vbi supra

Ordo causarum

Pnt causæ sibi inuicem esse causæ. 2. phi. text. com. 30

Aliquæ eadē causa ex contrariis effectum. 2. physicorum.

TRACTATVS PRI.

Hos causarū
modos repe-
ries 2. phys.
tex. cō. 3. 2.
& infra per
vnum inte-
grum cap.
Quæ de cau-
sis dicta sūt,
ea & ad ef-
fectus sunt
applicanda.

posterius, vt medicus est causa sanitatis
efficiens per prius, artifex vero per postea-
rius. Item aliquid est causa per se alicuius,
alterius vero per accidens, vt faciens statu-
am, est causa per se statuæ, Policletus vero
per accidens, accidit enim statuam facienti
Policletum esse. Item, aliquid est causa in
actu, aliud in potētia, vt ædificans, & ædi-
ficator domus. Nota, sicut est in causis,
ita est etiam in causatis. Et dicta de causis
essentialibus sufficiunt.

PARTICVLA SECVNDA

huius capituli, de causis per ac-
cidens, Fortuna .i. & Casu.

Post hæc dicendum est de fortuna et
Casu, quid sint, & quæ earum differ-
rentiæ sint. Multa enim a casu & fortuna
fiunt & contingunt. Quid enim sit casus
& fortuna, secundum Aristotelem inuesti-
gari potest. Eorum quæ fiunt, quædam fi-
unt propter hoc, id est, quia intenta sunt.
Quædam vero non propter hoc, id est, quia
intenta non sunt, vt aliquem inuenire the-
saurum, cum fodit sepulchrum. Nō enim
fodit

De quibus merito debet
notari. Dicitur quod
quod fortuna et casus
sunt quædam res
natura et prius
et sunt separatae
mutuæ et diuersæ
non sunt quædam
requirunt in ca-
sus et
fortuna
separata
non sunt
eorum et
mutuæ
et sunt
ad invicem intelligi
possunt in invicem

2 physica. 2.
et ac. 4.
Aliquid sit
propter hoc.
Aliquid sit nō
propter hoc.

NATVRALIVM ALBER.

fodit propter hoc vt thesaurum inueniat. Item, eorum quę fiunt propter hoc, quędam fiunt a proposito, id est ab vſu liberi arbitrii, Quędam a natura, & illa fiunt a natura, vt dicit Aresto. ij. phyl. quęcunq; in ſeipſis a qdam principio continuo mota accedunt ad aliquem finem, ſicut patet in fabricitante, vbi natura operatur. Item, eorū quę a natura fiunt, quędam ſemper fiunt, vt oriri ſolē in obliquo circulo. Quędā vt frequenter & non ſp, vt pluuiā generari ex vapore. Quędam vt raro, vt arbores in tēpore hyemali pullulare. Eorum itaq; quę fiunt a proposito, cauſa per ſe eſt propoſitū. Et eorum quę fiunt a natura ppter hoc cauſa per ſe eſt natura. Sed eorum quę nō fiunt propter hoc, cauſa per accidēs eſt caſus & fortuna. Cauſa per accidens dico, quia fortuna & caſus accidunt cauſis per ſe. Quod ſic patet, vt ſi quis iret ad forum, vt emeret carnes, cū venit ad forum, inuenit theſaurū ex caſu, qui caſus accidit cauſę per ſe. ſ. eunti ad forum. Oportet autem quod fortuita & caſualia raro fiant, ſi enim frequenter fiunt, non dicuntur caſualia et

b in fore

Aligua fiunt
ab electrone
Aligua fiunt
a nā. 2 ph i.
tex. com. I.

Aligua fiunt
ſemper Aliq
fiunt frequē
ter.

Aligua fiunt
raro.
Applicatio.

Caſus & for
tuna in hīs
ſunt quę
raro ſunt.

TRACTATUS PRIMVS

& fortuita, vt si euntem ad forum contin-
gat frequenter bellare.

Differt au-

tem fortuna a casu, quoniam fortuna est
tantum in agentibus secundum propositū

Casus & for-
tuna quandā
inter se ha-
bēt diuersi-
tatem. 2 -
Phy. text. cō
57. & infra.

Vñ neq; inanimatū, neq; infans, neq; bru-
tum agunt aliquid a fortuna, quoniam non

habent propositum, neq; eufortunium, ne-
que diffortunium est in his, nisi secundū

similitudinem, sicut dicit Aristarcus, eufor-
tunatos esse lapides in quibus fiunt altaria

cum honorentur, diffortunatos autem illos
qui ponuntur in pavimento, quoniam pe-

In nō haben-
tibus electio-
nem proprie
casus est

dibus calcantur. Sed casus est in non ha-
bentibus propositum, vt in brutis, et in iani-

matibus, vt equus venit casu ad domum &
saluatus est a lupis, non enim propter salu-

tem venit ad domum, sed vt cibum sumat.
Et tripus cecidit, & sedes facta est. Non

enim cecidit propter hoc vt sedes fieret, sz
vt in medio quiesceret, sicut omne ponde-

rosus tendit ad centrum. Sic ergo pater,
quod omnis fortuna est casus, sed nō con-

Casus si cōi-
ter accipitur
plus signifi-
cat q̄ fortu-
na.

uertitur. Et nota, quod in his quæ fiunt p-
pter hoc, siue fiāt a proposito, siue a natura

contingit sæpe fieri errorem vel in facien-
do plus

NATVRALI ALBER

do plus vel minus, vel indebite. Ab errore
q̄ cōtingit in his quę fiūt a pposito, causat̄
peccatū pposito vt si grāmatic⁹ errat in scri
bēdo peccat ī orthographia. Similit̄ si medi
c⁹ errat in potu dādo, peccat in administrā
do & medicinis. Ab errore vero quæ fit
in his quæ fiunt a natura, causatur pecca
tum naturæ, sicut sunt monstra. Vnde diz
cit Arestote. ij. Phy. Monstra sunt peccata
in natura illius quod propter aliquid fit.
sicut propter errorem naturæ contingit in
animalibus fieri bouigenas, vel viperigen
as. Et in plantis vitigenas, oliuigenas.
Sic igitur ad præsens determinatum est, de
causis quæ & quot sint. Quatuor enim sūt
numero, scilicet, Materialis, formalis, effici
ens, & finalis. de quibus dicit Arestote. ij.
Physicorum. q̄ conueniant tres multotiēs
in vnam, sicut quod quid erat esse, & cui⁹
gratia fit aliquid, & quæ est principiū mo
tus & quietis, & non tamen idem est sens
sus & intellectus, quasi diceret, q̄ vna cau
sa sæpe trium suscipit appellationem, nam
forma est finis respectu materiæ. Et est ef
ficiens causa respectu eorum, quæ fiunt a

Error & pec
catū in ope
ratione, & hīs
quæ a natura
cōmittitur.

Tex. cō. 52

Epilogus.

Tex. cō. 70

Vna cāsa
pe trium su
scipit appella
tionem.

b iij natura

TRACTATVS PRI.

natura. Et est causa formalis ipsius compo-
siti, quia homo generat hominem & sol.
Et hæc de causis dicta suffitiunt.

CAPITVLVM TERTIVM,

cuius tres sunt particulæ. Prima
est de his quæ pertinent ad
quidditatem motus.

QUoniam, ut dicit Arest. ij. Phy. Na-
tura est principium motus & quies-
tis, seu status & mutatiōis. Dicto bre-
uiter de principiis & causis naturalis phi-
losophiæ, conueniēs est, ut dicamus de mo-
tu & quiete, loco & tempore. Primo igitur
nota, de motu inter philosophos diuer-
sæ fuerunt opiniones. Quidam enim pone-
bant motum esse, quidam vero non. Et eo-
rum qui ponebant motum non esse, qui-
dā propterea, quod esset impossibile duo
corpora esse in eodem loco, sicut Parmeni-
des & Melissus. Dicebant enim probādo
aut aliquid mouetur vel nihil. Si nihil? ha-
beo propositū Si aliquid, vel ergo per va-
cuum vel plenum. Si per vacuum, ergo q̄
ratione esset alicubi vacuum, eadem ratio
ne ubi

Correspondens lib.
in Physico: in q̄ au-
tor determinat de passio-
ne prima et anteq̄ data
notus naturalis motus
de motu quibz p̄
ptet q̄ omnia & de q̄s que p̄tinet ad quidditatem motus
quæ p̄tinet ad q̄s
quæ p̄tinet ad q̄s
opinionibus aut q̄s
ab illis tando
de motu quibz p̄
confutatur
Tex.com. 3
Opiniōes de
motu. Et di-
plex est opi-
niō eorum
qui motum
negant.

Motiuū hu-
ius opiniōis.

NATVRALIVM ALBER

vbicq, ergo totū esset vacuū, quod est im-
possibile, ergo totum vniuersum esset nihil.

Si per plenum, ergo iam vnū corpus esset
in alio, & sic duo corpora essent in vno &
eodem loco, quod est impossibile. Vnde di-
cebant quod tantum vnum esset ens con-
tinuum & sine motu & immobile. Aresto

autē dicit, q̄ tales nō sūt philosophi q̄a phi-
losophi presupponunt motū esse. Alij autē
dicebant motum non esse, propter infinita-
tem spatij, sicut Zenon & eius sequaces.

Dicebant enim sic. Si possibile est motum
esse, ponatur in esse naturali motus, anteq̄
autem corpus moueatur de loco ad locū,
oportet vt pertranseat partem spatij prius,
anteq̄ totum spatium pertranseat, & iterū
partem spatij, & sic in infinitum, quia infi-
nite sūt partes spatij, sed infinitum nō co-
tingit pertransiri, ergo non est motus. Sed

Arest. soluit hoc in sexto Physic. & dicit,
q̄ dupliciter potest considerari spatium.
Vno modo modo quo ad actum, alio
modo quo ad potentiam. Ad actum vero
siue quod ad extremitates, sic spatium non

b v est in

Hic recitat
Arest. 1. phy.
& ibidem re-
probat.
2. opinio.

Motuū opi-
niones.

Solutio
Tex. cō. 19.

TRACTATVS PRIMVS.

Duplex est
opinio con-
cedentiū mo-
tum.

Prima.

Ratio hinc
quod magna di-
stancia ob-
staculo
admittit sensu
non quod
vacuo exer-
ceri non pos-
se Aresto. 4.
Physicorum in
in tex. com-
71. 72. &
deinceps p-
bat.
Organum medij et septimum obiectum

est infinitū. Ad potentiam vero siue diuisionē
sic est infinitum, propter infinitatem par-
tium proportionabilium spacij. Eorum
ergo qui ponebant motum esse, quidam p
vacuum, quidam per plenum. Per vacuū
motum fieri dicebāt Democritus & Leu-
cippus & sequaces. Eorum qui ponebant
rerum naturalium principia esse corpora
indiuisibilia (quæ sunt atomi) dicta ab a q
est sine, & tomos diuisio, quasi sine diuisio-
ne. Et dicebant, q non, contingeret videre,
nec agere, nec esse aliquem motum nisi p
vacuum. Vnde dixerunt, si totum vniuer-
sum esset vacuum, contingeret videre mu-
scam in cœlo. Arestoteles autē dicit, quod
nec bouem nec asinum contingeret videri,
in cœlo. Et dicit, si totum esset vacuum
nullus esset motus, non enim contingit mo-
tum esse p vacuū. Et hoc demonstrat in. iij.
physic. sic. Velocitas & tarditas motus cau-
santur a leuitate & tarditate eius quod mo-
uetur et a subtilitate & grossitie mediij p q
fit motus. Ponatur ergo, q corpus grauissi-
mum moueatur per medium subtilissimū,
tunc constat q iste motus est velocissim⁹
Et mo

NATVRALI ALBER;

Et motus velocissimus est qui mensuratur
 tēpore minimo. Velox enim, vt dicit Are
 stoteles, est quod in pauco tempore multū
 pertransijt. Tardum est, quod in multo tē
 pore parum mouetur, ergo si motus esset
 per vacuum (cum ipsum vacuum in infini
 tum excedit medium subtilissimum) cons
 tat q̄ ille motus esset velocior velocissimo
 & per consequens mensuraretur tempore
 minori minimo. Sed hoc ē impossibile, nul
 lus enim motus est velocior velocissimo,
 nec aliquod tempus est minus minimo, er
 go per vacuum non contingit esse motū.
 Est enim vacuum, locus carens corpore.
 Et hæc eadem ratio valet ad intelligendū,
 q̄ licet angelus moueatur de loco ad locū,
 non autem per medium, motus enim eius
 velocior est omni motu corporis in infini
 tum. Et etiam quia motus angeli non men
 suratur tempore, sed nunc. Et si obicitur q̄
 inter duo nūc, est temp⁹ mediū. Et si mot⁹
 āgeli mensurat⁹ p̄ nūc et nūc, ergo mēsurat⁹
 tpe. Dicendū q̄ duplex ē nūc, scz fluēs, &
 inter duo nunc talia bene est tempus medi
 um, tali nunc non mensuratur motus ange
li. Alio

*Velox &
 phisi. in text
 com. 95.
 Tardum.*

*id quod est q̄
 nūc nūc
 nūc nūc
 Vacuum,*

*De motu an
 geli.*

*Obiectio,
 Duplex nūc*

TRACTATVS PRIMVS.

2 li. Aliud est nūc vicissitudinatum, & inter
duo nunc talia non est tempus medium,
& tali nunc, mensuratur motus angeli. Sed
Arestoteles dicit motū esse per plenum in
actu, & per vacuum in potentia. Sicut vi-
detur quando aliquid mouetur in aere vel
per aquam.

DE DIFFINITIONIBVS MO- tus.

Diff. motus.
Tex. cō. 6.

1

2

3

4

5

DE motu ergo dicendum est, quid sit
motus, & de eius diuisione. Diffini-
tur enim sic ab Aresto. tertio Physicorum.
motus est entelechia entis existentis in po-
tentia secundum q̄ huiusmodi est, vt alte-
rabilis quidem in quantum est alterabile,
alteratio est. Item in eodem libro. Motus
est actus imperfectus, vnde actus perfect⁹
est, quando forma perfecte acquisita est in
aliquo subiecto. Sed imperfectus est per
oppositum. Auicenna diffinit sic motum.
Motus est exitus de potētia ad actum cō-
tinue, & non subito. Item diffinitur sic. Mo-
tus est prima perfectio eius quod est in po-
tentia. Quæ diffinitiones vt notæ fiant.
Scien

NATVRA ALBER:

Sciendum, qd rerū quædam sunt in poten-
tia, vt ex eis eliciatur actus subito, & ta-
lium non est motus. Quædam autem sūt
in potentia, vt ex eis eliciatur actus non su-
bito, & taliū est motus. Hoc autem quod
sic est in potentia, duplicem habet potenti-
am, vnā respectu motus, aliam respectu
eius quod acquiritur per motum. Et sic
patet qualiter motus sit prima pfectio re-
spectu sequentis. Est enim motus actus, q
existente, adhuc aliquid eius remanet. For-
ma autē quæ acquiritur per motum est
perfectio, qua existente nihil remanet ipsi-
us. Et nota qd motus proprie non men-
suratur nisi tempore tanq̃ propria passio-
ne. Vnde cum tempus est continuum &
motus continuus sit. Continuum autem ē
cuius partes copulantur ad communem
terminum, ergo motus habet partes & me-
dium. Et ex hoc sequitur, qd quicquid mo-
uet, pri⁹ nō mouebat, & mouebit. Est em̃
pti in termino a q̃ et pti in termino ad quē, et
ptim in medio. Talis igit mot⁹ nō est nisi
corporū quæ partem & partem habet t &
medium. Item nota differentiam inter con-
tinu

Res in potē-
tia est dupli-
citer.

Mobile est
in potentia
ad duo .s. ad
motum et ad
terminū mo-
tus Cōr.

Motus men-
suratur tem-
pori. Cōr.
Continuum

Et id diffu-
se. 6. phylō-
ostendit ex
eo quod in
motu nō da-
tur primum
simpliciter nec
vltimum.

TRACTATUS PRIMVS

Continua. 5
Phy. tex. cō.
26. Contigua

Consequen-
ter se habentia.

5. phyli. tex.
com. 25.

Ad unitatē
numeralem
motus tria
requiruntur

5. phisicor.
tex. cō. 24.

tinua, contigua, & consequenter se habentia. Continua sunt, quæ copulantur ad vñū terminum communem sicut linea ad punctum, partes superficiei ad lineam, & partes corporis ad superficiem. Contigua sunt quorum partes & termini sunt simul & nō distant, vt penna & pergamentum, quoniam termini horum idem sunt. Consequenter vero se habentia, sunt quæ non habent medium inter se sui generis, aliud autem nihil prohibet esse medium. Et sumatur genus large, vt duo scilicet asini sunt eiusdem generis, & duæ domus, & his similia. Item nota, qd ad vñum motum numero, vt dicit Aristot. v. Physicorum, tria exiguntur. s. ut illud quod mouetur, sit vñum numero. Et forma quæ acquiritur per motum sit, vna numero. Et tempus mensurans motum sit vñum numero et continuum, ita quod nō intercidat quies, vt dicit in eodem Aristoteles. Multi sunt motus & non vnus motus, quorum quies ē medium, quare si motus aliquis a statu occuparetur, non esset vnus motus nec continuus, vt si sagitta fuerit missa in altum, & ibi aliquo tempore quiescat, ille

NATVRALIVM ALBER.

scat, ille motus in sursum est diuersus a motu deorsum per quietem interpositam. Et hoc valet ad cognoscendum quando vnū sit peccatum & quando plura. Item notandum, aliquid mouetur per se, aliquid per accidens, per se mouetur subiectum, per accidēs vñ mouetur aliquid dupliciter. Vno modo sicut forma in subiecto, vt albedo mouetur motu subiecti, secundum quod dicit. Motis nobis, mouent omnia quæ in nobis sunt. Alio modo sicut partes in toto, vt clauus motu nauis.

Aliquid mouetur per se aliquid enim per accidēs dupliciter.

PARTICVLA SECVNDA, de motus diuisione.

Nunc dicendum est de diuisione motus. Motus enim vno modo diuiditur sic. Motuum alius naturalis, alius animalis, alius violentus. Naturalis est ille cuius principium intrasse est natura. Animalis est, cuius principium intra se est anima. Violentus, cuius principium est extra, non conferente vim passo. Et hæc diuisio sumitur ex eo quod dicit Aristoteles vñ. Physicorum. Omne quod mouetur, vel mouetur a seipso, vel ab alio.

prima diuisio motus. Motus naturalis. Animalis. Violentus.

In textu com. 10. Notabile.

TRACTATVS PRIMVS

Vbi supra.
Diuisio mo-
tus violenti.
Impulsio.
Expulsio.
Tractio.

Vectio.

Vertigo. Se-
cunda diui-
sio motus.

ab altero. Et nota, q̄ motus naturalis in principio est remissus, in fine intensus. Animalis est in principio & in fine remissus, in medio vero intensus. Violentus vero est in principio intensus, & in fine remissus. Motum violentum Arest. viij. Physico diuidit in .iiij. species, scz in pulsionem, tractionem, vectionem & vertiginem. Pulsionis duæ sũt species, scilicet, impulsio & expulsio. Impulsio est quando mouens ab eo quod mouetur, non deficit. Expulsio autem quando ab eo quod mouetur, expellens deficit. Tractio, cum ad ipsum vel alterum velocior est motus trahentis nō separatus ab eo quod trahitur. Et ad hunc motũ reducuntur, inspiratio & respiratio, speculatio, radiatio, sunt enim similes tractioni. Vectio est, quando aliquid non secundum se, sed secundum accidens mouetur, & hoc contingit tribus motibus. s. impulsione, tractione, & vertigine. Vertigo est motus cõpositus ex tractione & impulsione. Alio modo Arestoteles in postprædicamentis diuidit motum in sex species scilicet, in generationem, corruptionem, augmentationem, diminutionem, & motum minutum.

NATVRALI ALBER :

minutionem, alterationem, & loci mutationem. Cuius sex sunt differentiae. scilicet ante & retro, sursum, deorsum, dextrorsum & sinistrorsum. Et ipse corrigit se in physicis dicens, Generatio & corruptio non sunt motus, sed mutationes unde in .v. phys. hæc quædam sunt mutationes, motus autem non sunt. Motus enim est de subiecto in subiectum, id est, de ente ad ens. Generatio vero est de non ente ad ens. Corruptio vero est de ente ad non ens. Item motus non est nisi in re existente actu & in re fixa, & in tempore, & non instanti, ergo generatio & corruptio non sunt motus, sed mutationes. Omnis enim motus est mutatio, sed non conuertitur. De his speciebus plenius dicendum erit in tractatu de elementis. Item nota, quod aliquid mouetur per locum, & tempus, ut corpora. Quædam per locum, sed non per tempus, secundum quosdam, ut lux ab oriente in occidentem in instanti. Alij dicunt, quod ille motus est in tempore imperceptibili. Quædam per tempus, sed non per locum, ut angelus. Aliquid vero nec mouetur per tempus, nec per locum, ut Deus qui

Sex sunt differentie positionum.
Tex. cō. 8.

Generatio et corruptio sunt motus.

Aliquid moueri capitur multipliciter

TRACTATVS PRI-
us qui stabilis manens, dat cuncta moueri.

PARTICVLA TERTIA DE
Quiete, motui opposita.

Quies.

Quies eū-
dum Auicē.

Quietis di-
uisio na-
turalis.
Animalis.

Violenta.

DICTO de Motu, dicendū est de Qui-
ete, opposita enim iuxta se posita
magis elucescunt. Quies aut sic diffinitur:
Quies est id quod inest rei, de cuius aptitu-
dine est quod moueatur, nō tamen est mo-
ta. Item Auicenna sic diffinit quietem. Qui-
es est priuatio motus in illo de cuius apti-
tudine est quod moueatur, non tamen est
motum. Ex hoc patet q̄ sicut motus fit
in tempore, ita & quies in tempore. Non
autem hic dicere intendimus de quiete, se-
cundū quod aut in deo est & angelis. Itē
sicut motus diuiditur in naturalem, anima-
lem & violentum. Ita quies diuidit̄. Qui-
es naturalis, est quando corpus est in pro-
prio suo loco determinato sibi a natura, si-
cut terra in centro, & ignis in alto. Quies
animalis est quando animal cessat a motu
suo in quo fuit, siue cōiungatur appetibili
siue non. Quies violenta, est quando cor-
pus est in loco sibi accidentali, sicut si terra
esset

NATVRALIVM ALBER

esset in alto, & ignis in centro.

CAPITVLVM QVARTVM:

quarto Physi. respondens, quatuor habet particulas. Prima est de loco.

Locus secundum Damascenum.

S Equitur de loco, unde locus sic diffinitur a Damasceno. Locus, est corporis finis eius quod continet, secundum quod continet, ut puta aer continet corpus, corpus autem ab aere continetur. Ab Aresto diffinitur. Est ultima superficies corporis continentis immobilis primum. Est autem duplex locus, scilicet intelligibilis & sensibilis. Intelligibilis, est locus spiritualium creaturarum, ut angelorum, & animarum corporibus exutarum, quæ licet sint in loco corporali, non tamen corporaliter, sed intelligibiliter, ut dicit Damascenus. Est autem intelligibilis locus, ubi intelligitur aliquid esse, Et est intelligibilis, & intelligibilium ut alicuius in corporeæ naturæ, quæ quidem nimirum ibi est, ubi operatur. Locus sensibilis vel corporalis est locus corporum secundum quod diffinitus est supra. Et nota, quod aliquid tripliciter dicitur esse in loco, circumscriptive, diffinitive

4. Phy. text. com. 29.

Locus intelligibilis.

Corporalis.

In loco esse tripliciter contingit. A

c n

finiti

TRACTA PRIMVS.

finitiue, et repletiue, circūscriptiue aliquid dicitur
esse in loco, cui potest assignari principium,
mediū & finis in loco, vel cuius partes com-
mensurantur partibus loci, & sic corpus est
in loco. Diffinitiue aliquid dicitur esse in
loco, quod sic est hic, quod non alibi, & sic
sunt angeli in loco, Angelus est ibi ubi ope-
ratur, ut dicit Damascē. & animæ exutæ a
corpore, Dico exutæ, quia anima vnita cor-
pori, est in eodē loco cū corpore, non per se, sed per
accidēs, Repletiue dicitur aliquid esse in loco, quod
replet omnem locum, & sic deus dicitur esse
in loco. quia omnē locum replet. Item quæ-
dā sunt in loco per se, ut subiectum, quædā
per accidens, ut ea quæ sunt in subiecto, ut
albedo, nigredo, vel partes integrales, ut di-
gitus in manu. Item duplex est locus, quidam
est cōmunis, & quidā proprius. Locus cōmu-
nis, & sicut cælū, de quo dicit Damascē. Cælū
est continētia visibilibus & inuisibilibus
creaturarum. Et domus, locus communis
est omnium quæ in domo sunt. Locus
proprius, est circūscriptio corporis, tan-
tum vnā rem includens, nec maior nec
minor corpore quod includit. Et secun-
dum

In loco esse
per se & per
accidens.

Locus com-
munis.

Locus pro-
prius.

NATVRA ALBER:

dum hoc, locus est quantitas.

PARTICVLA SECVNDA EST

proponit dicē
da.

de tempore, & his quæ pertinet
ad ipsum.

Sequitur de Tempore, de quo primo
dicendum est, quid sit tempus, Secun-
do, quid sit esse in tempore. Tertio de dif-
ferentijs temporum. Quarto, de eius distin-
ctione. Tempus autem sic diffinitur ab Are-
storele quarto Physi. Tempus est nume-
rus motus secundum prius & posterius.
Item, tempus est mensura motus rerum
mutabilium secundum prius & posterius.
Quæ diffinitiones intelliguntur manife-
ste ex comparatione temporis ad motum
localem cuius propria & per se passio est
tempus. Motus igitur localis est supra ma-
gnitudine, quæ habet partem ante, & par-
tem post, & illæ partes dicuntur respectu
alicuius mediæ partis. Mobile autem quod
mouetur super ipsa magnitudine, est quid
diuisibile, & est in potentia ad renouatio-
nem vbi loci, & situs. Et cum ipsa potentia
sit diuisibilis, & omnis diuisibilis sit mensura

Tempo. dif.
1. def.

Com. 107
& 108.

Ex compa-
ratione tem-
poris ad mo-
tum localem
& motus lo-
calis ad spa-
tium diff. tē-
poris intel-
ligendæ sūt

c. iij

ra aliqua.

TRACTATUS PRIMVS.

In tempore
quod est mē-
sura motus:
tria sunt, pri-
us posterius
& medium.

Cōm.
In motu af-
signatur pri-
us posterius
& medium
quod in mi-
nime idem
manet.

Mobilis in
toto motu

ra aliqua, ergo illius potentiae exitus ad actum, erit mensura aliqua. Ipsum autem quod fertur vel mouet in motu suo, vnū & idem est ens, habens tamen comparationē ad diuersas ptes magnitudinis, vcz respectu termini a quo, & termini ad quem est motus, continue respectu mediū. Cum igitur motus sit medium inter magnitudinem & mensurā ipsius motus, ideo mensura potentiae exeuntis in actum continue habebit tria causata a motu, vel ab ipsa potentia continue procedente in actum. s. prius & posterius causata a priori & posteriori in motu. Et medium continuās quod responder ei, quod fertur vel mouetur continue a termino a quo, in terminū ad quē. Et sic patet, quod motus est continuus a continuitate magnitudinis siue spatij super quo mouetur. Et sic in motu est prius & posterius, ac medium. Sed illud medium non est idem manens. Sicut etiam in magnitudine, vel in vbi, vel in situ, non est sp idem medium inter quamcumq; partem acceptam ante, & acceptam post in tota magnitudine. Sicut autem idem est quod fertur

NATVRA: ALBERTI.

fertur vel mouetur continue in tota ma-
gnitudine secundum substantiam, & non
habet idem esse hic vel ibi id est ante vel
post ita est idem nunc, secundum substan-
tiam quod adiacet ei, quod mouetur vel fer-
tur, & tamen nō habet idem esse, sicut nec
quod fertur vel fluit a parte priori in pos-
teriolem magnitudinis, cum tamen ma-
neat in substantia, idē motū cōtinue. Et sic
patet q̄ nūc, est substantia tēporis q̄a tēp⁹
nihil aliud est nisi cum fluens, fluxu suo
suscipiens esse continuum. Nihil enim est
accipere de tempore nisi nunc. Quod em̄
præteritum est, non est. Quod futurum
est, nondum est. His habitis, sciendum q̄
duplex est numerus, s. numerus numerās
& numerus numeratus. Numerus nume-
rans, est numerus permanens quo multa
possunt numerari, vt denarius, vigenarius
& huiusmodi, q̄ numerantur decem asini,
vel similia. Numerus autem numeratus ē
res numerata, vt canes, asini vel boues, &
similia. Numerus autem numeratus dicit̄
dupliciter, secundum potentiam. s. & secun-
dum actum. Secundum potentiam dicit̄
proprie

secundū sub-
stantiam re-
rum manes.

Cōparat nūc
ad mobile.

Cōp⁹.
Nunc fluens
de substantia
temporis est

Numeri par-
ticio. Nume-
rus nume-
rans.

Numerus nu-
meratus.
Et ē duplex.

TRACTATUS PRIMVS,

proprie numerabile, vt arena, secundum actum vero, vt res numerata secundum actum. Item numerus numeratus duobus modis numeratur. scilicet a causa numeri hoc est a causa quæ facit numerum esse, & sic tempus numeratur a motu quia prius & posterius in tempore, causantur a priori et posteriori in motu. Aliter numeratur numerus numeratus a partibus suis & a substantia sua, secundum quod habet eam. Et secundum hoc dupliciter numeratur tempus scilicet a priori & posteriori in tempore, vt a partibus, & a nunc iterato secundum esse, eodem tamen manente secundum substantiam, et sic numeratur tempus tanquam a substantia sua. Item alio modo consideratur numerus qui est in tempore, vt scilicet est mensura reddens quantitatem motus, & sic tempus est numerus mensurans motum. Certificatur enim primo quantitas temporis ex numero suarum partium, & ex substantia sua. Et hæc certificata certificatur quantitatem motus. Et hoc est quod dicit Aristoteles, quod tempus est numerus minimus. Minimus autem numerus est duo,
dico mi

Tempus dupliciter numeratur.

Declarat quod pacto tempus sit numerus numerans,

4. phi. in textu som. 108.

NATVRALI. ALBER.

dico minimus numerus numeri numerati
Minimus enim numerus numeri numerat
tis est binarius. Vnde tempus mensurat
motum vel numerat, eo modo quo duo
multotiens accepta, explicant diuersas par
tes numeri. Vnde tempus non multiplicat
numerus ultra duo, scilicet prius & poste
rius, sed illa multotiens accipiuntur secun
dum partes illius motus in tota quantitate
motus. Et sic patet qualiter tempus est nu
merus motus siue mensura, secundum pri
us & posterius. Ex hoc etiam patet qd mo
tus non potest esse numerus temporis per
se, sed per accidens, licet sit causa temporis,
quia non est causa intrinseca, sed efficiens
extrinseca. Præterea, in motu non est idem
manens iteratum in substantia, nec manens
in esse eodem. Quia illud quod est accipere
de motu, non est idem permanens in
substantia, sed nunc quod est accipere de
tempore, est permanens idem in substantia
& est loco unitatis iteratæ in numero. Et
sic patet quid sit tempus, quia est propria
passio motus, & quomodo mensurat mo
tum. Sed nota quod Nunc, duobus mo
dis acci

Cōp. 38

Cōp. 2.

Cōp. 3
Cōp. 4

In motu nō
datur idem
iteratum p
manens si
cut in tem
pore.

Cōp. 5.

Duplex est
nunc, s. suus

TRACTA. PRIMVS.

& signatum

punctum suo
fluxu more
mathemati-
co lineam fa-
ciens cum
nunc quod ē
substantia tē-
poris simili-
tudinem ha-
bet.

dis accipitur, vt dicit Auicenna, scilicet p
nunc, quod est substantia temporis, de quo
nunc, iam dictum est. Et pro nunc signa-
to, & illa acceptio proprie dicitur ad simili-
tudinem puncti, in linea existentis, Po-
natur enim per impossibile, qd sit punctus
fluens per lineam. Punctus ille fluxu suo
continuo facit lineam successiuam, quæ p
manentiam non habet in partibus, quæ in
quam linea substantiam non habet aliquā
nisi substantiam pūcti, sed tamē habet esse
alterum secundum, quod punctus est hic
vel ibi, secundum longitudinem ante vel
post. Et cum illo puncto, nunc, similitudi-
nem habet, quod est substantia temporis.
Et sic non accipitur nunc, vt est terminus
temporis, sed vt est substantia ipsius. Sed
in mathematica longitudine est punctus
terminans, & cum illo habet similitudinē
nunc, secundum quod est terminus tempo-
ris, sed non terminans actu, sed in compa-
ratione ad intellectum, vel ad aliquem mo-
tum. Sed si quis vellet distinguere, secundū
Auicennam, diceret, Quod nunc, quod ē
substantia temporis, dicitur proprie, instās
quasi

NATVRALI. ALBER.

quasi noninstans. Nunc autem quod est
 terminus temporis retinet proprie nomen
 ipsius nunc. Et nota, q̄ punctus ad lineā
 & nunc, ad tempus in quibusdam similiter
 se habent, in quibusdā dissimiliter. In termi-
 nando & continuando quodammodo si-
 militer se habēt, sed in essendo (ut ita dicā)
 siue substantiando non habent se similiter,
 quia punctus non facit lineam, neq̄ fluēs
 neq̄ non fluens. Sed nunc fluxu suo facit
 tempus, quod dictum est, & ideo punct⁹
 non est substantia lineę, sed nunc, est sub-
 stantia temporis. Diximus autem quod
 nunc, & punctus in terminando & conti-
 nuando q̄dammodo se similiter habent, quia
 in linea est accipere duo puncta terminan-
 tia actu. Sed Avicenna probat, q̄ nunc, nō
 est terminus actu in tempore, eo q̄ non ē
 interruptio temporis secundum naturam,
 sed secundum intellectum vel comparatio-
 nem ad aliquem motum terminatum. Si-
 militer punctus continuans est principiu
 & finis lineę, & ideo qui vtitur puncto
 continuante, bis vtitur eodem, & ideo qui
 escere in tali puncto accidit, & hoc verum

Punctus ad
 lineā & nūc
 ad tpus in
 aliquo simi-
 liter se ha-
 bent, & in
 in aliquo dis-
 similiter.

Puncto con-
 tinuante vs
 duobus utē
 contingit, et
 in eo aliqd
 quiescit.

d ij

est si

NATVRALIVM ALBER.

est si motus sit per lineam, ita q̄ mobile vta-
tur puncto continuante, vtetur ipso in ra-
tione finis ad precedentem magnitudinem
& ita vtitur eo quasi immotum esse, quia
moueri siue motus non est in fine alicuius
magnitudinis, sed in medio, vt probatur
sexto physicorum. Si autem vtitur ipso in
ratione principij, tunc vtitur eo vt post, q̄
est motus insequentis magnitudine, sed quā-
docunq̄ vtitur puncto, vtitur eo in nunc.
sed bis vtit̄ eo, ergo vtit̄ puncto bis in duo-
bus nunc. Sed inter quaelibet duo nunc, ē
temp⁹ mediū, ergo inter nūc, in q̄b⁹ vtit̄ eo
dem puncto vt principio & fine, erit tem-
pus medium, & in illo erit quies. Et hoc ē,
quod dicit Aresto. quarto physicorum, q̄
quando mobile vtitur vno puncto vt duo-
bus quiescere accidit, Est ergo dissimilitu-
do, quia punctus continuans qui est in li-
nea bene accipitur bis, vt est principium
& finis, ita q̄ nihil est medium. Sed nunc,
nuncq̄ potest accipi vt finis, ita vt pr̄icipiū
nisi cadat tempus medium. Et nota, quod
substantia dicitur dupliciter. Vno modo
quod quid erat esse, & si nunc, non est sub-
stantia

In tex. com.
106.

Substantia di-
citur duplici-
ter.

TRACTATUS PRIMVS

stantia temporis, quia indiuisibile non est
 substantia diuisibilis. Alio modo dicitur sub-
 stantia illud quo res est, et sic bene aliquod
 indiuisibile potest esse substantia diuisibilis
 sed tamen esse diuisibile erit ab aliquo
 alio, & sic nunc, est substantia temporis, cu-
 ius tamē esse erit a fluxu ipsius præteritis
 in futurum. Restat nunc dicere, quid sit es-
 se in tempore. Et ad hoc sciendum, quatuor
 modis dicitur aliquid esse in tempore.
 Primo sicut in subiecto, & sic passiones tem-
 poris sunt in tempore, sicut longum, breue,
 paucum, multum. Secundo modo aliquid
 est in tempore, sicut id quod est in substan-
 tia temporis, sic nūc est in tempore. Tertio
 modo aliquid dicitur esse in tempore sicut
 terminans in terminato, & sic nunc signa-
 tum, est in tempore. Quarto aliquid est in
 tempore simpliciter sicut in numero, et hoc
 est quod toto tempore vel parte tempo-
 ris mensuratur, & hoc contingit duobus
 modis, scilicet, absolutæ & per comparatio-
 nem. Absolute adhuc duobus, scilicet, per prius
 & posterius, per prius est aliquid in tem-
 pore ut motus & mobile, secundum quod
 dicitur in est in

Aliquid in te-
 pore esse quatuor
 modis
 contingit.

I

2
3

4

Aliquid esse
 in tempore
 & in mensu-
 ra dupliciter
 intelligitur.

NATVRALIVM ALBER.

- 1 est in motu, per posterius, vt quies vel quiescens, secundum quod refertur ad motum.
- 2 Per prius esse in tempore adhuc dī duobus modis. scilicet in toto tempore mensurari, & parte temporis mensurari, toto tempore mensurari sicut motus cœli, pte temporis, sicut a līj motus particulares. Per comparationē vero aliquid dicitur esse in tempore tribus modis. Aut enim id quod comparatur, est immobile secundum esse, posse & agere, sed comparatur ad rem mutabilem & mobile secundum aliquam durationem excellentem et ē in aī & p^r concōmitatiue, & sic dicit, deus est, deus fuit, deus erit. Sensus em̄ est (vt dicit beatus Hieroni.) Deus est, id est, deus semper est, Deus fuit, id est, Deus nunq̄ defuit. Deus erit, id est, nunq̄ deerit.
2. Aut enim quod comparatur secundū esse est immobile, sed secundum posse est motu coniunctum, & est mobile secundum vicissitudines, & sic angelus est mobilis secundum omnes differentias temporis, q̄a potentia angeli vicissitudinatur per actus, intelligendo diuersa & volendo, & hoc quantum ad cognitionem vespertinā. Et secundum

Esse in tempore per cōparationem tripliciter contingit. J

Angelus mo:
Chilū

TRACTATUS PRI.

cundum hoc dicit beatus Augustinus, q
deus creaturam spiritualem mouet per tē
pus, creaturam vero corporalem per tem
pus & locum. Aut tertio modo ita est, q
esse rei totum simul est, sed habet potentiā
ad motum continuum, & hoc dicitur ad
differentiam motus angeli. Et hoc contin
git duobus modis secūdm duplicem mo
tum potentiæ. Est enim motus potentiæ
ad vbi tantum, et ad formam, et primo mo
do cælum est in tempore. Secundo modo
generabilia & corruptibilia sunt in tempo
re. Tempus diuiditur per differentias tres
s. præsens, præteritum, & futurum. Præte
ritum est, quod fuit, & iam non est. Futu
rum est, quod iam non est, sed erit. Præse
ns est finis præteriti & initium futuri, conti
nuata ad instans. Iam vero, est pars tempo
ris, quod est prope præsens nunc, vt iam fa
ciā. Et est pars præteriti prope præsens nūc
vt iam feci. Modo, est pars præteriti prope
præsens nunc, vt modo comedi. Olim aūr,
est quod procul est a præsentī nunc, vt olī
feci. Repente vero est, quod est in tempo
re insensibili propter paruitatem sui. Subi

3
Habere po
tentiā ad
continuum
motum sit
dupliciter.

2
Tpis diuisio
Præteritum.
Futurum.
Præsens.
Aristo. 4 phil
ca. 6. tracta
3. Iam.

Modo.
Olim.
Repente.

Subito.

d iij to au

NATVRALIVM ALBER,

Declarat ē
tempus tri-
plici muta-
tioni esse at-
tributum.

Primo adia-
cet mutatio-
ni naturali.

to autem, vt dicit Diony. in mystica theolo-
gia, est quod præter spem est, & ex re non
apparente deductum est ad manifestum.
Vltimo nota, quod tempus multipliciter
dicitur. Aliter enim dicitur tempus secun-
dum q̄ adiacet motui naturali. Aliter quā-
do adiacet indiuisibili mutationi, siue illa sit
naturalis, siue supra naturam, siue sit in
formis spiritualibus, siue in corporalibus.
Tempus enim quod adiacet motui, est pro-
prietas motus cui accidit, & ideo tota na-
tura & principia dependēt a principijs mo-
tus. Motus autem est proprietas mobilis se-
cundum q̄ mobile, ideo principia principi-
antur ab ipso. Vnde cum mobile in natura
sit diuisibilis, & sit partim a termino in quo
& partim in termino ad quem, secundum
hoc quod habet medium per quod moue-
tur, habet rationē principij & finis & ideo
motus ipsius est actus imperfectus. Et hoc
q̄ sit actus perfectus, habet a termino ad
quem. Quod autem sit actus imperfectus
habet a termino a quo. Et similiter tempus
quod adiacet ei, est cum priori & postero-
ri, quorum vnum habet a termino a quo
s. prius

TRACTATUS PRIMVS.

prius, & alterum a termino ad quē .s. pos-
 terius. Et quod de tempore est accipere,
 est nunc fluens coniunctum priori & pos-
 teriori, & illud est tempus in q̄ duo nūc,
 se non contingunt, nec consequenter se ha-
 bent ad inuicem. Et hoc tempore mensura-
 tur motus primi mobilis, & p̄ consequēs
 omnes alij motus qui sunt sub motu cœli.
 Omnis enim motus naturalis (sicut dicit
 Aresto, mensuratur per motum cœli tan-
 q̄ per simplicissimum sui generis. Et similis-
 ter mensuratur per numerum motus cœli
 tanq̄ per extrinsecum adiacens ei, quod nō
 est in eodem genere, sicut dicit philosoph⁹
 q̄ in eodem numero numerante possunt
 esse plura numerata, plures enim res refer-
 ri possunt ad vnum numerum. Est aut̄ ali-
 ud tempus quod adiacet mutationi supra
 naturam, sicut est creatio, quæ licet non dis-
 cat mutationē in creatore, tamē dicit quan-
 dam mutationē in creatura, quæ mutatio
 creature nihil aliud est q̄ existentia creatu-
 re post nihil. Et in hac mutatione non est
 accipere substantiam vel materiam, supra
 quam fit mutatio. Neq̄ enim est accipere

Secūdo mu-
 tationi sup
 naturali.
 De creatiōe

d v.

priua

NATVRALI ALBER

priuationem vel terminum a quo, nisi secū-
dum rationem, non secundum esse. Cum
enim dicitur, hoc fit ex nihilo, per hoc, nō
ponitur materia, sed tantum ordo denotat
secundum rationem entis, ad pure non ens
secundum rē em non ē ordo entis ad nō
ens. Et illud tempus est diuisibile, sicut &
ipsa mutatio. Non enim est in ipsa accipe-

Tertio tem-
pus aliquod
motui ani-
mæ adiectū
est.

re rationem perfecti & imperfecti (nisi se-
cundum quid) sicut in alio motu. Et est
tertio modo tempus quod adiacet motui
animæ, Cuius motus est (vt dicit Auerro-
is) actus perfectus, & hoc maxime est, qñ
anima mouetur de peccato ad gratiam, in
quo motu nihil est de interceptione mediū
a quo causaretur fluxus temporis. Anima
enim semper est sub gratia vel peccato, si-
cut est de alteratione albi in nigrum, vbi ē
interceptio mediū coloris. Et similiter hoc
tempus quod adiacet motui animæ, adia-
cet motui angeli, scđm qđ dicim⁹ āgeli mo-
uent in tpe et itelligūt in tpe secundū cur-
sum angelicæ intelligentiæ super res intel-
ligibiles in cognitione vespertina. Dico
autem secundum cognitionem vespertinā,
quia se-

Da cogniti-
one angelo-
rum & ve-
spertina ac-
matutina vi-
deat Bona-
li. 2. di. 4. at-
que alij do-
ctores ibid.

TRACTATVS PRIMVS

quia secundum cognitionem matutinam
 attingunt æternitatem. Et istum motum
 tam animæ q̄ angeli mensurat nunc vicissi-
 tudinatum, secundum q̄ anima vel ange-
 lus mouet̃ de vno intellectu in aliū, vel de
 de vna voluntate in aliam, & quilibet act⁹
 eius est perfectus. Et hoc ē, quod dicit be-
 atus Augu. Deus autem creaturam corpo-
 ralem mouet per tempus & locum, creatu-
 ram vero spirituales per tempus tantum.
 In hoc tempore non est inconueniens q̄
 nunc, sit consequens ad nunc, sine medio
 tempore. Et nota, q̄ tempus est plus causa
 corruptionis q̄ generationis, vt dicit philo-
 sophus qua rto Physicorum, propter muta-
 tionem quam mensurat, quæ facit distare
 a principio. Quod enim antiquatur & se-
 nescit, prope interitum est. Et hæc de tem-
 pore sufficiant.

Te. cō. 128

PARTICVLA TERTIA DE

his quæ ad rationē æternitatis
 pertinent.

ET quia dictum est de tempore quod
 sit temporalium mensura, dicendum
nunc est

NATVRALIVM ALBER.

Substantiæ
agentes tri-
plices sunt.

1

2

3

Triplex est
rerum duratio.

nuuc est de æternitate, quæ est mensura
æternorum & de æuo, quod est mensura
æuiternorum. Quædam enim sunt vt di-
citur in libro de causis, quorum substantiæ
& actio sunt in tempore, sicut natura infima
cuius entis esse est per generationem.
Quædam vero sunt quorum substantia et
actio sunt supra tēpus, vt natura suprema,
vt deus pater, filius, spiritus sanctus. Quæ-
dam etiam sunt quorum substantia est ex-
tra tempus, sed actio in tempore, sicut na-
tura media, cuius esse est per creationem.
Quartum vero membrum stare non po-
test, sicut enim esset actio alicuius rei prius
quam substantia, quod est impossibile. Itē,
illæ tres mensuræ capiuntur in comparati-
one ad durationem. Est enim quædam du-
ratio habens principium & finem, sicut tē-
pus & motus. Et est quædam duratio nō
habens principium neq; finem, sicut æter-
nitas. Et est quædam duratio habens prin-
cipium, sed non finem, vt æuū. Quartum
membrum iterum stare non potest, scilicet
quod aliquid esset habens finem et nō prin-
cipium. Omne enim quod habet finem, ha-
bet prin,

TRACTATUS PRI.

bet principium, & non econuerso. Aeternitas a Boetio in libro de consolatione philosophiae sic diffinitur, est interminabilis vitae tota simul, id est, non distans & perfecta possessio. Quae diffinitio sic declarari potest. Possessio est nomen commune omni mensurae, omnis enim mensura possidetur ab eo cuius est per se, tanquam propria passio eius. Ter hoc quod dicit, interminabilis vitae, tangit subiectum ipsius aeternitatis. Deum aeternum, non habentem principium neque finem, quod tamen subiectum non est aliud ab aeternitate, nisi secundum rationem. Et porius dicit vitae, quam esse, per hoc innuens differentiam ab illis quae sunt in aeternitate pænali, non habentia vitam beatam, neque iucundam. Vita enim, licet absolute pro qua libet vita accipiatur, tamen hic per comparisonem sumitur pro vita beata atque iucunda. Tota simul, dicit ad differentiam temporis, quod non totum simul est, sed pars praeterita praeterit, & pars futura non est, & non ponitur ibi simul, pro simultate partium, sed dicitur simul, id est, non distans. Perfecta dicit, ad differentiam aui, quod non est omnis

Aeternitas
li. 5. p. 6

Declaratio
diffinitionis

NATVRALIVM ALBER

Tres sunt cō
ditiones eter
nitatis.

omnino simplex, sicut nec illud cuius est
mensura, perfectum, ibi enim pro simplici
ponitur. Et notandum, q̄ æternitas analo
gicæ siue per prius & posterius dicitur de
creatore & creaturis. Tres enim sunt con
ditiones æternitatis propriæ dictæ scilicet:
simplex, invariabile, & interminabile, secun
dum q̄ interminabile, non solum dicit pri
uationem finis, sed etiam principij, & sic
soli creatori conneuit æternitas, ille enim
solus est simplex, invariabilis & intermina
bilis, Sed quædam creaturæ rationem in
terminabilitatis suo modo participant, sicut
animæ, angeli, & quædam corpora glorifi
cata, post resurrectionem participant ratio
nem interminabilitatis, propter carentiam
finis, sed non principij. Et ob hoc animæ
beatæ & angeli post resurrectionem dicū
tur æterna, & sunt in æternitate. Aeterna
propter interminabilitatem. In æternitate,
propter invariabilitatem. Item quædam crea
turæ participant æternitatem propter ra
tionem interminabilitatis, & ppter carenti
am finis, sicut poenæ infernales dicuntur
æternæ, sed non in æternitate sunt, quia nō
partici

TRACTA PRIMVS.

participant rationem inuariabilitatis, sed
variantur & augmentant de tempore in tē
pus, inuariabilitas enim dicit bene esse, sed
hæc conditio quæ est simplicitas, simplici
ter in nulla creatura reperitur. Item æter
nitas dicit excellentem mensuram quantū
ad vtrumq; terminum, s. tam principij q̃ si
nis. Et sic (quedam creaturæ quo ad dura
tionem sunt generabilia & corruptibilia, et
excluduntur ab æternitate) sed non sūt eter
na, neque in æternitate. Quædam æter
na sunt & in æternitate propriæ dicta sunt
sicut deus. Quædam improprie, & illorū
quædam sunt æterna, & in æternitate per
ticipationē, vt angeli animæ beatæ. Quæ
dam sunt æterna per participationem sed
non sunt in æternitate, sicut pænæ inferna
les. Quædam nec æterna, nec in æternita
tæ sunt, sed excluduntur ab æternitate, vt
generabilia & corruptibilia. Quartum mē
brū stare non potest, quod aliqua sunt in
æternitate per participationem, sed nō æter
na. Omne enim inuariabile caret fine, sed
non conuertitur. Sequitur de nūc æterni
tatis dedi quo dicit Boetius in libro de æter
nitate

Nūc æterni.

NATVRA ALBER:

Demonstra
tio .

nitate. Quod nunc est stans & non mo-
uens se, semper facit æternitatem, quod me-
lius intelligit facta comparatione ad nunc
temporis. Imaginet itaq; linea a. c. & sit b.
punctus & ipsum b. moueatur in ista li-
nea ab a. in c. distinguens prius a. a poste-
riori c. Primam partem scilicet a. dicimus p-
transitam, posteriorem vero pertranseundā
Similiter intellige per a. c. totum tempus,
per b. ipsum nunc temporis, quod conti-
nue mouetur ab a. in c. & quod pertransis-
tum est, dicimus præteritum, quod vero
pertranseundum dicimus futurum. Et si-
cut in linea a. c. ipsum b. mouens semper
subtrahit a posteriori et addit p-ori, sic ipsū
nunc semper subtrahit futuro, & addit præ-
terito. Et similiter si b. pūctus staret in linea
& non moueretur, tunc non esset prius &
posterior in linea. Sic etiam si nunc tempo-
ris a principio stetisset temporis, tunc neq;
præteritum neq; futurum esset. Cum au-
tem nunc temporis imaginat quod stetis-
set ab æterno, iam omnino in ista æternita-
te neq; esset præteritum neq; futurum, sed
totum esset simul & præsens, & ita est in
æternita

NATVRALI ALBER .

æternitate, sed non in tempore. Tota enim æternitas est idem quod nunc indiuisibile. Sed iam videtur summe mirabile, quod ipsum nunc æternitatis, cum sit quoddam indiuisibile, extendit se ad totum tempus, totum capiens & infinitum tempus. Item totum tempus capit, & tamen in quolibet stat instanti temporis: Exemplum autem huius est ut anima est in toto corpore, & tamen tota in qualibet parte. Item anima & si simplex sit, partem & partem non habens sicut corpus, tamen per corpus totum se extendit. Sed adhuc est quoddam mirabile in nunc æternitatis, quod est indiuisibile, et continet tempus quod est indiuisibile in infinitum, & quod habet partes priores & posteriores. Exemplum ad hoc intelligendum est tale. Dicit enim beatus Augustinus, quod in eodem instanti est radius solis in oriente & occidente, subito totum nostrum illuminans hemispherium. Hoc igitur contingit reperire quod in vnico nunc temporis est prius & posterius in infinitum. Quoniam naturaliter & si non secundum tempus prius illuminatur pars propinquior vel propinquissima

Declarat quoddam similitudine quomodo nunc æternitatis indiuisibile posset se ad tempus infinitum extendere.

Declarat quomodo nunc indiuisibile æternitatis continet tempus diuisibile

TRACTATVS PRIMVS,

Cōp. 1 quissima aeris, q̄ illa que ē remotior, et pri-
us illa remotior q̄ remotissima, & si contin-
git in infinitum partes inuenire. Ex prædi-
ctis patet quid sit dicere. Deus ē, Deus fu-
it, Deus erit. Est enim sensus, Deus est, id
est, Deus est in nunc æternitatis, cui coe-
xistit præsens, præteritum & futurum tē-
Cōp. 2 pus. Pater etiam solutio cuiusdam quæstio-
nis, q̄ probatur. Quicquid deus scit, nunq̄
sciet eius contradictorie oppositum, in eo-
dem enim nunc temporis est impossibile
aliquem scire duo contradictorie opposita
sicut Sortem sedere, Sortem non sedere.
Sed nunc æternitatis, in infinitum est
simplicius q̄ nunc temporis, ergo cum de-
us sciat in nunc æternitatis quicquid sciet,
nunq̄ sciet duo contradictorie opposita,
quod est falsum. Scit enim me esse dum sū
& scit me non esse dum non sum. Et sic pa-
tet responsio, quoniam nunc, est cum qua-
libet parte temporis.

PARTICVLA QVARTA ET

ultima de Aeuo, circa hoc du-

as mouens opini-

ones.

Seq̄

TRACTATUS PRIMVS.

Sequitur de euo, q̄ potest sic diffiniri.
Æuum est mensura habentium prin-
cipium, sed non finem. Et nota quod qui-
dam dicunt, q̄ sicut tempus est in vno sub-
iecto vt in motu primi mobilis quo motu
mensurant omnes motus inferiores, tanq̄
sui generis minimo & simplicissimo, & p
consequens mensurant mensura motus
primi mobilis, sic æuum est in vno æuiter
no simplicissimo, quo omnia alia æuiter
mensurantur. Alij dicunt q̄ non, quia qd-
libet æuiternum habet suum æuum. Nul-
lum enim æuiternum est causa aliorum, si-
cut motus primi mobilis est causa omniū
aliorum motuū. Ex predictis colligi pōt,
q̄ angelus quantum ad substantiam est in
æuo, quantum autem ad agere, sicut est co-
gnoscere cognitione vespertina, est in tem-
pore, quantum autem ad bene agere, sicut
ad contemplari et frui, est in æternitate. Et
hæc de prima parte huius compilationis
Magni Alberti, suffitiunt dicta.

Æuum.
Opinio. 1

opinio. 2

Cōp. 1

TRACTATUS SECVN-

e n̄ dus Sū

dus Summæ Philosophiæ Naturalis Al-
 berti magni libris de cœlo & mūdo
 respondens, Cuius septem
 sunt capitula. Primū est
 de mundi vani-

tate.

ter. f. p. infernans. a. l. a.
ter. f. p. infernans. a. l. a.
ter. f. p. infernans. a. l. a.
ter. f. p. infernans. a. l. a.

vbi E
 ptibili
 storele

**Proponit di
cenda.**

Quia dictum est de corpore mobili se-
cundum se, dicendum est consequen-
ter de corpore mobili contracto ad
ubi. Et primo de ingenerabili & incorrus-
ptibili, quod est coelum. Vnde dicit Ares-
toteles primo Physicorum, Ex vniuersali-
bus ad singularia oportet peruenire. Vnde
pueri primo appellant omnes viros patres
& omnes faeminas matres, posterius autem
determinant horum vnumquodque. Primo
igitur ostendendum est, quod vnus est mun-
dus corporalis & non plures. Secundo, quod
coelum sit finitum. Tertio, quod omnia corpo-
ra sunt in caelo, & extra coelum nullum.
Quarto, quod coelum nec est elementum,
nec elementatum. Quinto, de nobilitate
coeli respectu inferiorum corporum. Sexto,
de motu caeli. Septimo de numero coe-
lorum. Quod autem vnus mundus sit cor-
poralis.

Plures esse
mundos cor
porales non

difficilis

Saltem per me et per cupiendo fieri deus vult et in meo et
 pro conspectu omni vult saltem et per me et est in me et per
 aggratione omni vult et per me et est in me et per
 et omni et per me et est in me et per
 talis et per me et est in me et per
 et per me et est in me et per
 et per me et est in me et per

TRACTATUS SECVN.

poralis & non plures, Aresto sic probat. ^{porales non}
Ponam⁹ q^{uo}d duo sint mūdi, aut ille alius mū ^{est possibile}
dus similis erit naturæ huic mūdo in reb^{us} ^{1. coeli tra-}
aut nomine tm. Si in reb^{us} tū ista terra similis ^{tus. 3. 4.}
illi terræ, et econuerso, et illa ad^{que} similis erit
isti aquæ, et sic de alijs. Sed quæ sūt eiusdē
naturæ tendūt ad eundē locū, ergo illa ter
ra & ista terra habebūt eundem locū, & illa
aqua cum ista aqua. &c. Sed quæcūq^{ue} res
tendunt ad eundem locum, sunt res eiusdē
mundi, ergo tantum vnus mundus est cor
poralis & non alius. Si dicatur quod ille
mundus est huic similis nomine tantū, sed
non rebus, ergo cum nō sint aliæ res q^{uam} res
huius mundi, non erit ille mundus realis et
corporails, sed tantum spiritalis siue intels
lectualis, siue archetypus, de quo non est
dubium quin sit.

CAPITVLVM SECVNDVM,

Coelum finitum & terminatum
esse ostendens.

ANteq^{uam} probemus q^{uo}d coelum sit finitū
Primo nota, q^{uo}d sicut dicit Arestore.
in. Phy. Infinitū multis modis dicit^{ur}. Vno
modo dicitur infinitum, quod sit impossibi

e in le po

63
Porales non
est possibile
1. coeli tra-
tus. 3. 4.

Primo q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} al^{ia}:
mūdi q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} p^{ro}o:
bat de h^{is} p^{ro}bat^{ur} d^{ic}to:
mūdi q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} al^{ia}:

Primo q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} al^{ia}:
mūdi q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} p^{ro}o:
bat de h^{is} p^{ro}bat^{ur} d^{ic}to:
mūdi q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} al^{ia}:

ob p^{ro}o a q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} al^{ia}:
mūdi q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} p^{ro}o:
bat de h^{is} p^{ro}bat^{ur} d^{ic}to:
mūdi q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} al^{ia}:

Acceptiōes
infiniti. 3.
It Sor. d^{ic}to a
p^{ro}bat^{ur} p^{ro}o:
bat de h^{is} p^{ro}bat^{ur} d^{ic}to:
mūdi q^{uo}d p^{ro}bat^{ur} al^{ia}:

NATVRA.

ALBER

phy.tex.cõ.

34.

bile pertransiri, ex eo quod non est aptum

natum pertransiri vt est vox inuincibilis. Et

sic dicitur infinitum negative, quasi non finis

nitum siue non terminatum, & sic deus di-

ciur esse infinitus. Secūdo mō dicit̃ esse in

finium habens transitum imperfectum, q

cap. 25 off. 7. f. 100. p. 101
 cū is sit apud natum habere transitum p

fectum tamen non habet, sicut si quis per

...transit in aeternum, non tamen completit ad finem.

tem & sic dicitur infinitum privative. Et

his duobus modis aliquid est infinitū actu

Terrio aliquid dicitur esse infinitum secundum

tertio aliquid dicitur esse infinitum secundum
 dum appositionem sicut in quantitate di-

dum appositionem, licet in quantitate di-
ferre. Quarta dicitur aliquid esse infinitū

Secundum divisionem sicut in quantitate

secundum diuisionem, licet in quantitate
continua. Quinto aliquid dicitur infinitum

continua. Quinto aliquid dicitur infinitum
~~et~~ sicut tempus. Per his ambu

vtrūq; modo, sicut tempus. Ex his tribus
 1. i. n. l. nihil dictum esse infinitum.

· ultimis modis nihil dicitur esse infinitum

actu, sed tantum in potentia, & secundum

hoc, hoc infinitum sic diffinitur in eodem

tercio Phisicorum, Infinitum est cuius pa

tem vel quantitatem accipientibus semper

est aliquid sumere extra. Restat nunc pro

et bare qd coelum non sit infinitum actu. Pri

mo pbem? generaliter, quod nullum con

pus

Nullum est
corpus actu
infinitu p
bat. I. calp

corpus actu

infinitū p

Oct. 1, 1844

TRACTATUS SECVN

pus sit infinitum actu, sic. Omne corpus
habet superficiem, & omnis superficies est
terminus. ergo omne corpus est terminatum,
& omne terminatum est finitum. ergo
omne corpus est finitum. Exin potest sic inferri.
Caelum est corpus, ergo caelum est finitum. Specialiter
probat per hoc quod caelum esse finitum, supponam
ergo quod inferius probatur, quod omne corpus
est in coelo, & nullum extra caelum. Inde arguitur.
Inter omnia corpora nobilior corpus est caelum,
est enim ingenerabile & incorruptibile virtutem
habens actiuam respectu inferiorum. Omne autem
agens nobilior est patiente secundum Aristotelem.
Sed corpori nobiliori nobilior debetur forma,
ergo coelo debetur nobilior forma, sed forma
sphaerica semper est nobilior omnibus alijs
formis siue figuris corporalibus, propter sui
capacitatem et interminabilitatem, non habet
enim principium nec finem, vna superficie contenta.
Est enim sphaera figura plana vna superficie contenta,
ergo forma siue sphaerica figura debetur coelo,
ergo caelum est sphericum siue rotundum,
ergo nos videmus, quod quoniam luna
est in est se

trac. 1. & 3. S. ad
physi. tra. 2.

probat per hoc quod

65

Probat specialiter
caelum esse finitum
presuppositis prius
aliquibus.

probat per hoc quod

probat per hoc quod

probat per hoc quod

probat per hoc quod

De similitudine primo secundum dicitur per se per se per se

NATURALI ALBER.

*est semiplena, quod est arcualis, illa autem si-
gura non est nisi a circulo, circulus enim so-
lus est in corpore rotundo, ergo luna est
rotunda. Eadem ratione sol & omnia alia
corpora super coelestia sunt rotunda, ergo
caelum est rotundum. Exinde proceditur
ulterius sic, quod corpus rotundum siue sphe-
riceum est in cuius medio intelligitur pun-
ctus a quo omnes lineae ductae ad circum-
ferentiam sunt equales, ergo coelum habet
medium, & omne medium habet extrema
sed quod habet extrema, est terminatum
siue finitum, ergo coelum est terminatum
seu finitum. Item coelum probatur esse fi-
nitum in comparatione ad motum & ad
mensuram ipsius motus, quae est tempus.
Omne quod mouetur in certo tempore to-
taliter, hoc finitum est. Sed coelum moue-
tur totaliter in certo tempore & finito quia
in vno die naturali, ergo coelum est finitum.
Quod autem motus infinitus non potest
mensurari tempore finito, sic declarat. Sit
illud tempus a.b.c.d. & diuidatur in qua-
tuor partes, vna pars temporis mensurabit
vnam partem, & alia aliam &c. Motus
autem*

*Aliaratio p
bans coeli fi
nitatem.*

*Motus infi-
nitus non me-
suratur tem-
pore finito.*

TRACTATUS SECVN.

autem cum sit infinitus, nondum totaliter
mēsurat^r est a tpe finito, ergo motus infini-
tus non mēsurat^r tempore finito. Eodem
modo demonstratur quod motus finitus
non mēsuratur tempore infinito, diuiden-
do motum in quatuor partes proportio-
nales. Debent enim esse proportionabilia
motus & tempus sicut subiectum & pro-
pria passio ipsius, ita q^d neutrum excedit re-
liquum, & sic patet si tempus mēsurans
motum est finitum, & motus erit finitus
Et si motus est finitus, et corpus quod mo-
uetur erit finitum, cōstat ergo cōelum esse
finitum.

Motus fini-
tus non mē-
suratur tpe
in finito.

CAPITVLVM TERTIVM DE eo quod omnia corpora cōelo

contineantur.

Modo probare debemus, quod om-
nia corpora sunt in cōelo, & nullū
extra: Et primo probabimus, quod nullū
corpus sit extra cōelum naturaliter. Secun-
do, quod non accidentaliter nec violenter.
Quod nullum corpus sit extra cōelum na-
turaliter, probantur sic. Tria sunt genera
corporum, scilicet, cōelum, elementum, &
e v elemē

Nullum cor-
pus est ex-
tra cōelum
naturaliter.

Handwritten marginal notes in cursive script, likely a commentary or continuation of the text.

TRACTATUS SECVN.

ter est deorsum, ignis accidentaliter vel vio-
lenter. Similiter elementum ignis natura-
liter est sursum, & terra violenter. Et ubi
non est possibile esse aliquod corpus natu-
raliter, impossibile est ibi esse aliud corpus
violenter, sed extra coelum nullum corpus
est naturaliter, ut probatum est, ergo ibi
non violenter. Sic patet qd nullum corpus
sit extra coelum. Hoc est quod dicit Da-
masceus. Coelum est continentia visibilium
& invisibilium creaturarum.

CAPITVLVM QVARTVM,

coelum non esse de natura elemento-
rum, neq; ex elementis com-
positum manifestas.

Iam debemus ostendere qd coelum nec
sit elementum nec elementatum. Quod
coelum non sit elementum patet, quia de
proprietate omnis elementi est, habere con-
trarietatem in se, & agere in suum contrari-
um si iungitur ei, corrumpendo ipsum si vi-
cit, & generando in materia suam speciem.
Si ergo coelum esset elementum, cum om-
nia elementa habent se ad coelum sicut pri-
us ad totam terram, omnia iam dudum

corru

Coelum non
est elemen-
tum

Cælum nō
est elemen-
tatum.

NATVRALI ALBER:

corrupisset, & omnia essent: cælum, quod
non videmus. Eodem modo probatur qd
cælum non sit elementatum, omne enim
elementatum minus est elementis ex quibz
componitur, sed cælum est maius om-
nibus elementis, ergo non est elementatū,
Item similiter sic patet, quod cælum neqz
est elementum neqz elementatum, omne
enim elementum vel elementatum habet
motum rectum, hoc ē deorsū ad medium
vel sursum a medio, sed cælum non habet
motum rectum, sed circularem, ergo nec ē
elementum neqz elementatum. Si dicatur
quod motus rectus est ei naturalis, circula-
ris vero accidentalis. Sed contra. Motus
accidentalis intenditur & remittitur, si er-
go motus circularis esset ei accidentalis, in-
tenderet & remitteretur, hoc autem nō vi-
demus esse, ergo motus cœli non est acci-
dentalis, motus autem cœli semp ē vnifor-
mis. Ex prædictis patet, qd cælum non est
generatū, omne em qd generatur, a prin-
cipio contrario vel a principijs contrarijs
generatur, vt dicit Aresto, de cœlo & mun-
do, Plato tamen dicit in Timæo, quod cœ-
lum

Cœli. 1
2. cœli tra
cta. 2

TRACTATUS SECVN

lum sit generatum, sed intelligit, id est ha-
bens principiu & causam sui esse. Ex prae-
dictis patet q[ue] coelum non calescit neq[ue] fri-
gescit quia non est elementum neq[ue] elemē-
tatum, quia iste proprietates sunt elemento-
rum. s. humidum, calidum, frigidum, & sic-
cū. Et cū nō accipiat coelū hui[us]modi impres-
siones, constat quod iam non est magis ve-
tus q[uam] fuit a principio suae creationis. Et
etiam constat, q[uod]uis ex aggregatione lumi-
nis quod a sole provenit ad nos, sentiamus
calorem, tamen corpora super celestia non
sunt calida, sed dicuntur calida, vt Sol. frigi-
da, vt Saturnus, humida, vt Luna, per effe-
ctum suum, agunt enim corpora superiora
in inferiora & non econverso, quod pa-
tet. Videmus enim quando luna habet ple-
nitudinem sui luminis, tunc mare crescit, et
in decremento lunae mare decrescit. Vnde
patet q[uod] luna est causa & mater humidita-
tis. Propterea dicit Aristoteles in libro de
proprietas elementorum, q[uod] quando
omnes planetae fuerūt coadunati in signo
piscium, factum est diluvium. Cum autē
coadunati fuerunt in signo geminorum, fa-

cta est

Non tamen sequitur
multa de p[er]f[ec]tionem
principii p[er]f[ec]tionem
p[er]f[ec]tionem p[er]f[ec]tionem
p[er]f[ec]tionem p[er]f[ec]tionem
p[er]f[ec]tionem p[er]f[ec]tionem

Cōp. 2

Cōp. 3

Quia p[er]f[ec]tionem
p[er]f[ec]tionem p[er]f[ec]tionem
p[er]f[ec]tionem p[er]f[ec]tionem
p[er]f[ec]tionem p[er]f[ec]tionem
p[er]f[ec]tionem p[er]f[ec]tionem

Cōp. 4

Ob somnia felicia facta affi-
rant

Ob somnia felicia facta affi-
rant

NATVRA ALBER.

Etia ē magna mortalitas. Item patet ex prædictis q̄ cœlum nō est coloratum, quia color causatur ex qualitatibus elementorum

CAPITVLVM QVINTVM, DE

Cœli & superiorum corporum nobilitate.

Nobilitas
cœli ratione
situs figuræ
& impassibi-
liratis dino-
scitur.

Nobilitas cœli & corporum superiorum coelestium respectu inferiorum, patet ex eleuatione sua sup omnia corpora inferiora. Quanto enim corpus est nobilior, tanto altior debetur ei locus. Item nobilitas corporum superiorum patet ex figura, siue forma ipsorum quæ est rotunditas. Rotunditas enim nobilior est omnibus alijs figuris, sicut dicit Aristot. de cœlo & mundo. Quod patet ex eo, quia omnes aliæ figuræ habent terminos, rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium neq; finem, sed in se est terminatus. Quod autē omnia corpora superiora sunt rotunda, ostensum est supra. Ex hoc patet q̄ cū cœlum rotundū & omnia corpora inferiora sunt rotunda, & ob hoc sunt finita. Omne enim rotundū habet medium, & omne mediū habet extrema

TRACTATUS SECVN.

trema, & quod habet extremum, est finitū. Quod autem omnia corpora inferiora sūt rotunda, manifestum est. Ignis enim cum contineatur a coelo quod est rotūdum, habet figuram rotundam, vt dicitur in secundo de coelo & mundo, & ob hoc finitus ē. Et cum aer contineatur ab igne rotundo, est rotūdus, & ob hoc finitus. Similiter de alijs. Nota, q̄ terra est discooperta aquis, quia deus voluit cohabitare homines in ea. Item nobilitas corporum superiorum patet ex impassibilitate eorum, sunt enim ingenerabilia & incorruptibilia & impassibilia, virtutem tantum actiuiam respectu inferiorum habentia.

CAPITVLVM SEXTVM

de Cœli motu.

ET quia cœlum est nobilius corporibus inferioribus omnibus, propter hoc debetur ei motus nobilior, s. circularis & secundū naturam perpetuus, ab omni pœna & fatigatione alienus. Quod autem motus cœli sit perpetuus, patet ex eo, quia principium mouens ipsum non potest se parari ab eo. Illud enim principium vel est

intra

Motum cœli esse perpetuum ostendit

NATURALIVM ALBER.

Intra vel extra. Si extra, tunc motus cœli
esset accidentalis siue violentus, sed omne
accidentale siue violentum transit velociter
vt dicit Aresto. in libro de cœlo & mundo
Si ergo motus cœli esset accidentalis siue
violentus, iam dudum pertransisset Restat
ergo quod illud principium est intra. Om
ne autem quod est intra aliud non potest
remoueri ab eo, nisi per passionem vel per
aliquam contrarietatem, sed cœlum est im
passibile non habens contrarietatem aliq̃
ergo illud principium non remouebitur
ab eo, ergo motus cœli dicit̃ perpetuus. Itē
quod motus cœli sit perpetuus siue circu
laris secundum naturam, patet ex eo q̃ nō
habet aliquam intensiōem, nec remissiōē
nē aliquam, sed semper est vniformis, nec
magis nec minus intendit ad acquirendū
illud vbi, vel illud. Præterea motus cœli nō
tendit ad aliquam formam vel finem ad
quirendum, quo acquisito, quiescat, ergo ē
perpetuus secundum naturam. Ex prædi
ctis autem patet q̃ motus cœli non est na
turalis nec violentus, patet ex eo, quia om
nis talis motus est motus rectus. Ponam⁹
ergo

Cōtr. motus
cœli nec est
naturalis nec
violentus.
Proba. 1

TRACTATUS SECVN

ergo quod corpus naturaliter siue violenta
 ter moueatur per aliquam lineam siue spa-
 tium finitum, omne enim spatium est fini-
 tum. Illud autem corpus quando pertran-
 sit id spatium, cum sit finitum, aut ergo sta-
 bit aut non. Si stabit, quiescit in puncto, er-
 go motus ille non est perpetuus. Si vero
 non stabit, ergo redibit, quia ulterius non
 ē pcedere, aut igit redibit in eodē tpe aut in
 alio. Si in eodē tpe ergo simul in eodē tpe
 ibit & redibit, & sic duo opposita essēt si-
 mul in eodē, q̄ est impossibile. Si in alio
 ergo quies est in medio illorum temporū.
 Itaq; cessabit ille motus, ergo non est per-
 petuus. Sed probatum est quod motus ce-
 li est perpetuus secundum naturam, igitur
 non erit naturalis nec violentus. Item talis
 motus intendit & remittitur, sed motus
 cœli non intenditur nec remittit, ergo mo-
 tus cœli non est naturalis. Item Auicenna
 probat q̄ motus cœli non est naturalis, q̄
 talis motus naturalis est ab aliquo in aliqd
 & semper intendit aliquid acquirere, quo
 acquisito, quiescit illud mobile. Motus
 autem cœli non acquirit aliquid in quo q̄

Quarta. nullo si in motu coeli esset naturalis, ergo omnia corpora essent in
motu. Sed non est in motu. Ergo non est naturalis. Item alia ratio
est. Quia si motus coeli esset naturalis, non esset in motu. Ergo non est naturalis.

NATVRALIVM ALBER.

escit ergo non est naturalis. Item alia ratio

Proba. 4. ne probatur, quod motus coeli non sit na-

turalis, quia ea quæ mouentur naturaliter,

et sunt eiusdem spetiei & eiusdem naturæ, &

mouentur versus eandem partē, vt omnia

grauia tendunt ad cētrum, & omnia leuia

ad superiora ascendunt, ergo cum coelum

sit eiusdem spetiei & eiusdem naturæ, si mo-

tus eius esset naturalis moueretur versus

eandem partem, & nulla esset diuīsiō vel di-

uersificatio. Sed pbatum est in astrologia,

quod et Arestoteles dicit in lib. de cælo &

mundo, quod octaua sphaera mouetur de

oriēte in occidens, & aliæ sphaeræ septem

mouentur contra incessum primi mobilis

ergo non mouentur versus eandem partē

ergo motus coeli non est naturalis. Itē alia

ratione potest probari q̄ motus coeli non

est naturalis, quia motus coeli principium

est naturæ, id est rerum naturalium, quia

mediante motu illo omnes res naturales ge-

nerantur & corrumpuntur & alterantur.

Illud autem quod est causa alicuius, fortis-

us & nobilius est eo cuius est causa, & cū

motus coeli sit principium rerum naturali-

um, nō

Item si motus coeli esset naturalis, non esset in motu. Ergo non est naturalis. Item alia ratio est. Quia si motus coeli esset naturalis, non esset in motu. Ergo non est naturalis.

Proba. 5. ergo motus coeli non est naturalis. Itē alia ratione potest probari q̄ motus coeli non est naturalis, quia motus coeli principium est naturæ, id est rerum naturalium, quia mediante motu illo omnes res naturales generantur & corrumpuntur & alterantur.

Summa huius rationis est hoc, quod motus coeli est principium rerum naturalium, quia mediante motu illo omnes res naturales generantur & corrumpuntur & alterantur. Illud autem quod est causa alicuius, fortius & nobilius est eo cuius est causa, & cū motus coeli sit principium rerum naturalium, nō

TRACTATUS SECVN.

77

um, non est subiectus naturæ, ergo non ē
naturalis, sed est super naturam. Quod aut
motus cœli non sit violentus, probatū ē sup
omne enim violentum velociter transit. Si
militer ostensum est quod non est anima
lis, quia Aristoteles dicit q̄ motus anima
lis nō ē sine pœna, nec sine labore, nec sine
terminatiōe, motus aut cœli ē sine labore et
sine pœna, ergo motus cœli nō est anima
lis. Item, talis motus intenditur in medio,
motus autem cœli non intenditur in me
dio, ergo motus cœli non est animalis. Pre
ter hos autem motus oportet ponere aliū
motum cœli, s. circularem, vt dicit Aristo.
in li. de celo & mundo. De quo dicit Au
gustina, quod non est simpliciter animalis,
sed per similitudinem, quia sicut anima hu
mana mouet corpus humanum, & corp⁹
obedit ei, ita angeli in eo quod cognoscunt
& vident suum creatorem, ex leticia & de
syderio mouent illas sphaeras, ita quod pri
ma sphaera, que est maxima sphaera, ex tali
desyderio mouetur a primo ordine. Vnde
appellat motum istum desyderij. Et secun
da sphaera mouetur a secundo ordine, &

Proba. 6

Motus cœ
li non ē ani
malis.

Ostendit q̄
motu cœli
mouetur.

f ij

sic de

*quia anima dicitur corpus fieri et sic de p[er] se
et sic de p[er] se et sic de p[er] se et sic de p[er] se
et sic de p[er] se et sic de p[er] se et sic de p[er] se*

NATURALI. ALBER:

sic de alijs per ordinē. Vnde ipse dicit. An-
geli sunt quasi animæ, non tamen simpliciter
sunt, sed metaphorice. Et ideo motus il-
le celestis dicitur quasi animalis, non tamen
simpliciter est animalis.

CAPITVLVM SEPTIMVM DE Spherarum celestium numero.

De numero
sphaerarū di-
uersitas est
apud philo-
sophos: astro-
logos & the-
olo. Videtur
Bon. in dist.
2. li. 2.

De hac re
theologi. in
dist. 14. li. 2.

NOta q̄ octo distinguūtur Sphere
celestes, quarum prima est in qua
stellæ sūt fixæ innumerabiles, vt dicit Ari-
sto. Secunda sphaera est Saturni, in qua so-
lūmodo est Saturnus. Tertia Iouis. Quar-
ta Martis. Quinta Solis. Sexta Veneris.
Septima Mercurij. Octaua Lunæ. Vltima
Octo sunt sphere, poteris quas sic retinere.
Coelum stellatum, Saturnus, Iupiter &
Mars. Sol, Venus, has sequitur Mercurius
us, vltima luna. Sub luna vero non sunt
nisi res corruptibiles, sicut ignis, aer & alia
corruptibilia. Sicut dicit Macro. Ptolome-
us autem assignat aliam super istas in qua
sunt angeli & res spirituales & incorrupti-
biles, & ista est immobilis, huic tamē Are-
sto, non videtur consonare, Theologi sep̄tē
sphaera

TRACTATUS SECVN.

79

Sphæras siue celos assignât. s. Aereum, æthereum, igneum, sydereum, cristallinū, olympium, empireum siue trinitatis. Quarū numerus sic potest capi. Omne cœlū vel nominat rem creatam vel increatam. Si increatam, sic est cœlum trinitatis empyreum. Si creatam, vel nominat rem corporalem vel incorporalem. Si corporalem, hoc est dupliciter, vel quātum ad extrema, vel quātum ad media. Si quantum ad extrema, sic est cœlum igneum & aereum. Si quātum ad media, sic est cœlum æthereum. Si vero nominat rē creatam incorporalem, hoc iterum est dupliciter, vel quantum ad extrema, vel quātum ad media. Si quantum ad extrema, sic est cœlum sydereum. Si quantum ad medium, sic est cristallinum. Et nota, quod motus octauæ spheræ dicit̃ vniformis. Motus autem spherarum inferiorum & planetarum est duplex, tropicus siue diuturnus, hoc ē reuolutio primi mobilis siue motus proprius. Motus tropicus dicitur conuersiuus. Vnde omnes planetæ dicunt̃ tropici in astronomia, q̃a retro gradiūt a motu p̃mi mobilis q̃a mot⁹ talis cū

Sufficientia

De motu
spherarum.
Sphere planetarum duplici motu mouentur.

f in

desy

NATVRALIVM ALBER

desyderio tanto est, quod omnes alias sphae-
ras secum reuoluit. Motus autem qui dicitur
reuolutio in contrarium primi mobilis, est
motus proprius & naturalis planetarum.

Cur sphaerae
planetarum con-
tra motum
primi mobi-
lis moueantur
rationes as-
signat. I

Quare autem sphaerae planetarum moueantur
contra incessum primi mobilis, ut dictum
est supra, a diuersis diuersae rationes
assignantur. Aliqui dicunt, quod hoc sit ad re-
tardandum motum primi mobilis, nisi enim
motus illius (ut dicunt) non retardaretur
propter nimiam sui velocitatem, totum fir-
mamentum frangeretur inferius, vel iam
dudum esset fractum. Alii autem (ut Ar-
istoteles) dicunt, quod hoc sit propter homines
& alia super terram existentia, quia si mo-
tus primi mobilis qui est cum desyderio non
haberet aliquam retardationem, non posset
aliquid crescere super terram, nec homines
possent viuere. Et haec ad praesens de coe-
lo dicta sufficiant.

TERTIUS TRACTATVS

summe Philosophiae Naturalis Alberti
magni, libris de generatione & corru-
ptione respondens, sex habet ca-

pitula.

TRACTA TERTI.

pitula. Primū est de quibusdam
dam praeambulis.

Postquam dictum est de corpore mobili & ingenerabili & incorruptibili. Nunc dicendum est de corpore mobili, generabili & corruptibili. Et primo de simplici, & postea de compositione. Corpora generabilia & corruptibilia simplicia sunt quatuor, scilicet elementa. Vnde de elementis est dicendum, quae distincta sunt sub celo in suis sitibus & locis, ita quod illud quod est subtilius alijs, propinquius est celo, ut ignis, quia aer subtilior est, celo propinquior est quam aer, & aer quam aqua, & aqua quam terra. Ideo primo ponemus opiniones antiquorum philosophorum de elementis. Secundo dicemus de primis qualitatibus elementorum. Tertio, de generatione & corruptione elementorum ad invicem. Quarto, dicamus de alteratione & alijs speciebus motus. Et antequam ponamus opiniones de elementis, Nota quod elementum capitur multis modis. Dicitur enim primo: quod est principium artis complexum, ut illud, omne totum est

Continuatio.

Dicenda
ponit.

Ordine dicendorum subiungit.

Acceptio elementis

maius

NATURA. ALBERTI.

maius sua parte. Vnde dicit Aristoteles in libro phys. corum. Dispositio scientiæ & veritatis est in omnib⁹ rebus quar⁹ sunt principia aut elementa, ibi Aristoteles elementa appellat principia. Secundo dicitur elementum secundum philosophum in quinto Metaphy. quod est commune omnib⁹ rebus, & quod est principium cuiuslibet rei naturalis sicut lapides & ligna etiam dicuntur elementa domus. Et quod in quolibet genere primum est principium, sicut literæ dicuntur elementa vocis significatiue ad placitum &c Dicitur etiam elementum secundum specialio^{rem} intellectum, principium cuiuslibet corporis sensibilis & mixti. Et secundum hoc diffinitur. v. Meta. elementum sic. Elementum est ex quo res componitur primo, & est in eodem, & non diuiditur secundum formam. i. speciem & aliam formam. Verbi gratia, vt in mixto est aqua, cuius quelibet pars aque est aqua, & similiter de alijs elementis. Et secundum hoc quatuor distinguuntur elementa. s. ignis, aer, aqua, terra, que omnia in materia conueniunt, sed non secundum formas. s. Frigidum, calidum, ca

Diff. elem^{ti}
ti que habe
tur. 5. me
tha. cap. 3.

Vox ad quælibet
ad placitum significatiue
tunc est principium
ad placitum

TRACTATUS TERTI.

83

dum, calidum, humidum, siccum, ideo dicuntur contraria, ratione suarum formarum. Unde substantiæ nihil est contrarium secundum naturam, sed secundum formam est aliquid substantiæ contrarium.

Cōtra

CAPITVLVM SECVNDVM

ponens opiniones antiquorum circa numerum elementorum.

DE elementis vero diuerse sunt philosophorum opiniones. Quidam ponebant plura elementa, quidam vnum tantum. Inter eos qui ponebant plura, adhuc fuit diuersitas. Empedocles enim & Aristoteles ponebant quatuor elementa, que dicta sunt. Attamen Empedocles nihil certum dixit de hoc. Ponebant enim illa quatuor elementa principia materialia omnium corporum. Et ponebat duo principia formalia, scilicet et amicitiam. Et dicebat, quando qualitates istæ ac differentia, scilicet Calidum, frigidum, humidum & siccum separabantur ab eis, conglutinabantur in massam vnā propter amicitiam. Postea qualitati

Prima opinio. Has opiniones antiquorum de numero elementorum Aristoteles. I de genere recitat, atque reprobatur. ca. 1. & 2.

g bus

NATVRALI ALBER.

bus vero & differentiis aduenientibus se-
parabatur propter litem. Et hoc continge-
bat post magnum annum, puta, post decē
milia annorum, vel secundum alios post tri-
ginta sex annorum milia. Ex dictis itaq;
Empedoclis nesciebatur, vtrum elementa
essent principia illius masse, vel an massa
foret elementorum principium. Democri-
tus & Leucippus ponebant corpora indis-
uisibilia esse principia omnium corporum.
Vnde & ea atomos vocabant, quæ etiam
esse dicebant infinita. Et istam positionem
sic probabant. Possibile est corpus diuidi
in infinitum. Ponatur igitur aliquod cor-
pus, quod potest diuidi in infinitum, aut er-
go remanet aliquid, aut nihil. Si nihil, ergo
aliquod corpus constabit ex nihilo, quod
est impossibile. Si vero remanet aliquid,
aut est corpus vel non corpus. Si non cor-
pus, tunc aliquod corpus constabit ex nō
corporibus, quod iterū est impossibile. Si
autem est corpus, aut est diuisibile vel non
diuisibile. Si est diuisibile, hoc est contra pri-
us positum, dictum enim fuit quod diui-
deretur in infinitum, quousq; diuidi vlteri-
non po

TRACTA. TERTIVS.

non potest. Si autē est indiuisibile, habet
 propositum, scilicet, q̄ corpora indiuisibilia
 sunt principia omnium corporum. Huic
 aut probatiōi Aristoteles dicit respon-
 dendo, q̄ Corpus est diuisibile in infinitū
 potentia, non tamen actu. Sed ipsi intelles-
 xerunt corpus esse diuisibile in infinitum
 actu, id est, diuisibile vsq; ad vltimum, ita
 q̄ vltius diuidi nō potest. Anaxagoras
 autem infinita posuit elementa. Et dicebat
 contrarium & Aristoteles & Empedo-
 cles. Dicebat enī quod illa quatuor eleme-
 ta Ignis, aer, aqua, terra, essent elementata;
 & omnia alia essent elementa, scilicet, lignū
 lapis, caro, & consimilia. Et quod ita esset
 probabat per hūc modum, Tu dicis quod
 illa quatuor sunt elementa, & ex illis con-
 stat caro, lapis, & consimilia. Aut igitur ista
 caro quæ cōstat ex eis, vel ē in eis vel non.
 Si non ergo ex non entibus constaret ens
 quod falsum est. Si vero in eis est caro, &
 ergo eadem ratione ossa & medulla, ergo
 ista quæ sunt intus, dicuntur elementa. Et
 ista quatuor Ignis aer &c, dicuntur elemē

3. opinio
 Anaxa.

NATVRALIVM ALBER,
tata. Item Anaxagoras dicebat quodlibet
esse in quolibet. Dixit enim quod in carne
esset os, et iterum in illo osse caro, & iterū in
illa carne essent nervi, & in illis nervis ali-
ud, & sic vsq; in infinitum. Aristoteles ve-
ro reprobatur eius opinionem in primo Phy-
sicorum, dicens. Aligua caro est minima
caro, ita q; si diuidatur illa caro, iam non ē
caro, in illa igit; carne minima si esset os, vt
dixit Anaxagoras, & in illo osse alia caro
minima, ergo illa caro quæ est minima in
osse, est minor alia, quia omne quod conti-
netur, est minus eo quod continet, ergo il-
la caro est minor minima, & aliquid esset
minus minimo, quod est impossibile, relin-
quitur q; opinio Anaxagore sit falsa. Eorū
vero qui dicebant unum esse elementum
Heraclitus dixit q; esset mobile. Alter ve-
ro, vt Parmenides dixit q; esset immobile,
similiter & melissus. Dicebant q; vnū tan-
tum esset principiū, scilicet, vnū ens tantū
cōtinuum & immobile, Et probabant in
hunc modum, dicentes. Aut aliquod ens
mouetur vel non mouetur, vt supra in pri-
ma parte de motu, & dictum & visum fu-
erat

H
Mensedi d
Solon minime
fuerit & noly
no offiungo
foga foga
vun gradum
d fit mior
go offi
xxx
Ista quod offi
poffi
dant h
mior
id est illa
et in ista repro-
bant I phy.
in tex.com.
3. & infra
Opinio He
raeliti.

VL^w *Armenia*
in m. m. d.
Vollebauch
See p. 100 f.
32 m. m. m.
aus p. m. m.
eff. m. m.
g. m. m.

TRACTATVS TERTIVS.

erat. Sed Heraclitus dicebat, quod vnum
esset elementum materiale & mobile, sicut
ignis, Et quod essent duo formalia princi-
pia, scilicet, rarum & densum. Et probabat in
hunc modum. Omne corpus est mobile,
& omnis motus est ab igne, quia nullum
corpus est adeo mobile, ut ignis, ergo ignis
est elementum omnium aliorum mixtorum
corporum. Et secundum quod condensatur
fit aer, & quando plus condensatur, fit
aqua, & quando iterum fit magis spissus,
fit terra. Quare solummodo ignis est elementum

CAPITVLVM TERTIVM DE
numero & distinctione Prima-
rum Qualitatum.

R Estat nunc videre de primis quali-
tatibus contrarijs elementorum, que
sunt Calidum, frigidum, humidum, & sic-
cum, quibus determinata sunt elementa.
Ignis enim est calidus & siccus, Aer calidus
et humidus. Aqua humida et frigida. Ter-
ra frigida & sicca. Quatuor autem qualita-
tes prædictæ sex faciunt combinationes.

g iñ

Quatum

De combi
nationibus
qualitatum
primarum.

NATVRA. ALBER

Quarum quatuor sunt possibiles, due vero impossibiles, scilicet calidum & frigidum, humidum & siccum. Quare in illis duabus combinationibus nullum est elementum determinatum, contraria enim simul in eodem esse est impossibile. Dicuntur enim istae

Cur dicantur
primae qua-
litates docet

qualitates primae, quia non fluunt ab alijs qualitatibus, sed omnes aliae fluunt ab ipsis

*Et si quis dicat
quod calidum
dependet a frigido
quod siccum a humido
facile est respondere
quod non*

atque proueniunt. Vnde caliditas non dependet nec prouenit a siccitate, nec econuerso, & sic de alijs, quia frigiditas non dependet ab humiditate, nec econuerso. Et quod hoc

*Si quis dicat a frigido
dependere calidum
ut siccum a humido
quod est falsum
ut siccum a humido
quod est falsum
ut siccum a humido
quod est falsum
ut siccum a humido
quod est falsum*

sit verum, sic probatur, quia si caliditas dependeret a siccitate, ergo quicquid esset summe calidum, esset etiam siccum, & sic ignis qui est summe calidus, esset summe siccus, quod est falsum, ut probatur inferius per definitionem positam siccitatis, quia terra

Corr.

est summe sicca, & eadem ratio est in alijs. Et sic patet quod vna qualitas non dependet ab alia qualitate, quare etiam (ut dictum est) qualitates primae dicuntur. Secundarie autem dicuntur, quae causantur ab istis sicut Durum, molle, dulce amarum, album, nigrum, & similia. Reuertamur igitur ad proprie

Qualitates
secundae.

TRACTATUS TERTI.

89

proprietates siue diffinitiones qualitatum
 primarum, scilicet, calidi, frigidi, humidi &
 sicci. Calidum enim diffinitur ab Aresto.
 in lib. de gene. & corruptio. Calidum est
 congregatum homogeneorum & disgre
 gatum heterogeneorum. Congregat em
 aurum cum auro, argentum cum argento,
 & separat aurum a ferro, & plumbum ab
 argento. Et dicuntur homogenea ab ho
 mos quod est vnū, & genos. Inde homo
 genea dicuntur, que sunt eiusdem generis
 vel spetiei. Heterogenea dicuntur ab hete
 ron, quod est diuersum & genos, inde hete
 rogenea dicuntur quæ sunt diuersorum ge
 nerum vel spetierum. Obijciuntur autem cō
 tra diffinitionem prædictam, quia videm⁹
 adueniente calore solis, ipse sol congregat
 paleam cum luto, quæ sunt heterogenea
 igitur calidum non disgregat ista. Ad hoc
 respondetur, qd principalis actus calidi est
 calefacere. Secundarij vero condensare dis
 gregare, subtiliare, et hui⁹ mōi. Et isti act⁹ nō
 sūt ex diu⁹ sitate agētis, sz ex diu⁹ sitate mate
 riarū. In quibusdā em materijs habz subtiliare
 sicut in cæra. In quibusdā condensare, sicut

Calidum.

Homogenea
 Heterogenea

Obiectio cō
 tra diffinit.
 Calidi.

Responsio.

g iij cu

NATVRA ALBER.

Frigidum.

AB.
Caro

*

AB.

cut in luto. Prædicta ergo diffinitio data ē
in comparatione ad actum secundarium
quo ad aliquam materiam, & non quo ad
omnem. Frigidum autem est congregati-
uum homogeneorū & heterogeneorū.
Vnde aurum congregat cū argēto, & ar-
gentum cum auro, quod non facit caliz-
dum. Immo videmus q̄ in æstate caro ra-
refit, & pori aperiuntur, & exit humiditas
naturalis per sudorem. In hyeme autem ca-
ro constringitur, ita quod naturalis nō exit
humiditas. & inde est quod celebrior &
fortior sit digestio in hyeme q̄ in estate.
Nota tamen, quod principalis actus frigis
di est frigefacere. Secundarij autem actus
eius sunt congregare homogenea, &
cōgregare Heterogenea & alij complures
Vnius enim rei est vnus actus primus,
vt dicit Auicenna plures vero secundarij.
Vnde Aristoteles dicit. quarto li. Mete-
ororum quod calidi est frigefacere, & frigi-
di calefacere, verbi gratia, adueniente calo-
re pori aperiuntur, & humores naturales
exhalantur, ita quod corpus frigescit inte-
rius. Similiter frigidum constringit poros,
& sic

TRACTATUS TERTI.

& sic retinet humores interi⁹, ita quod cor-
pus interius sit calidum. Isti autem effe-
ct⁹ sūt p accidēs. Humidū v̄o ē, q̄ ē male
terminabile termino pprio, bñ aut termino alie-
no. Vñ patet q̄ aer est humidior q̄ aqua,
quia magis fluxibilis est. Ex hoc etiam pa-
tet error eorum, qui dicunt omne corpus
esse porosum, quia si aer esset porosus, ergo
haberet foramina & concauitates, p quas
terminaretur, & sic bene esset terminabilis
termino proprio, quod est falsum. Siccum
autem est quod bene est terminabile termi-
no proprio, male autem termino alieno, si-
cut terra, lapis, & similia. Et nota, sicut dicit
Aristo. q̄ humiditas est causa grossitie, q̄a
inducit grossitiem humorum. Siccitas au-
tem est causa subtilitatis, quia ex siccitate
prouenit subtilitas. Item nota, vt dicit Are-
stoteles, prædictarum qualitarum duæ sūt
actiuæ, scilicet, calidum & frigidum, et duæ
passiuæ, siccum scilicet & humidum. Quæ
ideo passiuæ dicuntur, quia non sunt adeo
vehementis actionis sicut aliæ duæ, aliqn
ex terra non contingeret generari aquam,
nec econuerso. Illa enim elementa conue-

Humidum.

Com.

Ab.

Siccum.

Notabile.

Duæ sunt q̄
litate^s acti-
ue, duæ ve-
ro passiuæ.

g v niunt

NATVRALI ALBER.

Ab. niunt in frigiditate. Nisi enim inter siccum terræ, et humidum aquæ esset actio & passio, non contingeret ipsa generari ex se inuicem. Generatio enim non fit nisi in habentibus contrarietatem actionis & passionis. Eodem modo intelligendum est de aere et igne. Similiter illæ duæ Calidum & frigidum dicuntur actiuæ, non quod omnino non sint passiuæ, sed quia sunt minus passiuæ quæ humidum & siccum, alioquin etiam ex aqua non fieret aer, quæ conueniunt in humido, nec ex terra ignis, quæ conueniunt in sicco.

CAPITVLVM QVARTVM, De elementorum Generatione & corruptione.

ET quia elementa generantur ad se inuicem (ex vno enim pugillo terre fiunt decem aquæ, & ex vno pugillo aquæ fiunt decem aeris, & ex vno pugillo aeris decem ignis) Ideo dicendum est nunc de generatione & corruptione ipsorum. perscrutando primo, an sint generata vel creata, Super quo Aresto, in de cœlo & mundo po-

TRACTATUS TERTI.

do ponit opinionem, quæ dicit fuisse Pto-
 lomæi astronomi præcipui, quod elemen-
 ta primo facta fuerunt per motum cœli.
 Contra hoc sic obijciunt. Aut iste motus fu-
 it in aliquod corpus, vel in nudam materiã.
 Si in materiam nudam, hoc est impossibilis-
 le, quia materia nunquã est nuda, quod sic
 ostenditur Ponatur ita quod aer agat in
 ignem, ipsum corrumpendo, aut ergo illa
 ignis materia erit nuda vel non? Si non, ha-
 beo propositum. Si sic, ergo non est propor-
 tionata alicui loco, quia si esset in aliquo lo-
 co, tunc esset sub corporeitate, ergo non es-
 set maior ratio quare detur ei igneitas in
 isto loco, quã in alio. Sed nos videmus ubi
 est actio, ibi etiam est potentia, igneitas er-
 go iam appropriatur alicui loco, & sic est
 sub corporeitate, & ergo materia nunquã
 est nuda. Si vero motus cœli agit in corpus
 aliud præter elementum, tunc illud corpus
 fuit ante elementa, & sic elementa non fu-
 issent prima, & etiam non essent, quod est
 falsum. Relinquitur ergo quod elementa
 non sunt generata, sed creata, Quod con-
 cordat cum beato Augustino qui dicit.
 quod omnia

Opinio quo-
 rundam ele-
 menta esse
 facta p mo-
 tum cœli.
 Repbatio
 opinionis.

NATVRALI. ALBER,

Generatio
simplex.

Generatio
secundū qd
Generatio.

Cōp.

Generare.
Creare.
Facere.
Cōp.

q̄ omnia simul, id est, maiores mundi partes, sūt simul creata cum materia & forma. Post hoc dicendum est, q̄ duplex est generatio, scilicet, simplex & secundum quid. Generatio simplex est generatio substantialis, sed generatio secundum quid, est quęlibet mutatio vel alteratio. Vnde generatio simplex potest sic diffiniri. Generari est expoliare materiam a forma substantiali, & inducere aliam formam substantialem, cum ergo omnis expoliatio fit a contrario, vel in contrarium, oportet ergo generationem fieri mediantibus contrarietatibus primarū qualitatum. Vnde etiā patet quod materia est ingenita & incorruptibilis, quia si esset genita, hoc esset ex aliqua materia, ergo materia haberet aliam materiam, & sic ire contingeret in infinitū, quod est impossibile, ergo materia prima non est genita, sed creata. Et nota differentiam inter generare, creare, & facere. Generare enim est aliquid farere ex aliquo. Creare, est aliquid ex nihilo facere, Facere, commune est ad vtrumq̄, Ex prædictis patet, quod illa elementa facilius transmutantur ad se inuicem quæ

TRACTATVS TERTI.

quæ conueniunt in aliqua qualitate, q̃ illa, quæ in nulla conueniunt: Facilius enim est vincere vnā qualitatem q̃ duas. Vnde de terra facilius transmutatur in aquam q̃ aerem. Conuenit enim cum aqua in vna qualitate, cum aere vero in nulla &c. Et hoc est, quod dicit Aristoteles secundo de generatione & corruptione. Quæcunq̃ elementa habent symbolum, facilis est eorum transmutatio, quia facilius est vnum q̃ duo vel plura transire vel transmutare. Et nota, q̃ generatio vnius elementi est corruptio alterius. Vnde quidam dicunt, q̃ generatio & corruptio sunt idem in substantia, diuersificantur tamen secundum diuersos terminos. Sicut eadem est via ab Athenis ad Thebas, & econtra, differunt tamen secundum terminos. Alij vero dicunt q̃ non sunt idem. Et prædictum verbum glosant quidam sic. Generatio vnius elementi est corruptio alterius & econuerso, id est post generationem vnius elementi, sequitur corruptio alterius, & econuerso.

Circa initium
scd i trac. 2.
de gene.

Generatio
vnius est al-
terius corru-
ptio.
3 phys. text
com. 23.

CAPITVLVM QVINTVM,

de spe

NATVRALIVM ALBER.

de speciebus Motus, cuius tres sunt parti-
culæ. Prima de Alteratione.

Alteratio.

S Equitur de alteratione. Vnde alteratio
est mutatio de vna qualitate contraria
in aliam, siue mediam. Et per hoc quod di-
co, qualitatem, tango qualitates accidenta-
les, sicut sanitas, ægrotudo, calidum, frigidū,
rotunditas, angularitas, dulcedo, amaritudo,
albedo, nigredo, & his similia. Differt
autem alteratio a generatione, quia in alte-
ratione est mutatio de qualitate accidenta-
li, in qualitatem accidentalem. In generati-
one vero est mutatio de vna forma substā-
ciali, in aliam formā substantialem. Item in
alteratione necesse est manere idem subie-
ctum sensibile. Dico sensibile, propter mas-
teriam primam, quæ licet maneat in gene-
ratione, tamen secundum quod talis, non
est sensibilis.

Differt
alteratio a
generatione

PARTICVLA SECVNDA CA- pituli quinti, de Augmentatio- ne & diminutione.

S Equitur de Augmentatione & dimi-
nutione. Augmentatio est motus de mi-
nore

Augmentatio

NATVRALIVM ALBER.

nore quantitate in maiorem. Diminutio ē
motus de maiore quantitate in minorem.
Et nota quod augmentatum & augmen-
tans necesse est esse similia, & diuersa. Simi-
lia quidem in materia, diuersa autem in for-
mis. Cuius ratio est, quoniam agētia & pa-
tientia necesse est esse similia ad inuicem et
diuersa, augmentans autem & augmen-
tatum ad inuicem agūt & patiūtur. Quod
autem augmentatio sit motus localis, mani-
festum est, oportet enim quod alimentum
seu cibus transmutetur, & subintret in for-
mam carnis, scilicet carneitatem, vel ossis,
id est osseitatem, Et propter illam subintra-
tionem dilatatur os uel caro, vel elongatur
siue inspissatur, et talis act⁹ siue dilatatio eti-
am est motus. Quare patet quod augmē-
tatio sit motus, & econuerso quod diminu-
tio sit motus. Differunt autem augmenta-
tio & diminutio ab alteratione. Quoniam
alteratio attenditur in qualitate. Augmen-
tatio vero & diminutio in quantitate.

Diminutio

Ostendit an-
gmentatio-
nē esse mo-
tum.

Cōtra

PARTICVLA TERTIA DE
loci mutatione & cōtactu.

Sequi

TRACTA TERTI.

Loci muta-
tio supra tra-
ct. ca. vi &
motus

Contactus
multipliciter
dicitur, habetur
& plu-
ra alia de ta-
ctu. I. de ge-
ca. I. tra. 3.

Circa prin-
cipiū. 6. phi.
de contactu
mentio fit.

Sequitur de loci mutatione. Mutatio
loci, est motus de vno loco in alium.
Et talis motus ē triplex, scz Naturalis, ani-
malis et violentus, de quibus dictum est.
Transeundum & dicendum est de mixtio-
ne. Et quia mixtionem præcedit conta-
ctus, ideo primo dicendum est de contactu.
Tangere autem siue cōtactus, vt dicit Are-
stoteles in li. de gene. & corru. dicitur mul-
tissime. Vno modo dicitur contactus in cō-
tiguīs, quorum vltima sunt simul, vt quan-
do aliquid tangit aliud sine medio, sicut sur-
perficies tangit superficiem, & secundū hoc
quicquid tangit, tangitur. Secundo mō di-
citur contactus, per similitudinem, secun-
dum quod dicimus. Res tristis tangit nos
sed nos non tangimus eam. Et secundum
hoc, non quicquid tangit, tangitur. Tertio
modo dicitur contactus in continuis, quo-
rum partes copulantur seu continuantur
ad vnum terminum communem, sicut par-
tes lineæ, tangunt se in puncto continuante,
secundum quod dicit Aristoteles. in sexto
physi. Inest autem puncto vt tangat. Con-
tactus primo modo, qui est applicatio dua-
rum su-

rum
est a
quod
se, sic
Et a
in ip
Vno
teria
passi
lis ac

S
n
Qua
poni
vide
Alia
la sic
ne, &
rator
sunt
patie

NATVRALIVM ALBER

rum superfluitierum sine medio, necessarius
est ad actionem & passionem. Vñ oportet
quod quaecunq; agunt & patiuntur, tangant
se, sicut ignis agit in aerem & calefacit ipsū
Et aere calefacto, calefacit digitum et agit
in ipsum, & hoc est propter contactum.
Vnde dicitur quod contactus sit causa ma-
terialis adaptans adinuicem actiones &
passiones, sicut luciditas est causa materia-
lis adaptans immutationes coloris.

Cōp.

CAPITVLVM SEXTVM

& vltimum, de Mix-
tione.

S Equitur de Mixtione, de qua primo
notandum, quod duplex est mixtio.
Quaedam ad sensum, sicut quando com-
ponitur hordeum cum frumento, & illa
videtur esse quedam mixtio, sed non est
Alia est mixtio secundum veritatem, & il-
la sic diffinitur ab Aristotele primo de ge-
ne. & corrupti. Mixtio est miscibilium alte-
ratorum vnio. Et nota, quod omnia quae
sunt miscibilia oportet quod sint agentia et
patientia, Agentia, in eo quod diuidunt, Pa-
tientia,

Mixtio ad
sensum.

Mixtio se-
cundum ve-
ritatem.
primo de ge

Versus finē
Condiōes
miscibiliū.
Cōp. a

TRACTATVS TERTI.

Cōp. 2

Proprieta-
tes mixti.

Compositio

Confusio.

Mixtio.

tientia, in eo quod diuiduntur. Vnde pa-
tet quod illa quæ non habent contrarieta-
tem, non sunt miscibilia. Etiam patet q̄ ele-
menta possunt misceri, & facere ex se vnū
aliud, quoniam quodlibet elementum est
contrarium alteri, diuiduntur aut̄ elemen-
ta in mixto non vsq̄ ad indiuisibilia. Omne
em̄ corpus est diuisibile, sed vsq̄ ad q̄s-
dam particulas minimas a natura determi-
natas. s. vsq̄ minimas secundum speciem.
Item nota, quod proprietas mixti est, quod
quælibet pars mixti debet esset homoge-
nea. i. eiusdem speciei cum suo toto, & si ali-
ter esset, tunc non esset mixtio, saltem secū-
dum veritatem, sed magis compositio. Et
notanda est differentia inter compositionē
mixtionem & confusionem. Compositio ē
quando vtrumq̄ compositorum manet
in sua essentia, virtute ac entitate, vt cōponi-
tur pars iuxta partem, sicut quando frumē-
tum ponitur cum ordeo, Confusio vero ē
quando partes proportionantur secundū
virtutes, sed tñ non trahuntur ad certam
speciem, vt eiusdem quantitatis vinum cū
aqua. Mixtio vero est, quando proportio-
nant̄

ANTVRALIVM ALBER

nantur virtutes partium, & trahuntur ad speciem vnam, vt in viri & mulieris semini bus est mixtio, & generatur homo. Et hec de elementis dicta sufficiant.

TRACTATVS QVAR

tus Summæ Naturalium Alberti Magni de meteorologicis impressionibus, decem & septem cōtinens capitula.

Primum ponit quinqꝫ genera mixtorum.

DIcto de corpore mobili, generabili & simplici, dicendum est nunc de corpore mobili, generabili & composito, siue elementato. De quibus est primo notandum, quod quædam elementata sunt primæ compositionis, sicut vapor resolutus ex aqua vel terra per calorem solis, siue maneat in visceribus terræ clausus, siue in aerem eleuetur secundum plus & min⁹ iuxta aëris triplex interstitium, secundum quod etiam ab ipso causantur diuerse impressiones aeris, & aliarum rerum ipse vapor principium est, cum enim eleuatur super terrā,

Diuerſa esse elementata ostendit. Elementata primæ compositionis.

Elementata secundæ compositionis sunt ea que fiunt ex vapore.

h n̄ principi

TRACTATVS QVAR

in tribus in-
tersticijs ae-
ris que et in
terra intus
fiunt vt me-
talla.

Vapor in vi-
sceribus ter-
ræ ad quid
valeat osten-
dit.

*Metalla
sunt 8.*

Elementata
tertiæ com-
positiōis sūt
terræ nascē-
tia. & anima-
lia quædam
imperfecta ter-
ræ infixæ
de quibus in
extu.

principium est eorum quæ fiunt in aere,
secūdū diuersa aeris institia, sicut sūt Co-
metæ, Halo græcæ Alloleti hebra. siue co-
rona latine, quæ idē valēt, etiā Fulgur, co-
ruscatio, nubes, pluuia, grādo, et reliquæ im-
pressiones humidæ atq; ignitæ, Qui ves-
ro manet in terræ visceribus, hyemali tem-
pore calefacit fontes. Itē ipse est terræ mo-
tus principium, & ex eo generatur corpora
mineralia, scilicet sulphur, ex cuius com-
bustione fiunt thermæ, id est, balnea cali-
da, argentum viuum, quod omnium me-
tallorum est principium. Quæ metalla sūt
octo puta plumbum, stannum, ferrum, æs
aurichalcum, cuprum, argentum & aurū.
Electrum, autem non est simplex metallū
quia quoddam fit arte, quoddam a natura.
Et quod a natura fit, melius est, & illa sūt
elementata secunde compositionis. Sunt eti-
am quedam elementata media, quæ non
omnino sub terra, neq; supra terram sunt.
Et horum quædam sūt terræ infixæ, sicut
terræ nascentia, vt sunt plantæ arbo-
rum atque herbarum Et quædam non
sunt infixæ terræ, sicut animalia, Ponunt
tamen

vt
de
im
tip
cal
lis,
loc
do
vt
&
cau
ind
uis,
sun
gio
ram
cen
eru
adu
loci
ante
qua
Aq
solis
guli

NATVRALIVM ALBER,

102b

utrāq; tēpiē inducēti. Sic igit̃ def̃minatū ē
de ip̃ssioū materia in cōmuni et de loco
ip̃ssiois. Causa effitiēs in speciali ē mul
tiplex. In communi vero duplex est, scz,
calor et frig⁹. Calidū aut̃ ē duplex scz So
lis, elenādo et adurēdo omnē vaporē, et
loci, calidum disgregando, & inflammā
do omnē eleuatum. Calidum autem solis
vt nunc sufficit, est duplex, scilicet, euocans
& adurens. Adurēs autem est de duabus
causis, vna est directā suppositio, alia vero
indirectā. Sole enim existente in signis æsti
uis, præcipue circa tropicum æstiuale, vt
sunt gemini, cancer, leo, tunc enim radij re
gionibus directē suppositis incidunt in ter
ram, ad modum perpendiculi cadentis de
centro solis, & restringuntur in seipsos, &
erunt infiniti, & ducunt in terram calorem
adurentem. Et ideo tunc non spirat in illis
locis aliquid de terra, sed totum aduritur
antequam eleuetur. In locis autem vicinis,
quæ per latitudinem magis accedunt ad
Aquilonem, quanto plus recedunt a vñs
solis, tanto plus respiciuntur oblique, & an
guli radiorum magis ampliantur, & inde
paruus

Impressionū
effitiens, cau
sa.

De calore
solis ac locū
quædam no
tatu digna
deducit.

TRACTA QVAR.

Frigus con-
stringens.Frigus tem-
peratum.

Cōr.

paruus fit calor, & minus exurens, & plus
expirans spiramen euaporationis. Et sic se-
cundum latitudinem omnium climatum
a via Solis, siue equinoctialis, facile est calo-
ris accipere proportionem plus vel minus
adurentis. Frigus etiam determinatur du-
plex. Est enim frigus constringens, & pl^{us}
potest constringere q̄ sol potest eleuare vel
euocare, & hoc impedit omnem euapora-
tionē nā terræ poros constringit, et superfi-
ciem aquæ, ne radius solis incidens in eā,
possit attrahere vaporem. Est etiam frigi-
dum siue frigus temperatum prohibens so-
lem ne incendat, sed non prohibēs ne euo-
cet. Est enim iterum huius causa. latitudo
regionum a via solis, & motus solis secun-
dum latitudinem equinoctialis, in meridi-
onalem plagam, tunc enim sole existente
circa tropicum hyemalem, scilicet, circa sa-
gittarium, capricornum, & aquarium, val-
de remouebitur a climatibus septentriona-
libus, & ideo radij solis, non nisi valde obli-
que respiciūt habitationem illorum clima-
tū. Quapropter vincit in illis frig^{us}, & absco-
dit euaporatio ex constructione superfi-
cierū

NATVRALI. ALBER.

103

tamen quædam media esse inter animalia
& plantas, sicut spongia marina quæ radi-
cibus nutritur, vt planta, & tactu sentit, vt
animal. Et eorum principia sunt vapor es,
per se non generantur. Et primo plante ex
seminibus generantur mediante pluuiâ, si-
ue nutrimento. Nutriuntur autem terræ
nascentia ex mixtura terræ & aquæ. Et il-
la sunt elementata tertiæ compositionis, in
qua compositione iam confracta est quor-
dammodo contrarietas, quæ prohibebat
elementata primæ compositionis & secun-
dæ habere animam. Vnde plantæ habent
animam vegetabilem. Et quia vapores sūt
principia terrænascentium, & ex terrenascē-
tibus generantur humores animalium, ex
quibus ipsa animalia nutriuntur, & semina
& oua formantur. de quibus animalia ge-
nerantur. Manifestum est quod vapores
sunt principia animalium irrationalium,
quæ sunt quartæ compositionis. Et anima-
lium rationalium quæ sunt quintæ compo-
sitionis. Et quia in animalibus irrationali-
bus magis est confracta contrarietas q̃ in
terrænascentibus, ideo recipiunt nobiliore
h in anima

Animalia ir-
rationalia
sunt elemen-
ta quartæ
compositionis
de quibus hic
in textu.

TRACTVS QVAR:

Homines ve-
ro elemen-
tata sunt quoniam
sunt compositi-
onis.

homo finis

Tex. cō. 24

Ab

Theologie
sententiæ no-
tabiles.

animam ut sensibilem. In hominibus autem
est maior temperantia & minor contrarie-
tas secundum actum. Ideo secundum dis-
positionem corpus humanum habet nobi-
liorem & digniorem animam quam alia ani-
malia, ideo recipit animam nobilissimam,
scilicet, rationalem. Et inter homines Chris-
tus habuit nobiliorem & digniorem ani-
mam. Sed quia homo inter alias creaturas
summam temperantiam tenet, ob hoc reci-
pit animam nobiliorem. Ratione cuius ho-
mo dicitur finis omnium creaturarum, Ut di-
cit Aresto. in Physi. Sumus enim nos quo-
dammodo finis aliorum, inferiorum autem
omnium & superiorum finis est Christus
Et quia homo finis & consumatio est om-
nium creaturarum, Christus autem finis
omnium hominum, ergo recte dicitur in
Psalm. Omnis consumationis vidi finem, la-
tum mandatum tuum nimis. In unione enim
divinae & humanae naturae, ordo universi-
tatis est completus. Fuit enim ab aeterno
unio trium personarum in unam naturam
scilicet patris, filii, & spiritus sancti. Et primo in
principio creationis angelicae naturae fuit
vna

NATURA. ALBERTI.

105

una natura in una persona, ut patet in ange-
lo Postea fuit duarum naturarum unio in
una persona, ut in homine, ut primum re-
spondeat ultimo, oportuit ratione comple-
xiōis uniuersitatis, ut sicut primo fuit unio
trium personarum in unam naturam, ita
ultimo esset unio trium naturarum in una
persona, quod completum est in Christo.
Et sicut ipse vnitus est humanitati, ita &
nos vniet deo per fidem & charitatem, ut
sic reducat hominem ad principium a quo
factus est. Et sic diuina natura ē ubiq; esse
tialiter, quod appropriatur essentiae diuinæ
patris, Et in sanctis per gratiam, quod ap-
propriat spiritui sancto Et in homine Chri-
sto per unionem, quod appropriatur filio
Est enim vnita diuina natura humanæ p-
filium. Sic etiam natura Christi est in Cœ-
lo localiter, correspondens ei quod est esse
ubiq;. In pluribus altaribus sacramentalit-
quod correspondet ei quod est esse in san-
ctis per gratiam. Et in diuina natura per
unionem, quod correspondet modo tertio
quia filio appropriatur, nec est dicendum,
quod Christus fuit sextæ compositionis, Christus nō
h iij sicut

*Natura Christi
in celo*

TRACTATVS QVAR

est elemen-
tatum sextæ
compositio-
nis .

Compositio

Confusio.

Mixtio.

Vnio

*Elementariorum
scripta e compositio.*

Sūmarie col-
ligit prædi-
cta.

sicut puri homines quintæ compositionis dicuntur, quia vnio talis non dat ei nouam compositionem siue naturam quæ oppositur simplicitati quia ex duabus naturis non fit vna natura media, Nec enim est ibi commixtio, neq; confusio, neq; compositio, sed simplex vnio. Compositio est, quādo ex pluribus fit vnum, remanentibus partibus principalibus & secundarijs, ut ex pariete, tecto, fundamento, domus fieri dicitur. Confusio, quādo ex pluribus fit vnū remanentibus partibus secundarijs & nō principalibus, vt ex modio frumēti & hordeo fit tertium. Mixtio est, quando ex pluribus fit vnum non remanentibus partibus principalibus nec secundarijs, vt ex aqua & melle fit hydromel. Vnio vero est quando plura remanentia in sua natura conueniunt in aliquo, sicut plures homines vniuntur in tractione navis, & duæ naturæ in vna persona. Sic igitur elementariorum quedam sunt primæ compositionis, vt vapor virtute solis ex terra vel aqua resolutus q̄ est principium omnium aliorum mixtorū. Quedam vero secundæ compositionis, vt corpora

NATVRALI ALBER.

corpora mineralia. Quædam tertiæ cōpo-
sitiōis, vt terrænascētia, sicut vegetabilia.
quædā quarte cōpositionis, vt animalia bru-
ta. Quædam vltimæ & quintæ composi-
tionis, vt homines. Et nota, quod elementa-
torum quintuplex diuisio potest reduci
ad bimembrem, sic. Elementorum quæ-
dam sunt animata, quædam vero inanima-
ta. Inanimatorum quædam sunt causata
immediate ab elementis, sicut vapores, quæ-
dam mediate, sicut metalla vel corpora mi-
neralia. Sed animatorum quædam non mu-
tant locum motu progressiuo, sicut plan-
tæ arborum & herbarum, quædam vero
mutant locum, & horum quædam agunt
a natura, sicut irrationabilia quædam vero
mouentur a voluntate, vt rationalia. De ele-
mentatis igit inanimatis dicendū est pri^o.

Sufficientia
dictorum.

CAPITVLVM SECVNDVM

De causis & locis generationis me-
teorologicarum impres-
sionum.

R Edeamus igitur ad vapores, ex qui-
bus causantur elemētata, tam in sub-
limi, q̃

TRACTA. QVAR.

Nota vaporē
ē ab aqua
& terra so-
lum resolui.

Vapor ē cā
materialis e-
orum que fi-
unt & inter
ra et in aere
De triplici
regione ae-
ris.

*Loca generationis
vaporis sunt q*

De suprema
regione ae-
ris.

limi. q̄ in visceribus terræ. Sciendum igit̄
quod omnem vaporē constat esse ex aqua
aut terra, ex alijs vero non, aer enim non ē
euaporabilis, aut em̄ rarificatur ultra id q̄
est suæ naturæ, & tunc statim erit ignis,
aut inspissatur amplius, & tunc non est va-
por, quia vapor generatus fit per subtiliza-
tionem & rarefactionem, & tunc efficitur
aer, aqua, vel terra. Hic igitur duplex va-
por est causa materialis omnium illorum
que fiunt in imo terræ, aut quæ genera-
tur in alto. Et distinguamus em̄ sic. Quia
impressio est a vapore sicco terreo tantum
aut humido tantum, aut ex utroq̄. Item
loca generationis sunt quatuor. Superior
est regio aeris quæ propter vicinitatē ignis
a philosophis vocatur æstus. Et media re-
gio aeris que vocat̄ locus frigoris. Terti⁹ ē
inferior pars aeris non longe supra terram,
habens aliquid frigoris, & aliquid caloris.
Quartus vero locus dicitur terræ venter.
Superior autem pars aeris dicitur pura &
rara, & est calida propter ignis vicinitatem
& lucida vehementer propter stellarum ra-
dios, & lumen ipsarum, quæ omnia sunt si-
bi vīo

109

NATVRALI ALBER.

bi viciniora, & est magis luminosa atq; trā-
 quilla alijs partibus aeris, Habet enim lus-
 men meo iudicio non ab igne vicino, sed a
 vicinitate stellarum, & quia vmbra terræ
 ibi contrahitur, & minoratur in ea, propter
 quod radij solis commorantur in ea diuti-
 us. Et ideo illa pars est locus inflammatio-
 nis perpetuæ. Inferior autem regio cūm
 sit circa terram & super eam, habet quod-
 dam frigus per se, propter aquam & terrā
 calida autem est ex percussione siue re-
 flexione radiorum solis ad solidum & pla-
 num ipsius terræ & aquæ. Inde est quod il-
 la pars non efficitur inflammans, sed est ex-
 pirans vaporem quem de sua natura pro-
 hibet ne comburatur vel icendatur, ex re-
 flexione autem radiorū calefacta expirās
 ex se vaporem, Vltima siue inferior regio
 aeris quæ circa nos est, tangit elementum
 solidum, quod est terra, & politum & pla-
 ne superficiei, vt est aqua. Et ideo magna
 fit huiusmodi radiorum reflexio, & inde
 hic maior lux generatur. Regio autem æ-
 ris media, sumpta per æque distantiam ab
 his duabus, frigida est valde, propter cau-
 sam

Dispositio-
 nem infime
 regionis æe
 rex declarat

Conditionē
 mediæ regi-
 onis manifestē
 stat.

TRACTATVS QVAR

lam oppositam. Vnde nec habet calorem ex vicino igne, nec ex radiorum reflexione, eo quod radij non reflectuntur ad corpus transparens, perspicuum, siue diaphanum; sed bene ad solidum & planum, & plus si fuerit tersum, vt est, aquæ superficies, vel speculum, vel corpus planum. Et hæc est regio magis obscura & tenebrosa, quia caret causa vtriusque illuminationis, & ideo est tempestuosa, & ibi generantur tempestates niuis, grandinis. Et hæc est habitatio dæmonum & aerearum potestatum, quibus ille locus caliginosus est deputatus. Vnde dicunt quidam sancti, quod quidam demones ibi vêtos commouent & tonitrua, & hæc fiunt ad terrores hominũ. Regio autem quæ est inter mediam quæ dicta est, & locum habitationis terre quantum est de se, dicitur temperate frigida, & est aliquod suscipiens ex vtraque distinctionem. Per accidens tamen ipsa est intemperate calida, secundum quod vincitur ab inferiore, vel in quibusdam temporibus intemperate frigida, secundum quod vincitur a superiore, quibusdam temporibus æqualiter vtran

Dispositio-
nem infimæ
regiõis quæ
tum ad eius
superiorem
partem ap-
te docet.

NATVRALIVM ALBER
cierum terræ & aquæ. Hæc igitur de cau
lis effitientibus vaporis dicta sufficiunt.

CAPITVLVM TERTIVM
Dans modum generationis impressonum
ignitarum, Et continet duas particu
las. Prima est de impressonibus
ignitis ascendentibus. Qua
rū sunt quinque

Divisio.

EX his ergo dictis diuisionibus vapo
rum, locorum, & causarum, determi
nabo quodlibet, eorum causam assignan
do, sic subdiuidendo. Omne quod in alto,
vel imo vel medio habz generari, aut gene
rat ex vapore sicco tātū, vel hūido vel vtro
q. Si ex sicco tantum, tunc materia omnis
impressonis, talis erit qualis est terra.

Premittit o
ptimam sup
positionem

Cū autem terra sit elementum solidum,
frigidum, & per naturam siccum in se, &
grossum, fortius continet calorem, quia so
lidus est, etiam citius incenditur, quia sic
cus etiā efficit acutius penetratiu⁹, quia
siccum & solidum non de facili retundit.
Ideo talem vaporem diuidendo per tria lo
ca, secūdum magis & minus calidum, cau
santur

pp onit ex
vappore ter
restri, gene
rari x i. im
pressiões in
aere appare
tes,

TRACTATUS QVARTVS.

lantur ex eo impressiones ad minus vnde
cim in aere apparentes. Et de alijs si quæ
apparebunt, iudicium erit simile. Si enim
vehementer erit calidus & siccus, tunc p
tingit duas aeris regiones, scilicet, inferior
rem & mediam, eo quod frigus illarum
non potest conuertere ipsum, & sic transi
bit ad regionem quæ dicitur æstus, & ibi
quinq; facit impressiones. Aut enim in om
nibus est æqualiter subtilis, tenuis & infla
mari apt⁹ ex calore loci, aut ē inæqualis. Si
ineq̃lis, aut ergo habz multas ptes terrestres
inferius dilatabiles, aut non sed paucas. Si
multa terrestria habētur inferius, tūc ex ne
cessitate inferius, dilatabitur terrestre. Ter
restre enim habundans repugnat eleua
tioni ad æqualitatem aliarum partium, &
calidum ingrediens, quod est igneum rari
ficando dilatat. Et partes calide continue
plus & plus tendunt in acutum, & effici
tur ipsum sicut columna pyramidalis, &
propter longinquitatem videtur de supe
riori esse diuisus. Sicut perpendiculum q̃
inferius habet massam, & continue eleua
tur vsq; ad sublimem chordam. Hoc igit
tur sic

De igne per
pendiculi
qui altas co
columna py
ramidalis di
citur.

NATVRA ALBER.

113

tur sic incensum ab æstu ignis & loci dici-
tur a philosophis Ignis perpendicularis. Si
autem est in æqualiter subtilis & calidus,
sed subtus non habens multa tereſtria, que
dilatarî queant propter causam dictâ tunc
iterum illud totum eadem causa inflamma-
bitur, & vocatur Lancea ardens, propter
longum subtile quod protenditur inferius.
Et stat erectum in figura, acumen habens
supra, sicut ignis ppendicularis. Si aut est
æqualiter subtilis, & bene tenuis & aptus
inflammationi, tunc etiam æqualiter ascen-
dit in omnibus partibus suis. Aut ergo est
æqualiter disgregabilis per calorem in om-
nem partem dimensionis, & sic efficitur la-
tum, quasi rotundum natans in aeris super-
ficie. Et illud est quod vocatur a vulgari-
bus Candella accensa, licet enim latum sit
in superficie, tamen videtur rotundum &
sphericum propter longitudinem nostri vi-
sus. Aut ille vapor est æqualiter subtilis,
sed non extensibilis, nisi in partem vnam,
propter paruitatem materiæ, sicut, corium,
quod cum in vnam partem extenditur, ad
aliam contrahitur. Et tunc vapor ille accen-
sus dici-

De lancea
ardente.

De cande-
la accensa

Assub ascen-
pens.

TRACTATVS QVAR.

sus dicitur Assub ascendens. Aut enim ē æqualiter subtilis, sed non bene continuus nec sibi adherens, sed vna pars est distans ab alia, tunc vocatur Assub ascendens arabice, vel candela duplex post assub, sicut si scintillæ euolarēt de fornace. Et hæ quicq̃ impressiones conueniunt in hoc, q̃ euolant omnes sursum in ignem, & nihil eorū deorsum descendit ad terram.

Scintillæ ar
dentes.

PARTICVLA SECVNDA, DE Impressionibus ignitis descendenti bus. Quarum sex sunt.

SI autem vapor non est vehementer ca
lidus & siccus, tunc non potest penetra
re mediam regionem aeris, que est frigidis
sima, tunc iterum causantur sex impressio
nes de illo vapore. Aut enim calidus & sic
cus est vapor ille, & bene continuus in par
tibus, quia eius partes fortiter coniacent,
aut est disgregatus. Si disgregatus, tunc p̃
pter calorem quando volat in aere inferio
ri, occurrit ei nubes frigida, quæ confricat
partem ad partem: & ex confricatione in
flammat, & quia disgregate sunt partes
vide

Capræ sal
tantes.

NATURA. ALBER

videtur diuisus ignis egredi, sicut stupa ac
 censa & sufflata de cāna, & talis impressio
 a philosophis vocatur Capra saltans. Si ve
 ro calidus bene continuus expellitur a nu
 be frigida se tangente, tunc aut vapor est
 multus compactus & conglobatus, aut ē
 modicus non multum compactus. Si hoc
 secundo modo se habet vapor, tunc descē
 dit & cadit deorsum continue, sed non di
 uiditur propter continuum casum. Et vi
 detur quasi stella longa cadens, quia relin
 quit vestigium longum post se, & vocatur
 a philosophis candela accēdens candelam,
 quia continue accenditur per descensum.
 Si vero vapor primo mō se habuerit, vt ga
 multus & conglobatus, tunc accipit tres
 diuersitates, a diuersis quæ sibi occurrūt in
 aere. Si enim nihil occurrit, tunc accendi
 tur ex confricatione sup̄ius, & stat
 diu aliquando in aere. Et hoc est quod di
 scurrentes de nocte dicunt lumina præce
 dere eos. Si autem occurrit ei aliquod in a
 ere, aut hoc est desuper expellens ipsum in
 ferius, & vocatur a vulgaribus stella cadēs
 a philosophis Assub descendens. Aut fris

Candela ac
 cendens can
 delam.

Ignis fatuus

Stella cadēs

TRACTATVS QVAR.

gida nubes est ad latus vnum, et calida ad latus aliud, Et tunc propter conuenientiā quam habet ad calidum, contrahitur ad illud, & ibi incenditur & augmētatur, post primam vero partem fumat, anteq̃ incendatur & dilatatur in medio, & incuruatur secunda pars propter incensionem vnus partis, & extinctionem alterius, scilicet, versus humidum & frigidum. Et hoc efficit vt Draco volans, quia anterior pars accēsa videtur quasi spiramē draconis. Media autem incuruata est propter hoc, quia contrahitur a prima nube, & incuruat se vt serpens, & volat semper ad illud latus vbi circumstat calidum, eo q̃ simile attrahit simile, & contrarium vnum expellit reliquum. Si autem est vapor siccus, tenuis & inflammabilis medio modo, tūc pertingit ad mediam regionem, & non penetrat ipsam, & tunc generatur tertium assub descendens, quia ille vapor cum frigore loci expellitur. Et quia multe nubes sub eo sunt, ideo in nubem incidens occultatur, & nubem penetrans rursus apparet, & vocatur a philosophis Assub apparens & quandoq̃ non. Et

Draco volans.

Assub.

Assub descendens.

NATVRALI ALBER.

Et hæc dicta de generatione vaporum sic
corum habentium impressiones in tribus
locis sublimioribus. Et sic patet quod vnus
decim sunt impressiones aeris, que omnes
generantur ex vapore calido & sicco.

IMPRESSIONVM IGNITA- rum brevis Epilogus.

		Ignis ppendicularis.
	Ascendens, quod ex	Lancea ardens.
	uapore generatur in	Candella accensa.
Assub die	flāmato i altū tantū	Scintillæ uolantes.
etio Aras	ascendente, & sūt 5.	Assub ascendens.
bica latine		
inflāmatū	Descendens, q̄ ex	Ignis diuisus ul' Egle
ualet, & ē	obuiante frigore	Stella cadens
duplex.	uapori calido &	Lumen precedens
	sicco mediocriter &	Stella cadens.
	deorsum pellente	Draco uolans.
	causatur, & sunt 6.	Assub quādoq̄, &
		quādoq̄ nō apparēs

Sunt itaq̄ vndeci impressiones ignitæ, qua-
rum nominum variatio non est curanda,
quia alijs ac alijs plerunq̄ nominantur no-
minibus.

CAPITVLVM QVARTVM,

De im

i in

Legede pre
dictis impre
sionibus co
piously apd
Are. in. ca. I
trac. 2. pri-
mi li. Mete.
& apud scrī
bentes ibidē

TRACTA. QVARTVS.

de impressionibus humidis, & continet septem particulas. Prima præmittit quædam præambula.

De conditi-
one vaporis
humidi men-
tionem fa-
cit.

Dicenda p-
ponit.

Vaporē con-
uertere.
Cōg.

Nunc autem transeamus ad ea, quæ generantur ex vapore humido tantum, sicut ros, pruina, nix, grando, pluuia, & granuli magni qui quæque in æstate cadunt. Sciendū, ex quo vapor humidus est aqueus, non est inflammabilis, propterea quod in duabus qualitatibus contrariatur igni, scilicet in frigida et humida potētis, licet actu sit calidus & siccus temperate. Ad huius vero notitiam præexigitur, vt sciat quid sit conuertens & conuertere potens vaporem in aquam. Et quid sit constringens & constringere potens aquam in glaciem. Conuertere igitur vaporem, est ipsum inspissare, & ad naturam aque reducere. Cū autem frigoris sit in spissare, sicut calidi disgregare, patet quod omnis conuersio vaporis sit per frigus. Congelatio etiam sit per idem frigus confortatum, & magis aquā constringens, quæ est conuersa. Item notandum

NATVRALIVM ALBER.

60
119

tandū quod aliqua nubes conuersa est in partibus suis, que est aqua actu & in facto. Et aliqua est in via conuersionis, que est aqua in fieri. De his igitur est loquendū expressius in sequentibus, quia sepius in tractatu occurrunt. Dico autem omnium que generantur ex vapore humido, nihil est inflammabile. Item nota, quod aqua est elementū magis tenue q̄ terra. Propter quod Sol attrahens tales vapores non multum retinetur ab ipsis vaporibus, sed est exhalabilis per frigus constringens, & ipsos vapores. Et ideo nullus talium vaporum pertingit regionem æstus, egrediēdo frigoris regionē, s̄z eleuat̄ plus et pl⁹ in regiōe frigoris excellentis vel tēperati, secundū quod plus vel minus sunt calidi huiusmodi vapores.

Diuersitas
nubium.

Vaporem
aqueum nō
ascēdere ad
regionē æ-
stus declarat

PARTICVLA SECVNDA

De Grandinis generatione.

SI autem sit vapor humidus valde calidus, tūc ille vapor erit valde rarus ascēdens vsq̄ ad regionem frigoris, cum autē sit frigus circumstans in loco, penetrat profundum eius vndiq̄, eo quod rarū in omnibus

De gran-
dine deter-
minat Ari-
sto. 2. mete.
2. ca. primi
tra. Gran-
dinis gene-
ratio.

TRACTATUS QVARTVS.

Quo tempo
re grādo ge
neretur ostē
dit.

De forma
grādinis cau
sam assignat

nibus partibus dat ingressum frigori. Cum autem ingreditur frigus & simul egreditur calor, frigus incipit conuertere, coartare, inspissare conuersas partes vaporis, & quia frigus illud est forte ac magnum, ideo incipit velociter pars fluere in partē. Et quia frigus dominās cōstringit aquā conuersam, & generat grandinem magnā vel paruam, secūdum quod frigus est magis vel minus potens super vaporem. Huius signa duo sunt, quorum primum est, quod grando non cadit nisi temporibus calidis, ut in vere, & fructuum tempore, ut in Autumno, quia tunc incipit adurens calor & exiccans, multum accendens vaporem, & alte eleuans ipsum ad frigus. Et ex hoc vapor rarus vndiq; frigore circumpositus, dat frigori ingressum, & fortissime cōstringitur. Sicut aqua calefacta exposita sub gelu, ut in hyeme, plus congelatur quā frigida in eodē loco posita; eo quod aqua calida est magis rara; & ideo dat magis ingressum frigori. Aliud signum quia grando non est directe rotunda, sed quasi in forma lentis, circumpositis guttis congelatis. hoc em̄

NATVRALI ALBER.

Hoc enim accidit ei, quia cum vapor est expansus in latum, frigus tunc magis contrahit de materia a lateribus quā a superiori vel inferiori parte. Et tūc cum esset frigus magnū, congelauit partem aquæ, antequā alia pars flueret ad ipsam. Et ideo alia pars fluens ei adhæsit, sicut gutta congelata. Si autem inuenitur aliquando grando rotunda, hoc est per accidens, & eadem de causa est grando semper liquefcens & non sic ca, quia quando cadit a regione frigoris, transit per inferiorem aerem, quæ regio ex reuerberatione solis a terra & aqua, & etiam ex permixtione vaporum calidorū est temperate calida, & ideo ex motu & caliditate aeris illius liquefcit extrinsecus & inuenit cadens liquida.

Tacite questioni respondet, & cur grando liquefcens cadat causam ponit.

PARTICVLA TERTIA DE generatione niuis.

Nix autem contrario modo se habet quo ad tempus respectu grandinis in quibusdam tamen, vt in materia conueniunt. Generatur enim ex vapore calido, non tamen sicut grando. Et huius signum

K est p

De niue (de qua Autor in presenti ca.) Arist. 2. meteo. ca. 1. tra. 1. determinat.

TRACTATVS QVAR

Signa futu-
re niuis.

est prognosticatio rusticorum, qui in hyeme quando remittitur frigus, tunc niuem expectant, nisi sint nubes obscure. Aliud signū verius est, quod ego obseruavi, et nō inueni fallaciam in illo. Vapor futuræ niuis, pallidus & lucidus est, & videtur multus, hoc est signum raritatis ipsius vaporis.

Tempus q̄
nix generat̄

Item diu stat in aere, quandoq̄ per octo dies, & hæc est causa caloris, sed non eleuatur nisi tempore hyemis, & hoc ideo, quia Sol debilis est, & ideo tunc adiutorio Lunæ vel alterius stelle planetarum, in hyeme sufficit vaporem eleuare. Sed non sufficit

Locus quo
nix produci
tur.

adeo incendere vel calefacere, sicut in æstate fit. Hinc igitur accidit, q̄ vapor niuis nō pertingit vsq̄ ad regionem frigoris, sed remanet circa regionem temperate frigidam tamen illi regioni est magis vicinus q̄ terre & ideo frigus non est adeo forte super ipsū nec est vapor adeo rarus vt vndiq̄ frigus

Cur nix la-
ta cadat si-
cut lana.

ri daret ingressum. Contingit etiam q̄ vapor niuis simul conuertitur & congelatur, non autem conuertitur prius & cogelatur posterius. Et quia vapor in conuersione ē diffusus, sicut lana carminata, ideo nix ca-
dit lata

NATVRALIVM ALBER

dit lara. Sicut si partes lanæ essent sparsæ;
quia frigus nō fuit forte super ipsum, ideo
in ipso egressu caloris cōglobatur. Et quia
ille calor egrediens aliquantulum resoluit
illud, quod debiliter congelatum est, ideo
nix cadit mollis faciliter compressibilis, q̃
non esset si omnino esset glacies, sicut gran
do hoc autem locus inferior in æstate face
re nō potest, quia tunc reflexio radiorum
nimis calida est, et congelationi ipsius niuis
non apta. Sed vix sufficit cōuersioni aque
sicut accidit in pluuijs, vt statim dicemus.

Cur nix
mollis sit.

PARTICVLA QVARTA DE generatione granulorum.

EX his duabus causis cōcluditur cau
sa granulorum que cadere consueue
runt in Martio & Aprili in nostris (puta)
sexto et septimo climatibus, et vltra in pte
octauæ climatis, quæ plus a via solis distāt
quam alia. Videmus etiā quædam granu
la rotunda raraq̃ frequenter, habentia for
mam ciceris, & hæc generantur ex causa
mixta ex vtroq̃ eorum, ex vapore magis
calido & eleuato q̃ nix, sed minus q̃ grā

Granulorū
gñrādī mo
dus.

k ij do, et

TRACTATVS QVAR.

do, et quasi in termino duorum locorum nominatorum. Et ergo ista interius habet raritatem niuis sed non molliciem, eo quod frigus magis vincit, seu, viguit super ea, exterius autem tendunt in grandinis compactionem. Cum autem conuertitur, vapor ille aliquantulum ex grauitate subtus dilatatur, & superius magis attrahit de calido subtili, igitur ibi efficitur acutum. Huius signum est, quod frequenter in medijs temporibus generantur, scilicet in Vere, & magis in principio veris quam post medium tempus ipsius, existente sole in vltima facie Piscium, & in principio Arietis.

PARTICVLA QVINTA, DE generatione pluuiæ.

*Quo pacto pluuiæ produ-
citur ostendit,
et de hac lege Aristo
2. Me. circa
initium,*

Vapor autem aqueus (vt frequenter) non est rarus & subtilis & calidus sed potius humidus, et fumosus, & grossus. Et ideo non alte ascendit ad regionem intensi frigoris, sed remanet in inferiori, cuius frigus sufficit conuersioni, sed non congelationi, nisi per accidens, & ideo a tali vapore redditur aqua pluuialis. Dico autem per accidens

NATVRALI. ALBER.

accidens quia ex frigore accidentali in aere
 re existente: ipsæ pluuiæ anteq̃ veniunt ad
 terram, congelantur & cadunt, vt glacies,
 in æstate vero non, quia tunc calor fortior
 est & impetuose eleuat vaporem spissum,
 non bene conglutinatū, qui diuisus in par-
 tes grossas, eleuatur parum. Et partes frigi-
 dæ inuentæ in aere, diuiduntur a calore di-
 uisim eleuante vaporem, siue partes vapo-
 ris spissi, & stant ibi cum nube aquea, & ha-
 bent ibi aliquid frigoris, & aliquid calidi
 alibi. Et ideo frigus istud tangit
 partes vaporis grossi stantis cū nube, & su-
 bito conuertit eas, & inde fiunt guttæ ma-
 gne, cadentes in æstate & sine vento. Et
 videntur per solis lumen transire, sicut par-
 uæ candelæ, & sūt calide multū humectā-
 tes. Quod aut̃ hæc sit causa & generatio
 pluuiarum, & guttarū magnarum, signū
 est in aquis pluuiialibus, de quibus calidū
 euaporatiuum non est remotum, in toto
 manet vis constipatiua ventris, Aqua em̃
 pluuiialis constipat ventres, & valet dissen-
 tericis.

Experiētia
 notabilis

PARTICVLA SEXTA, DE
 k iij gene

TRACTATVS QVAR.

de generatione Roris.

De rore le-
ge Ari.in 2
meteo.ca.1
1 tracta.vbi
de humidis
impressioni-
bus agit.

Consequenter dicendum est de rore,
qui habet aliquod simile cum plu-
uia, & de causa pruinæ videndum, quæ eti-
am habet aliquod simile cum niue. Gener-
atio roris est ex vapore grossiori q̃ pluuiæ
& minus calido, eo q̃ habet aliquod terre-
stre admixtum, & ideo non eleuatur nisi
parum & non fit in tempore magne calis-
ditatis, neq̃ magne frigiditatis. Et fit eius
conuersio iuxta terram, & aliquando ad al-
titudinem vnus cubiti, vel palmæ, vel tur-
ris, vel huiusmodi. Fit enim conuersio huius-
modi vaporis dupliciter. s. per se, & per
accidens. Per se, fit a frigore aeris in nocte,
quando non est reflexio luminis a sole, &
ideo est parui humoris, & cito consumitur
a sole. Alia est conuersio per accidens sui
ipsius, & fit ex resolutione multi vaporis
in seipsum ad aliquod reflectens ipsum, vt
patet in olla cooperta, vbi reflexus fumus
generat aquam. Et sicut fit in instrumento
quo fit aqua rosacea, Vñ cum coenatur de
sero in gramine, in crepusculo yespertino
fit rora.

NATVRALIVM ALBER.

fit roratio sub mēsa per reflexionem vapo-
ris ad mensam.

PARTICVLV SEPTI. DE GE

neratione Pruinae, & cuiusdam spe-
cialis roris.

Pruina autem fit ex vapore eiusdem
naturae. Sed frigus densum in aere cō-
gelat ipsum conuertendo, sicut dictum est
de niue, et quia frigus magis condensatur in
corporibus solidis, sicut sunt lapides & li-
gna, ideo egrediētes frigus ab illis, & tangēs
vaporem circumstantem, conuertendo cō-
stringit ipsū, et facit ipsū circa se stare. Quod
aut hoc sit verū, ē signum satis familiare, in
spiraminibus in hyeme ad vestem, vel pi-
los, quia spiramen magis humidum est in
hyeme quā in aestate, propter generationē
slegmatis, cuius proprium est esse in hye-
me. Grossus ergo vapor expiratus conuer-
tendo congelatur, & circumstat pilis & ve-
stibus, vt pruina arboribus. Duricie autē
pruinae super niuem causa est, quia densū
frigus circa terram ex condensatione ipsius
in corporibus terrestribus, expellit veloci-

Generatio
pruinæ, de
qua Aris. in
loco preno-
tato.

Probat qd
dixerat p si-
gnum.

Cur pruina
duriciam ha-
beat, osten-
dit.

k iij ter aerē

TRACTVS QVAR.

De alia qua
dā roris ge-
neratiōe do-
cte determi-
nat.

ter aerem calidum a vapore. Et licet in ipsa
conuersione congeletur, fit tamen rigidus,
eo q̄ nihil manet de calore eleuāte ipsū q̄
resoluēdo ipm̄ molificet. Fuit aut̄ quedā ro-
ris generatio magis a pastorib⁹, q̄ phylis
inuenta, cuius descensum (ego a pastoribus
edoctus) frequenter obseruaui. Est autem
vapor valde spissus, quasi olei fumus, vel se-
pi vel adipis, generatus ex commixtione
trium elementorum, Terræ, aquæ, aeris, &
calidū ignis est in eo digerens, & ideo ex
eo efficitur humiditas vinctuosa, dulcis val-
de ad modum mellis, & quando cadit su-
per Vegetabilia, primo effitiunt̄ quasi mel-
le perfusa. Post ea autem euaporato humi-
do subtili aereo. remanet grossum terrestre
Et quia bene permixtum & digestū erat,
videtur sicut farina molendini volabilis, re-
sperisa super arborum folia, & contrahit ea,
inducitq̄ sterilitatem in eis. Quandoq̄
euaporato calido, ex ipso trahit ad super-
ficiem secum humidum. Et quia ex frigo-
re aeris generatur pellicula exterius, idcirco
aer inclusus conuertitur ad spiritū sensibis-
lem & animalelem & generantur inde ver-
mes et

ANTVRALIVM ALBER

129

mes & parue muscæ, Et pastores duo magna accidentia ex his prognosticantur & frequenter, quandoq; tertium. Quorum duorum primorum, vnum est mors animalium. ouium & pecorum. Et huiusmodi duas causas mihi assignauerunt. Quarum vna, quod ex dulcedine tantum inde comedunt, quod eorum fel ex multa cholera augmentatur, ita quod cutis fellis scindatur & fel per viscera diffunditur ex multitudine & amaritudine, & scindit ea & per consequens animalia moriuntur. Alia causa est quia nimis auide sumendo dulcedinem tunc epas opilatur, & nutrimentum multum attractum (non potest enim ab ipso digeri, & ad membra dirigi, propter venarum epatis repletionem) ibidem remanens conculcatur & ebullit, & ex ebullitione sequitur putredo & partium transpositio, ex quo sequitur transsubstantiatio, id est, nouæ rei generatio, ergo materia in epate putrescit, & generantur inde sanguisugæ, & replent totum epas. & vtrumque verum esse oculis conspeximus. Et hæc dicta sunt de generatis impressionibus ex vapore humido in alto.

Experientia optima

k v Parti

TRACTA QVAR.
PARTICLVA OCTAVA
dans causā cuiusdam accidētis
omnium impressionū præ-
missarum.

Cur impres-
siones calide
similit & fri-
gide quan-
doq; impetu-
ose et aliquā-
do paulatim
ascendāt cau-
sas assignat.

z. causa

IN vtriscq; autem præhabitis generatio-
nibus. s. generatis ex vapore calido, sicut
co & inflammabili, & generatis ex vapo-
re humido, est vnum accidens, quod non ē
silencio præteritundum. s. q; qñq; subito et
impetuose, quandoq; successiue descendūt
& suauiter cadūt. Huius causa est duplex.
Quarum prima est frigus expellens sibi
contrarium calidum, sicut accidit in Assub
cadente, & Dracone volante, qui mouetur
ad latus non directē inferius. Est enim va-
por inæqualiter levis & grauis, curuans se
propter nubium motum, & inflammatur
ex confricatione, que ad latus vnum pel-
lit frigus obuians, & ad aliud contrahit ca-
lidum consimile. Assub autem cadit ex im-
pulsione sui contrarij, quod inclinat se ad
vnā partem siue plagam mundi. Vnde
dicunt marini, quod vētus sublimē flat ad
istam partem, & puto esse verū, Alia cau-
sa est

31
NATVRALI ALBER:

causa est fortissima impulsio, ex duplici im-
pellente. Quorum vnum est frigus loci, vt
dictum est. Et huiusmodi signum est, qñ
effunditur ignis in aquam raram, fit enim
ibi impulsio & expulsio subita & impetuo-
sa vnius ab altero. Aliud est vapor sic-
cus expellens humidum, & econuerso, &
ideo impetuosa pluuia semper est a vento
precedente, & inuoluente & inspissante nu-
bem. Et hæc dicta sufficiunt de generatis *Epilogus.*
in alto ex vapore sicco inflammato, & ex
vapore humido non inflammato.

CAPITVLVM QVINTVN DE
causis, loco, generatione, & de acci-
dentibus Ventorum.

Dicendum est nunc de ventis, et cau-
sa materiali ventorum & efficiente,
& de loco generationis eorum. Ventus igi-
tur fit ex vapore grosso & sicco terrestri ma-
terialiter. Efficitur autem a calore solis, hūc
vaporem eleuante & non consumente. *Materialis
causa ven-
torum:*
Huius signum est, quod venti fortes præ-
cipue sunt in autumno, Sole existente cir-
ca equinoctium autumnale, quia tunc sol
*Efficiens cau-
sa venti.
Probat a si-
gno.*
com

TRACTA. QVAR.

Locus ge-
nerationis
uentorum.

Epilogat et
dicenda p
ponit.

Ventus nō
ab alto sed
lateribus f
re venit.

comburendo exiccauit elementa, & ideo vapor exhalatus est magis siccus terre. Et ideo dicitur quod in autumno complexio terrea dominatur, id est, frigida & sicca. Locus vero generationis est circa mediam regionem, quæ est maximi frigoris, ascendit enim illuc vapor terreus. Et ille cum per naturam sit calidus & grauis obuiat ei frigus loci & inspissat & grauat ipsum, & descendere facit aliquualiter. Calor autem solis nō est de facili separabilis ab illo, quia magis confortatur in sicco terrestri quā in vapore humido, & ideo iterum eleuat ipsum, & fit violenta aeris impulsio, quæ flatus vocatur, sicque determinata causa materiali & efficiēte, & dicto de loco venti in cōmuni, oportet magis ad speciem transire, ut sciat. quare ventus non venit de sublimi, quemadmodum pluuia, sed semper a lateribus. Ratio est, quia locus generationis venti, secundum quod flare incipit, est in extremis terræ, & nō super terram. Causa autem est, quia reflexio radiorum est debilis in extremis terræ, & in medio fortis. Et hoc est propter angulum radij, qui in extremis est obtusus in mea

NATURA. ALBERTI.

In medio autem rectus siue acutus. Cum igitur causa efficiens venti sit calor debilis & euocans tantum, ideo confortatur materia venti in extremis terræ nostræ habitationis vel situationis, & non directe cadit super ipsam. Causa autem est quare ventus flat discotinue, vt flatum facit vnum, & cessat ad horam, & iterum flat, debilitas est caloris solis, quia in vapore illo est frigiditas loci & natura vaporis deprimit superiorem partem eius valde vehementer. Et cum latissimus vapor sit inspissatus a frigore, multum agitat aerem, & dat flatum donec descendit conuersio superioris extremitatis ipsius super inferiorem terræ superficiem, deinde resurgit calor ex radijs super terram, iterum calido suo eleuante ipsum, & super addente ei materiam ex eleuatione pluris vaporis in ipsum, & ideo confortatus iterum dat ascendendo alium flatum fortiores. Sciendum est etiam quod vapor terræ nunquam ascendit æqualiter in omnibus partibus, quia sunt in eo oppositæ virtutes. s. grauitas & leuitas, nec est æqualiter subtilis, propter duriciem siccæ vaporis, & ideo

Assignat causam cur ventorum flatus sit discotinuus.

Notabiles

TRACTA, QVARTVS.

Infert i cur
vnus flatus
venti forti
or sit alio.

Aer impul-
sioni facile
est obediens.

Quo vento
r flatus fo-
num facit.

& ideo ascendit sicut pellis extensa ab infe-
riori ad superius, cuius ad nos versa est la-
titudo. His visis, facile est videre qualiter
vnus flatus sit alio fortior, & quis eorum
sit fortior. Cum enim superior extremitas
inspissata a frigore loci descendit, & spissum
aerem fortius impellit quam rarum, fortior
erit flatus descensionis quam ascensionis.
Istam autem ascensionem & descensionem
dicunt philosophi motum tortuosum terre-
stris vaporis. Sicut etiam vocant ipsum va-
porem magis proprie fumum, propter sui
terrestreitatem, & vaporem aqueum ma-
gis proprie vocari nomine proprio vapo-
rem. Hic autem est scire necessarium, quod
Aer est elementum etiam omni impulsioni
obediens, & facile eius motus fit ad om-
nem partem per naturam sui. Signum au-
tem huius est, proiectio sagitarum in aquam
Cuius impulsione violenta fortissime aqua
impellitur, & inundat pars partem impel-
lens, quousque cessat vis violentiae. Si ergo
paruum impellens adeo forte dat sibi mo-
tum, non est mirandum si fumus latissimus
dat flatum. Inde colligitur causa soni ipsi
venti

NATVRALI ALBER.

135

venti admodum vndarum sese constringē
tium, ex eo quod vna inundatio præuenit
aliam, & effundit se super eam. Ex his de
plano potest patere causa triplex abscisio-
nis ventorum, scilicet, intensum frigus, inte-
sus calor, & hæc abscindunt simpliciter, &
pluuia sequens hæc abscindit fecundum
quid. Frigus quippe intensum non permit-
tit terram aperiri, vt fumus eleuetur. Calor
autem intensus fumum comburit. Sed plu-
uia ex hoc quod aerem infrigidat, grauac
vaporem, ita quod quando descendit subi-
to, eleuari a debili calore non potest. Et si-
militer terram humefacit, & poros terræ su-
perficie(i) (per quos exiuit fumus) obstruit,
& ideo præscinditur materia adaugens vē-
tum. Et ideo quicquid non continue rege-
neratur, cito deficit, ideo ventus cessat post
magnas pluuias. Sed quia cessante pluuiā
rursus resurgit calidum in terra et aerē exic-
cat & eleuat vaporem & fumum. Et ideo
frequenter post aliquam horam, vel diem
iterum resurgit ventus nisi pluuiā sit longa
valde, quæ post multam frigiditatem facit
victoriam in summo venti. Ex his etiam li-
quet

Propē tres
causas ven-
torum fla-
tus cessat.

Pluuia ven-
tum abscin-
dit.

Com.

TRACTA. QVARTVS

quet quare vapor ventorum non conuer-
titur, & cadit super nos sicut aqua pluens.
Huius igitur secundum supra dicta, causæ
sunt duæ. Quarum etiam vna & principa-
lior est materia venti, quæ est sicca & non
bene continuabilis, sed tamen habens ali-
quid naturæ humidi quod est continuum,
vt fumus, & ideo de tali materia resoluta
non apparet sensibiliter, sed dispergitur ad
modum atomorū. Alia causa est q̄ vapor
venti non natat super nos, sed dirigitur ad
extrema habitationis nostræ seu in conue-
xum arcus vnius terræ ideo non cadit su-
pra nos. Dico autem conuexum vnius ter-
ræ, quia terra rotunda est, & quandoq̄ vē-
tus est in terra vna, qui non est in alia. Et
tunc vapor, licet non sit simpliciter in extre-
mo, est tamē in cōuexo arcus respectu ter-
ræ in qua flat. Et hæc dicta sufficiant.

CAPITVLVM SEXTVM

dans numerum ventorum, pro-
prietatesq̄ ipsorum bonas
& malas.

His visis, ponam omnes vētos locaq̄
eorum generationis, & impressiōes
sin

137 NATVRALIVM ALBER.

singulorum, de his quæ fiunt vel generantur in nostro habitaculo. Sunt autem quatuor simplices qui generantur versus quatuor angulos Solis super nostrum orizontem distincti. Sunt autem isti secundum Aristotelem, Septentrio, meridies, subsolanus, fauonius. Item inter quoslibet duos sunt alij duo, & sic sunt octo medij. Itē inter septentrionem et subsolanum sūt Aquilo Septentrioni propinquior, & Vultur⁹ Subsolano propinquior. Item inter subsolanum & meridiem est Eurys subsolano propinquior. Et Notus propinquior meridiei siue austro, quæ idem valent. Item inter Austrum & faonium Africus propinquior austro. & Zephirus propinquior Fauonio. Item inter Fauonium & septentrionem Cirtius vicinior faonio, & Corus propinquior septentrionali. Duos em̄ præter hos incerti flatus & vagi ponunt quidam, si sunt, non determinantur ab istis sed potius in eisdem locis generantur, ita scz quod eleuatio vaporis in gyro est quasi continua, modo hic, modo alibi. Superest aut̄ determinare, quare vnus istorū sit magni
I flatus

De ventis
tam in generali quā
in speciali.
lege Aris. 3
Meteo. in
tracta. I.

Proponit
dicenda.

TRACTATUS QVARTVS.

Aquilo ab-
scindit plu-
uias.

Aquilo cor-
pus fortifi-
cat ac calo-
rem natura-
lem eiusdē.

Aquilo

flatus & pauce pluuię, & frigide aurę & serenę. Alter autē levis flatus, multę pluuię & corrumpētis aurę. Duo autem sūt multorum flatuum, vt frequenter, non tamen fortium. Vnus autem abscindens pluuias, Orientalis vel subsolanus, alter autem conducens pluuias, Occidentalis siue fauonius. Dico autem quod Aquilo fortissimi flatus est & abscindit pluuias, & depurat aerem. Et hæc omnia causantur a frigore sui vaporis, quia condensat vaporem, et venit a loco frigoris, qui est iuxta arcticū polum, ideo frigidus est ventus, et quia frigus claudit, & continet terrę poros ac superficiem eius, ne euaporare possit, & ideo depurat aerem abscindendo materiam pluuię. Eadem ratione claudit poros corporum nostrorum, ne immutentur ab ingresso exteriori in nos euaporabilit. Et ex hoc continetur in nobis calor naturalis & fortificatur, & efficitur homo sanus. Huius signa ponam duo, quorum vnum est Hippocratis, qui dicit in hyeme ventres esse calidiores q̃ in æstate, cuius eadem causa est. Aliud signum est quod habetur ex artificio

tio

NATVRALIVM ALBER.

tio Iacob in Genesi, ca. xxx Qui v̄gas po-
 suit ad aquas q̄n p̄ia fuit admissura arietū
 & hoc sicut infra probatur, quando flat
 Aquilo, eo quod ille solus continet po-
 ros in generationibus & seminibus, ne eua-
 porentur spiritus, & debilitentur foetus cō-
 cepti. Dicit enim Aristoteles in libro de
 animalibus, quando pastores volunt quod
 oves concipiant masculos, tunc procurrāt
 arietum ascensiones versus Aquilonem, tē-
 pore venti aquilonaris. Item hic etiam ven-
 tus dicitur a philosophis flare recte & dire-
 cte, non motu eleuationis vel depressionis
 in fine flatus. Et huius causa est, quia flat⁹
 eius venit ab Aquilone in Meridiem, &
 quanto plus accedit ad meridiē, tanto plus
 accedit ad calidum, propter quod rarifica-
 tur vapor & subtiliatur, & non deprimi-
 nec eleuatur. Meridionalis autem ventus
 oppositis de causis habet accidentia oppo-
 sita, quia em̄ calidus est eius vapor et exit
 a loco calido, ideo morbos adducit. Euapo-
 rat enim naturale calidum, & subintrat ca-
 lidum aeris turbatum & corruptum, & ga-
 conducit vapores terræ, poros aperiendo,

I n̄

ideo

Aquilo fla-
 re dicitur
 recte seu cō-
 recte.

De vento
 meridiona-
 li doctissi-
 me determi-
 nat & ostē-
 dit eundem
 habere op-
 posita acci-
 dentia ad a-
 quilonem.

TRACTATUS QVAR.

ideo multiplicat pluuias. Flat autem tortuose, quia flatus eius est ab meridie ad aquilonem, & inundans vapor inuenit frigus Aquilonis, & ideo inspissatur, & per consequens flatu suo incuruatur, et flatum retorquet. Et ex illa tortuositate flatus iterum inuoluendo comprimit nubes aqueas inuentas in aere, & facit etiam hac de causa pluuias. Quod autem dictum est vnum flare tortuose, & alium directe. Aliquando habet impedimentum per accidens, sicut dicit Aresto, q*uod* iuxta Corinthiam flat aquilo tortuose, & hoc contingit propter reuolutionem inundantis vaporis, ad quosdam montes ibidem existentes altissimos. Ita etiam econuerso propter loca calida quæ pertransit Meridionalis, incipit dirigi in flatum meridionalem. Eadem de causa in nostris climatibus, sexto & septimo, venti australes non adducunt morbos, eo quod anteq*uam* ad nos veniant, in frigidantur in nubibus montium & aeris. Et ideo non adeo aperunt corporis poros, quod sanitati nocet p*ro* plurimum. Tempus autem flatus aquilonis est in vere plus, & in autumno minus, & caus

Obiectiōe.
tacitā soluit

Nota.

Tempus flatus
aquilonis

141
NATURA ALBER.

& causa primi temporis est, quia in frigore hyemis vapores multi sunt congregati in terra conclusi, qui tempore veris euaporantur vel euocantur, & faciunt vētos. Et precipue in aquilone vbi magis de frigore tenuis quoq; calor est, qui non consumere potest. In autumno autem terra est exiccata a calore solis, & ideo calor solis de facili euocat vapores, eo quod tunc terra non ē constricta, & cum egreditur vapor, siccus ē valde, & ventus altus in aere incipit flare valde. ideo prouerbum vulgi est, quod vēti alti flant in autumno. Subsolanus ventus est calidus & siccus, abscindens pluuias, non tamen adeo vt aquilo, eo quod est de vapore sequente solem, qui siccus est, & motus firmamenti iuuat ad hoc, quia idē motus venti illius, vt est motus diurnus. Et ideo resoluitur vapor & exiccatur. Fauonius autem per oppositas causas adducit pluuias. De medijs autem istorum est intelligendum mixtim, secundum naturā principalium. Et notandum, quod mane ante diluculum, est ventus quandoq; de die, & cessat in nocte, & econuerso. Huius

Subsolanus.

Fauonius.

Cur venti flatus percipiat quāq; de die et cesset ad noctem & econuerso, cām assignat.

I in

autem

TRACTA. QVARTVS.

autem ratio est, quia de mane emittuntur radij solis (vapore frigiditate noctis cōpresso) in orientem, & ideo sol eleuat ipsum. Et ipse iterum ex frigiditate loci descendit, & ideo facit ventum, qui quandoq; cessat sole vincente & quandoq; confortatur, qñ sol non sufficit vincere, sed tantum sufficit eleuando repugnare continuæ depressioni. Vapor igitur siccus deprimitur nocte, & eleuatur in die, & econuerso vapor calidior de die vincitur & aliquantulum frigiditate noctis deprimitur, & proprio calore iterū eleuatur, & ideo de nocte venti flatum efficiunt. Hæc determinata sint de generatis ex vapore simplici humido & sicco, & in loco alto. Vnde versus. Sunt subsolanus, vultur nus, eurus ab ortu, Cirtius occasum zephi rusq; fauoni⁹ afflant atq; die medio notus errat, & affricus auster. Proueniunt aquilo, boreas & corus ab arcton.

Epilogus.
Carminē vē
torum no-
minā descri-
bit.

CAPITVLVM SEPTIMVM; de materia & generatione Tonitruī & Coruscationis.

Deinceps

NATVRA. ALBER

DEinceps erit nostra intentio, tangere causas impressionum compositi vaporis, Sicci & humidi, vel sicci cum sicco, vel humidi cum humido, & cum lumine Solis, & lumine stellarum quia tunc habebimus omnia quæ in alto generantur ex vapore. Prima autem compositio vaporis est humidi cum sicco, non commixtis vaporibus, sed distinctis, quæ compositio causat tonitrua & coruscationes. Secundo dabitur causam de motu terræ, qui causatur ex vapore sicco non mixto, sed incluso in elemento solido et sicco, quod est terra. Tercio dabitur causam de vento turbinis, qui causatur a vento sicco obuiante opposito vento. Ultimo de Iride & circulo Solis & Lunæ, de cometis & nubium coloribus, & nebularum, et de galaxia que generatur ex vapore qui coniungitur cum lumine solis siue stellarum, & tunc perueniemus ad omnia quæ generantur in alto ex vapore calido ac sicco, Dicendum est ergo quod materia tonitruui est alia et eius locus est alius generationis. Materia est vapor siccus valde & calidus, ille enim de facili totus

De impressionibus qui ex composito vapore generantur determinare incipit, pmo dicenda in generali, proponit.

Materia tonitruui,

I iij incen

TRACTATVS QVAR.

De loco to
nitru.

incenditur. Cuius signum est (licet turpe)
fatis familiare, in ventositatibus ventris, quæ
sicce sunt & terrestres, ideo emissæ, si modicum
tanguntur ab igne, statim inflammantur, & crepitant. locus autem tonitruui siue
vas generationis est nubes aquosa & concava. Eleuantur enim forti calore solis ambo simul vapores, cum autem vapor terrestris non sit adeo dilatabilis, ut aqueus, constringitur in medio sui, & alius expanditur circa ipsum sicut tentorium. Et quia exterior est humidus & interior siccus, interior fugit contrarium in profundum nubis exterioris, exterior autem loci frigiditate contrahitur, & amplius agit interiorem. Et interior agitato confricat partem ad partem, et ad latera exterioris. Et ex ipso motu & confricatione contingit ipsum igniri, ignis autem a suo contrario expellitur, & vis ignis scindit nubem aquosam, et in scissura illa accidit corruscatio & sonus, quæ simul fiunt in tempore, sed non simul comprehenduntur, eo quod visus est auditu spiritalior & hæc etiam est Aristotelis sententia. Notandum quod tribus modis fit sonus in toni

145

NATVRALI. ALBER.

in tonitru, sicut probari potest suo tempore & loco. Et tribus modis fit egressio vnius vaporis ab alio. Et ideo sunt sex hic notanda. Fit enim quandoque egressio violenta per expulsionem vnius ab alio, quemadmodum dicit Aresto. in libro Meteororum. Quandoque autem non sic tantum, sed vapor paulatim ascendens nubem in qua est euolans, inuenit aliam siccam, constrictam & spissam, & inuoluit se in illam & ex collisione facit sonum, quandoque cum corruscatione nubis, vt quando inflammatur. Et quandoque sine corruscatione, quando scilicet solum colliditur. Tertio autem egreditur paruus vapor, & rarus inflammatus ex nube tenui & non multum aquosa, & tunc videtur ille ignis sicut alba flamma per fumum multum, & non facit sonum in propria nube, sed obuiat ei alia nubes valde aquosa & spissa, & ideo quia debilis est flamma, extinguatur in illa nube aquosa, fumando potius quam sonando, sicut fumat ferrum cadens in aquam. Tripliciter igitur vapor egreditur de propria nube. scilicet ante inflammationem, & in ipsa inflammatione, & post.

Sonus in nube fit tripliciter sic etiam a vnius vaporis ab alio egressio tripliciter fit.

1
2

3

I v Ante

TRACTA. QVARTVS

Declarat v-
berius præ-
dicta.

De corusca-
tione toni-
trui & alijs
p'uribus de
q'bus au tor
hic in litera
mentionem
facit. lege A-
ristotele 3.
Meteororū
capite . 1 .
Tractatu. 3

Ante quidem inflammationem, quando vapor incipit comprimi in profundum nubis sui tūc acūine, eo q' siccus est vapor penetrat nubem & egreditur ad aerem, quē commouet fortiter vel debiliter, secundum diuersitatem suæ virtutis. Et hæc est causa quare ante tonitrua sunt venti fortes & validi. In ipsa autem inflammatione qñ vtrq' est rarus & debilis, tunc quia interior nō inuenit resistens & egreditur sine sono vel vento, qui peruenit ad auditum nostrū, sicut accidit in æstate in serotinis ac paruis coruscationibus. Postq' autem vapor inflammatus est, quandoq' est paruus, & tūc pulsando latera nubis facit sonum, & anteq' pertranseat extinguitur & tunc auditur sonus sine coruscatione. Et istæ diuersitates a paucis sunt consyderate, Sed omnes inueniuntur per experimenta, si quis obseruauerit in noctibus auras æstatis.

CAPITVLVM OCTAVVM DE
diuersitate & colore nubiū tonitrua
continentium, de quē vario co-
ruscationum de-
scensu.

Nunc

147 NATVRALI ALBER.

Nunc dicam de diuersitate nubis continētis tonitrua, & post ea diuersitatem vaporis secundum colorem ignis in ipsa nube. Et tandem diuersitatem descensionis eius ad nos, Est autem nubes frequenter quadruplicis dispositionis, quę continet tonitrua, nigra, rubea, viridis, et alba aliquātulum. Nigra quidem nubes est spissa proprio frigore, & ideo non dat locum radijs solaribus vt penetrādo dealbificent ipsam & ideo spissa fortiter comprimit vaporem, ex quo generatur ignis, et dat forte tonitruum, si vapor intrinsecus fuerit multus & spissus. Rubescens autem & nigra nubes de se est valde spissa, sed vapor ignitus resultat per ipsam. Et ideo, vt frequenter, dat fortiozem ictum q̃ nigra, Viridis autem cum nigredine & rubore paruo est pessima omnium nubium, si sit supra aliquam ciuitatē, quia illa habet de igne plurimū p̃p̃t rubedinē et vaporis materiā multā p̃p̃t nigredinē. Et habz aquā, p̃p̃t viriditatē, et ideo, fit pugna fortissima frigidi cū calido, humidi cum sicco, intantū, vt illa frequenter emittit fulmina magnorum lapidum, quides

proponit dicenda.

Nubes tonitrua continēs quadruplicem dispositionem habet.

Nigra,

Rubescens.

Viridis.

TRACTATUS QVAR.

Alba nubes

qui deſcunt turres, & incendunt domos
& homines deſtruunt. Albam vero nubē
timere non oportet, quia parum habet de
vtraq; materia, & ideo cum eius flamma
ſuper ædificia ceciderit, ſtatim extinguitur
anteq̃ incendat ea, niſi fuerint ſicca valde
& cremabilia. Valde autem obſeruandi

**Colores co
ruſcationis.
Primus**

ſunt colores coruſcationum qui ſunt multi
plices, Rubeus, clarus, alb⁹ flammeus, ruſ
fus quaſi viſoſus. Primus cauſatur ex va
pore non multum ſicco, humidum v̄o dat
ei colorem rubeum, ſicut eſt flamma ligno
rum viridium, & eſt timendus color iſte,
quia tale humidum continet materiam,

Secundus.

quæ non ſemper ſpargitur, & ideo facilius
& fortius incendet. Flammeus autem co
lor albus, eſt valde ſicci vaporis, ſicut ē flā
ma ſiccorum lignorum, & ideo cito ſpargi
tur & non cremat, niſi valde cremabilia, ſi
cut eſt ſtupa & huiuſmodi. Ruſſus autē

Tertius.

color viſoſus, valde penetrabilis eſt, eo q̃
coruſcatio illa eſt valde conglutinati vapo
ris ac valde terreſtris, & frequenter incen
dit & ſcindit. Caſus autem ipſius eſt de nu
be multiplex ad hæc inferiora. Primus mo
dus eſt

Caſus ſeu

dit & ſcindit. Caſus autem ipſius eſt de nu
be multiplex ad hæc inferiora. Primus mo
dus eſt

149 NATVRALI. ALBER.

dus est quando vapor cadit inflammatus
 ruffus de viridi nube & profunda, & hæc
 generat lapidē qui vocatur telum tonitruū
 hoc modo. Nam vaporabilis commixt o
 terrestris vaporis incenditur, & cum tan-
 git viridem nubem, quæ iam est in conuer-
 sione ad aquam, conglutinetur, sicut farina
 in pastam. Fortissima autem incensio obui-
 at, ei ita quod humore nubis non extin-
 guitur, & ideo sic conglutinatus vapor a
 fortissimo humido ac fortissimo calido, de-
 coquitur sicut later. Et quia calidum festi-
 nat fugere humidum, ideo in inferiori par-
 te acuitur lapis, vbi primo incipit distillare
 vapor, & est grossus in parte alia, & hic la-
 pis scindit & incendit quicquid inuenit. Se-
 cundus modus est eiusdem vaporis quan-
 do minus est conglutinatus, & in nube mi-
 nus aquosa, & tūc nō cōtinuatur, sed incen-
 sus ingreditur cum impetu, & incendit ite-
 rum & scindit. Sed non scindit nisi ligna et
 non lapides, nisi raro. Ligna autem scindit
 ex impulsu, & incendit ex inflammatione.
 Tertius modus est vaporis rubei coloris
 clari, qui nunq̃ facit lapides, sed tamen sua
 flamma

modi qui-
 bus corusca-
 tiones deor-
 sum cadunt
 sunt 6.

Primus
 Nota quō
 genere cē-
 lū tonitruū.

2 modus

3 modus

TRACTA. QVAR.

Nota expe
rientia.

4 modus.

flamma non separatur a vapore, & nunq̃
scindit, nisi valde compacta & terrea corpo
ra, quæ non magnæ quātītatis sunt. Si em̃
magnæ quantitatē essent resisterent ei. Et
hic interficit homīes, & apparet in eis odor
combustionis, & non videtur vulnus, quia
cum sit subtilis, subintrat sine vulnere, & si
aurum in bursa inuenerit, cōminuet illud,
& bursam non lædit, quia bursa est corpus
rarum dans locum, et facile subintrat, aurū
autem compactum & durum resistit, &
ideo quandoq̃ cōminutum est in partes,
quandoq̃ in puluerem, & hoc modo no
stris temporibus accidit, quod gladium cu
iusdam perforauit, & non læsit vaginam,
& lapidem paruum cōminuit, magnū ṽo
non. Quartus modus eius vaporis est ma
gis rari, et ex minus aquea nube egrediētis
& ille subintrans non diuidendo lædit, nec
aperte incendendo. Sed est corruscatio rus
bea valde, continua & multum nociua, no
cet enim vineis, vt mihi retulere vinītores,
& præcipue botris illis qui multis folijs sūt
coopti, & cū per aliquod foramē corusca
tio cū radio suo p̃iiciat illuc vaporem, eo q̃
vue huius.

151
NATVRALIVM ALBER

vne huiusmōi sic lesæ euapare nō possunt
Et hæc corruscatio non tantum nociua ē
arboribus, immo etiā alijs corporibus, sup
que directæ cadit. Et etiā su⁹ radius est no
cuius huic quod tangit, quia corrumpit ip
sum, eo quod illud facit ex natura eius. Vñ
hac de causā quidam inspicientes talem co
ruscationem inflati sunt in facie, et quidam
excecari sunt oculis. Quintus modus est
vaporis albi, q̄ egredit̄ de nube inflāmar⁹ sic
c⁹ non coadunar⁹, & ideo dispergitur in ae
re. Sed tamen egreditur cum magno impe
tu, propter nubis profunditatem in qua ē. *Quintus*
que est multum aquosa, & ideo scindit, &
scindendo extinguitur, ita quod ea quæ sci
dit videntur alba, & non apparent in eis si
gna combustionis. Et quandoq̄ interficit
quando fortis est eius impetus atq̄ impul
sio, quandoq̄ propter sui disgregationem
percutit aliquē in vno loco, sine offensa so
c̄i sui iuxta eum sedentem, & percutit eum
qui stat remote. Quandoq̄ vero reflexus
ab vno progreditur pariete ad alium, & p
cutit eum, & interdum debilis est, & vestē
consumit & extinguitur, statim, cessatq̄ ei⁹
violē

TRACTA. QVAR.

Sextus.

violentia & non lædit hominem, & talis mihi accidit casus. Sextus est egressus eiusdem vaporis ex nube debilitata, & ille omnino nihil nocet, quia statim contactu aeris extinguitur & recedit, ita quod cessat simul incendium eius, & violentus impulsus. Sed hic adiiciendum est, quod proprium tempus tonitruum, aliud est in regionibus frigidis. scilicet in quinto, sexto, septimo climatibus & aliud in calidis, ut in primo secundo, tertio ac quarto climatibus. In regionibus enim frigidis raro tonat fortiter, nisi sole existente ad tropicum æstiualem, qui est in capite Cancræ, quia tunc calor Solis fortis existens fortiter eleuat vaporem aquæ & terræ, ex quibus iunctis causatur tonitruum. In aliis autem calidis regionibus causantur tonitrua in æquinoctiali & hoc est sole existente in capite Arietis & Libræ. Quando enim est in Cancro, tunc potius incendit vaporem quam eleuat. Nec est contrarium hoc quod supra diximus, quod sol in æstate potius abscondit, comburendo vapores, hoc enim verum est de vaporibus debilibus, sed cum fortis est calor, tunc non potest consumere vaporem

Obiectioni
respondet.

NATVRA. ALBERTI.

rem grossum, sed eleuat, vt magnus ignis
eleuat, ligna accensa, & facit volare ea per
aera. Vnde obseruauerunt rustici vnum ex Experimento
perimentum, & verū est, quia sum exper
tus duobus annis, quando audiuntur toni
trua in hyemalibus signis, vt in Capricor
no & aquario quod tunc circa initium Ve
ris, & forte per totum annum plus ventus
flabit quam in alio anno. Et huius causa ē
quia huiusmodi tonitrua significant multā
materiam ventorum & vaporem esse in
aere, que non facie abscinditur, etiam per
totum annum.

CAPITVLVM NONVM DE
clarans mirabiles effectus Toni
trui & Coruscationis, causasq;
illorum assignans.

Videbatur autem multis philosophis,
quod tonitruum esset res diuina, p
pter mirabiles ac multiplices effectus ipsi
us. Præcipui autem dicentes coruscationē
esse rem diuinam, fuerunt duo magni phi
losophi Hesiodistæ in cultibus deorum pa
tres, scilicet Attalus & Tatina, etiam Se
m neca,

Opinio q
rundam co
ruscationē
ac tonitruū
ab quadam
summi Io
uis potesta
te euenire
asserentium

TRACTA, QVARTVS.

*Effectus varij
tonitru.*

*De qua re
parum in-
fra in præ-
sentia ca.*

*et hoc est
signum
admirabile*

neca qui dixerunt Iouem esse causam eius
eo quod diuersus & mirabilis esset eius ef-
fectus Propter quod inuenitur aliquando
ledere flores vinearum & nucleos auella-
narum, cum tamen nusq̃ combustionis ap-
pareat signum. Liquefcit aurum, & non læ-
dit crumenam siue saccum in quo est aurū
Aliquando liquefacit & comminuit, & p̃-
forat gladium multis foraminibus absq̃ le-
sione vagine. Aliquando exurit calceos &
non ledit pedem. Aliquando exurit in toto
corpore crines, & non exurit corpus eius.
Dico autem crines tā circa inguina q̃ sub
afellis & cæteris occultis locis, et non crura
vel brachia, quæ inguina cooperiunt. Ali-
quando etiam alterat colorem alicuius ho-
minis siue animalis quod percutit, & nihil
aliud facit. Aliquando interficit. & tamen
nullum vulnus apparet vel combustionis
vel adustionis. Aliqñ apparet signum diui-
sionis, & precipue in intersectis lignis & a
tonitruo percussis, quæ in loco diuisionis
albissima inueniuntur. Et præ omnibus
hoc dignum est admiratione (sicut dicit Se-
neca) quod aliquando percutit & adurit
dolum

NATVRALI ALBER:

dolium, & adhuc stat vinum per tempus
 & non defluit, nec effunditur. Fertur au-
 tem a philosophis quibusdam, quod ani-
 mal venenosum percussum, venenū amit-
 tit. Cuius signum est, q̄ serpens percussus
 infra paucos dies vermiculat putrefactus.
 Quod non facit alter serpens aliter interfe-
 ctus, eo quod venenum prohibet in eo na-
 sci vermes vel ex eo cibari. Quod autē cō-
 munitur omnibus fulminatis a ccidit, est q̄
 omne fulmine percussum odorem contra-
 hit sulphureum, & semper vertit caput cō-
 tra impetum fulminis. Arbor autem siue
 planta dum percutitur a fulmine, hastulas
 diuisas a fulmine erigit, & alia multa sunt a
 philosophis in effectibus fulminis notata
 mirabilia. Propter quod dixerunt omnes
 qui antiquitus theologisabant quod fulmē
 dirigeretur a Dīs, & attribuebant regi De-
 orum quem Iouem appellabant. Sicut er-
 go enumerata sunt ista, ita reddamus cau-
 sas naturales istorum, vt patebit, quia error
 ē ea attribuere Dīs, Postea reddemus cau-
 sam, si Iupiter qui est vnus planetarum ali-
 quam habeat in tonitruis & fulminibus

De hac re
 infra.

m ij vtutē.

TRACTATVS QVAR

virtutem. Dicimus autem, sicut patet ex
præhabitis, quod in fulmine quandoq; va
por descendit ad terram seu in terram, &
aliquando extinguitur anteq; descendat.

De vapore
duplici.

Ille autem vapor qui non descendit, sed ex
tinguitur, debilis est, & non adurit nec alio
quod percutit. Ille autem qui descendit ali
quando subtilis est, aliquando grossus est,

Subtilis autem fulgur penetratius est
valde, & quia immiscet aeri, quem alterat
suo lumine, igne, siue calore, & efficit ad huc
magis subtilis, et ideo ea quæ sunt magis po
rosa penetrat, & ideo citius exurit, licet non
videat vestigium combustionis, sicut flos
res vinearum & auellandarum, eo quod li
gnum istud est porosum valde. Inter illa li

Diuersitas
lignorum.

gna porosa distinguendum est, quoniam
aliquod habet poros rectos, aliquod obli
quos siue tortuosos, sicut buxus, & cætera
ligna quæ sunt tortuosa siue nodosa. Lignū
autem non habens poros rectos, non recipit
vaporem subtilem, siue aerem inflam
matum in profundum sui, ideo non aduri
tur in flore suo. Quod autem habet rectos

poros,

157 NATVRALIVM ALBER

poros, dupliciter habet illos. Aut enim habet hos ascendentes ab imo per longitudinem sui ligni, secundum cursum nutrimenti a radice. Aut habet eos de medulla venientes ad superficiem ligni in circuitu, sicut radij alicuius stellæ pinguntur venire ab vno centro. Et illud quod habet primo modo poros, non habet eos patulos contra fulgur, sed ocultos, & ideo de facili non aduritur a fulgure, & præcipue si habet corticem duram & spissam sicut quercus, pinus & malus. Hoc autem quod habet secundo modo poros, habet eos patulos, & adurit a fulmine incircuitu vndique veniente, & quasi haurit subtilem ignem emissum a fulgure, Et præcipue si habet corticem diuarcatam subtilem, quasi nihil adherentem. Ideo præ omnibus lignis in flore lignum vitis magis aduritur, quia tale habet poros dispositos, & cortex suus non bene adheret ei. Quot autem sic disponuntur pori sui, probatur. Si vitis viridis incidatur in nodo, tunc enim radij apparent albi pororum, de medulla admodum radiorum stellæ ad superficiem venientium. Et ideo ingeniosa natura in iij ra deo

Ostendit enim
aliqua ligna
facile aduruntur a fulmine.
Alia vero difficulter.

Lignum vitis cum in flore est, fulmine facile aduritur.

TRACTATUS QVAR

ra dedit viti folia lata, quibus defendat se
& suos fructus. Quod faciunt vindemia-
tores sapientes. Condensant enim folia cū
vitis est in flore, et añ flores & botros, et in
tempore maturiatis auferunt folia, vt Sol
tāgere vuam possit, eamq; maturare. Hęc
eadem est causa, quare diu inspicienti con-
tra fulgur, facies intumescit & quandoq;
excecatur. Cum enim homo sit porosē pel-
lis & subtilis, haurit ignem in poros, qui
corrumpit humidum inuentum, & faciem
reddit inflatam, & in oculos facilius intrat
& liquefacit siue exiccat liquorem cristalli-
num, & oculum excecatur. Si autem fuerit
ignis magis adherens, non spissus, sed subti-
lis & bene comixti ac cōtinui vaporis, iste
penetrat porosa sicut coria, quasi non resis-
tentia, & frangit dura & resistentia, sicut
aurum vel ferrum. Et si est in eo impetus
ictus maior q̄ caloris, comminuit aurum
tantum vbi tāgit ipsum, vel fortasse in pul-
uerem conterit. Si autem ibi est impetus
ictus & caloris simul, liquefacit aurum &
non corium, eo quod propter porositatem
corij vel ligni non congregatur ignis, nec
diu stat

Fulgur tu-
morem faci-
ei efficit &
aliqui exce-
cat.

Fulgur po-
rosa Pene-
trat, dura, ve-
ro frangit.

80
153
NATVRALIVM ALBER.

diu stat retentus in ipso vapore, sed transit
per ipsum. Nihil enim prohibet q̄ ignis in
vapore disperso non adurit. qui tamen
quandoq̄ congregatus in duro corpore
comprimente ipsum, efficitur fortissimæ
adustionis, Et huius exemplum est in cal-
ce viua et frigida, in qua est ignis dispersus
qui quando ad vnum congregatur locum
(ex hoc quod impellitur a quibusdam par-
tibus calcis, ad quasdā partes alias p̄ aquā
frigidam infusam calci,) efficitur adurens.
Quod autem dicitur quod aliquando ad-
urat calceos, vel alias vestes, hominem nō
ledendo, dicendum est quia vapor ille est
debilis combustionis, & alterat combusti-
bile siccum, quod tangit immediate, & nō
potest in aliud per modum suæ naturæ,
nec in aliud quod habet humorem sangui-
nis vel alterius, ignē extinguentis infusum.
Debilissimus autem vapor & diuaticatus
tantum pilos adurit. Quia pili sunt fum⁹ in
aere exiccatus sicci, ergo valde, & facilis in-
censionis. Et ideo ille vapor nihil aliud alte-
rare potest propter suæ flammæ debilitatē.
Vapor autem subtilis ictus, magis percuti-
ens q̄

Similitudo

Fulmē q̄nq̄
vestes lædit
illeso corpe

Fulmē homi-
nem inficit.

TRACTA QVAR.

Fulmen ho-
minem in-
terficit non
relicto vul-
nere.

Aliquod ful-
men vulnus
facit.
Nota.

ens quod adurens inficit calorem percussus, & facit concurrere sanguinem sub pelle, & ideo inficit hominem sic quod habeat pellem inflatam. Et talē nos vidimus. Vapor autem ille si sit ictus fortissimi, hominem interficit, eo quod penetrat membra vitalia interiora, & etiam percutit propter suam subtilitatem et diuagationē, vulnus tamē non apparet nec adustio, eo quod magis le- dit ictu quam calore. Si autem vapor sit grossus sibi adherens, facit vulnus, & si est calidus valde, tunc relinquit adustionis si- gna maiora vel minora secūdum proporti- onem sui caloris, & partium eius adheren- tium. Et si tantum habet ictus impetum, & non est valde spissæ flammæ, sic alba in- ueniuntur ligna quæ diuidit, & talis ictus est frequens & valde sæpe videtur. De do- lio autem percusso quod vinū adhuc stat in ipso, Seneca rationem assignat dicens in vino remanere ex fulmine aliquem spiritū qui coegit humorem uini & coagulat ipsū quod verissimile est. Non enim alligari pos- set, nisi ei aliquod esset additum vinculum. Hæc autem solutio nō est conueniens, quia spiritu

NATVRALI ALBER.

161

Spirituale non continet corporale humidū,
quale humidum vini est. Adhuc autē non
sufficiens est, quia scit bene quod aliquod
continet, sed deberet ostendi quid esset il-
lud, & hoc ex verbis Senecæ haberi non
potest. Sciendum ergo quod proprietas vi-
ni fulminati & cuiuslibet liquoris percussi
est, quod efficitur pestiferum, & si quis bi-
berit, moritur aut dementabitur, si multū
fuerit vinum vel oleum fulminatum. Ful-
men enim vino vel oleo, vel cuicunq; liq-
ui quem percutit, immiscet vaporem visco-
sum, corruptum & sulphureum, qui cum
humore fulminati liquoris continuatur ad
modum viscosę pellis, & illa pellis ad tem-
pus continet liquorem, ne defluat, diu autē
continere non potest, huius autem signū
est, si psillium commisceatur vino in quan-
titate magna, tunc vinum multam viscosi-
tatem contrahit a psillio, quod est viscosum
valde, & illa viscositas propter calorem vi-
ni expellitur in circuitu, ita quod inspissat.
Et cum inspissata fuerit, etiam si de dolio
vini trahatur spina, ad magnum tempus ni-
hil exhibit. Sicut autem fulmen liquida infi-

Conditionē
vini vel al-
terius liquo-
ris fulmine
percussi po-
nit.

Aliqd ful-
men animā
liā venefica
a veneno
purgat.

n

cit &

TRACTA. QVARTVS.

Fulmine percussa odorẽ sulphur eum habent.

Fulmine percussum caput vel frontem contra fulmen porrigit.

cit & pestifera efficit, ita animalia venefica emundat, & a veneno purgat, quia ille vapor calore suo in eis extinguit naturale humidum, quod erat venenosum, & post ea paulatim expirat ab eis vapor fulminis, & sic cadauer a veneno liberatur viroq; et tunc talia vermiculant corpora. Quod autẽ habeant odorem sulphureum omnia fulminata & foetida sunt valde, hoc est propter vaporem sulphureum, qui ex nube spargit aquea, quia aqueitas vaporis mixta est cum terrestreitate, calore corrumpente & adurente, & producente vsq; ad sulphuream vinctuositatem, et talis vapor procedit a nubibus aquosis, habentibus in se vapores terræstres atq; ignitos. Hęc est generatio sulphuris, vt nos ostendemus, vbi de mineralibus agemus. Et ideo omnia quæ fulminantur sulphurea videntur. Quod autem fulmine percussum, contra fulmen vertit caput vel frontem, & hastulæ arborum diriguntur ad ipsum, hoc est ex impetu ictus vehementis, qui conuertit ea quæ percutit contra ipsum impetum, præterea naturale est animali, dirigere se contra nocuum

NATVRALI ALBER.

uum improuise proueniens' super ipsum.
 Et ideo in ipso visu quo tentat quale sit no-
 cumentum, per fulmen moritur et videtur
 animal ad ictum fulminis conuersum. Su-
 per hoc autem augures diuersa prædicant
 ac prognosticantur, de quibus curandum
 non est ad presens, quoniam in alia scientia
 de his est inquisitio, vtrum aliquid verita-
 tis habeant. Oportet autem inquirere, quid
 sit hoc quod in ictu de nube descendit, eo
 quod illud presuppositum est in præcedē-
 tibus. Aut em̄ est vapor tantū, aut aer tm̄
 aut vtrūq̄eorū, aut neutrū horū. Videt̄ aut̄
 quibusdam neutrum horum esse, quia fa-
 cile cedens non comminuit corpora & du-
 ra & fortia. Descendens autem de nube,
 corpora dura & fortia comminuit. Videt̄
 ergo quod sit neq̄ vapor neq̄ aer. Ampli-
 us autem illud quod facile ab omni corpo-
 re impellitur, non videtur quod illud fortis-
 sime impellat quodlibet aliud corpus, aer
 autem siue vapor ab quolibet corpore faci-
 le impellitur, igitur videtur nonq̄ impel-
 lit alia. Probant autem hoc quidam per ex-
 perimenta, eo quod lapides, ferrum, & quæ
 n ij libet

Notas

Questio dis-
 soluitur qd
 sit id quod
 in ictu de
 nube desce-
 dit.

Opinio q̄
 rundam qd
 idē nec sit
 vapor nec
 aer.

Ex p̄m̄ta

TRACTA. QVAR.

libet alia mineralia, quoniam de nube descendunt, quorum generatio non est ex simplici vapore. Aliquando etiam dicitur cecidisse de nube corpus animalis perfecti, sicut vituli, licet esset mortuum corpus. Omnia autem hec faciunt ad hoc, quod fulmen sit res diuina, & ictu fulminis Deus utatur in rebus, in quibus fuerit voluntas eius. Et ut etiam timeant inferiores, dicit enim Pythagoras Iouem tonare, ut timeant isti qui sunt in tartaro. Si autem haec concedantur, pro nihilo opus esset naturae. Quod iam ostendimus, ubi diximus diuersitatem vaporis qui exit de nube, Et pro nihilo etiam erit illud quod Aristoteles in li. de anima dicit quod aer cum tonitruo & ictu scindit ligna, propter haec & similia. Dicendum est quod Deus sublimis regit naturam & per causas administrat naturales, & illas potius hic inquirimus quam diuinas, quia nobis sunt propinquae, & eas de facili possumus inuestigare. Dico autem quod aliquando vapor est cum aere in ictu, aliquando aer solus. Nihil enim ita maxime percutit sicut id quod primi percutientis ictum maxime recipit. Nihil autem ita re

Opinio
communis de
tenditur.

165

NATVRALI. ALBER.

ita recipit ictus percutientium, sicut aer & vapor, qui habet aliquod de forma aeris propter raritatem. Et ideo aer & vapor fortissime percutiunt. Vapor enim nunquam sine aere est percutiens, quia vapor semper est aer immixtus, aer autem aliquando percutit sine vapore, quia vapor usque ad terram non percutitur, Huius autem signum est ventus, & terræmotus, qui de talibus ictibus aeris fiunt & vaporum. Quod autem obijciunt primo & secundo, facile soluitur quia aliud est dicere de vapore & aere in se consideratis et aliud de eis consideratis cum impetu & violentia. Secundum se enim nihil inferunt violentiæ, percussa autem inferunt maximam violentiam. Huius autem causa est, quod nullum aliorum corporum intus & extra subiectum, efficitur tante violentiæ quam aer & vapor, qui in profundum percussus recipit omnem ictum violentiæ. Et hæc est causa cur omnia impelluntur ab aere vel vapore. Et nulla violentia potest esse tam fortis, sicut aeris vel vaporis, & ideo aer scindit cum tonitru, sicut dicit Arest. in de anima. Alia enim corpora non effitiuntur subiectum violentiam, quia

Obiectio.

Obiectiōis solutio.

TRACTA QVAR.

ostendit cur
mineralia
de nube qñ
q cadant.

Corpus ani
malis perfe
cti in nube
raro forma
tur.

Nota.

tia, quia franguntur ab ictu percutientis corporis, eo quod alia corpora spissitudine sue materiae resistunt, & violentia sui interi⁹ non recipiunt. Quod autem mineralia cadunt de nube, hoc contigit propter vaporum commixtionem eleuatorum, quorum natura tendit ad naturam Argenti viui lutulenti & sulphuris terrestris, vnde praecipue ferrum cadit, quia illud fit ex terrestri lutulento & viscoso. Et quia multum decoquitur ab igne nubis, & ideo cadit in forma chalybis optimi, quia est ferrum durum & congelatum & depuratum, quia dum congelatur in nube frigida conglobatur in exteriorib⁹ nubibus per modum guttarum, distillat ab inferiori vapore. Et ideo haec massa est sicut ex granulis milij vel ciceris composita. Corpora autem animalium perfectorum raro formantur in nube, licet A uicenna dicat hoc semel contigisse, q vituli corpus de nube cecidisset, & hoc ipse maxime virtuti attribuit stellarum, in tempore illo imprimendum formam vituli. Mineralia autem quae cadunt adeo sunt exiccata, quod nec liquefcunt, nec fabricabilia sunt, sz

167

NATV. ALBER.

sunt sed cum igniuntur, euaporant in cineres. Et per hæc patet causa naturalis omnium prehabitorum.

CAPITVL, DECIMVM. TEM-
pus Tonitruī & Coruscationis in-
sinuans.

TEmpus autem harum impressionū, que sunt tonitrus & coruscatio, præcipue fiunt in æstate post magnū caliditatem, & tempore magni æstus: Cuius causa, quia illæ impressiones fiunt de vaporibus spissis & grossis, & humidis, ex quibus fiunt nigrae nubes, magnæ siue siccae, quia fiunt ex vapore terrestri inflammato. Vapor autem huiusmodi nō eleuatur in superficie terræ ubi terra subtilis est, vel aqua subtilis, quæ descendit ad terram per pluuiam. Sed vapor ille erigitur ex profundo terræ, ubi aqua est impura & terrestris, spissa & grossa, & conglutinata. quia ex his proprie fit vapor harum impressionum, erigere autem de intimis terræ huiusmodi vaporem calor non potest, nisi magnus fuerit valde, & ideo

Tempus coruscationis & tonitruū. De vaporibus ex quibus huiusmodi impressiones fiunt

n iij

non

TRACTATVS QVAR.

Generatio
tonitruī &
coruscatio

non fiunt nisi tempore æstiuo. Adhuc autē non fit tonitruum nisi ex vapore adusto, qui in sua eleuatione incipit inflammari, sicut ante diximus. Calidum autem adurēs non est, nisi tempore æstatis. Et ideo vapor tonitruī & coruscationis non multum eleuatur, nisi tempore æstatis. Amplius generatio tonitruī & coruscationis non fit, nisi cum frigore fortissimo impellente nubem aquosam, Et comprimente vaporem. Tale autem frigus non est in aere, nisi sit expulsus vndiq; ad locum vicini aeris, huius autem expulsio non est fortis nisi tēpore caumatis, vt patet per āredicta. Generatio igitur tonitruī & coruscationis per se non est, nisi tempore æstatis. Ex hoc autem scitur, q̄ harum generatio est post aure serenitatem licet in operatione ipsarum ipsum obnubiletur cœlum, quia ista nō fiunt nisi in nubib⁹, ideo necesse ē vt cœlū obnubiletur in tempore earum descensus. Et licet aliquādo non videatur nubes, & tamen fulgura micant, sicut in æstate videtur coruscatio sereno cœlo, & præcipue in crepusculo, tamen ibi sunt nubes vnde micat coruscatio & ad

NATVRALI. ALBER.

& ad nos venit rāum splendoris alteratio
& non tonitruui. Ex prædictis aut de facili
scitur duplex locus harum impressionum,
scilicet. Locus ubi generantur secundum
formas suas. Et locus vnde extrahitur &
eleuatur materia sua. Necesse est em̄ vt
generentur in loco altiori q̄ alia humidæ
impressiones, quia ille locus superior est fri
gidior, eo quod ad ipsum frigus depellitur
ab calido inferiori. Et huius signum est, ma
gnum & multum spatium, quod est inter
auditum tonitruui, & visum coruscationis,
præcipue quando sunt tonitrua magna, q̄
tunc maius est illud spatium q̄ cum toni
trua parua sint. Locus autem vnde extra
hitur materia, est humidus, grossus, habens
humorem aqueum & terreum congluti
nosum, non de facili separabilē, quia hic ab
igne adurente comprimitur, & inspissatur
in nube. Quid autem virtutis habeat in to
nando Iupiter, obmissis friuolis augurum
verbis inter se repugnantibus, dicimus, q̄
sapientes philosophi Ioui (qui est vnus de
septē planetis) tonare attribuerūt. Cui⁹ nul
la est causa, nisi q̄ Iupiter in sua habet pote
state

De loco to
ni. & coru

Quam virtu
tem in to
nando Iup
ter habeat
do cet.

n v state

TRACTATVS QVAR.

Quid ex
multiplici co-
ruscatione p-
gnosticand-
sit.

state eleuare materiam fortium & siccorū
vaporum, & præcipue quando fuerit con-
iunctus in aliqua virtute cum Marte, tem-
pore æstiuo in signis septētrionalibus, quia
tūc potest certissime prædici, q̄ multe scin-
tillationes et tonitrua fiant in aere, ita quod
periculum hominibus est venturum per
aeris pestilentiam, ex nimia coruscatione fu-
tura, propter incensos vapores pestiferos
immixtos aeri, quia Iupiter cum Sole ele-
uat eos & Mars incendiōdo corrūpit eosdē
& ita fit aer venenosus. Et hæc de tonitru-
is & Coruscationibus sufficiant dicta.

CAPITVLVM VNDECIMVM de causis loco & generatione Ter- ræ motus.

De terre
motu lege
Aris. 2. Me-
trac. 2.

Cā efficiens
motus terre

Locus mo-
tus terre.

Opilatio ē-
re tribus fit
de causis.

Terræ autem motus causam materia-
lem habet, scilicet vaporem siccum,
grossum, & valde terrestrem. Causam autē
efficientem habet calorem Solis penetran-
tem in profundum, siue in ventrem terræ.
Locum autem generationis habet terram
oppillatam in superficia, Redeo igitur &
dis

171

NATVRA ALBER.

distinguo hæc tria, incipiendo a loco. Lo-
 cus igitur opilatus est tribus de causis. Aut
 quia non est arenosus, mari tamen propin-
 quus, ita tamen quod fluxus & refluxus ma-
 ris semper sint ad terminos loci ipsius, & sic
 opilatur locus ab humido maris, & sic con-
 cluditur vapor, quod non potest exhalari, quia
 humidum est repletium pororum. Aut
 opilantur pori pluuijs multis, & continuis
 replentibus poros. Aut si terra est solida &
 continuata saxo. In his autem locis exiccat
 vapor a calore Solis subtus, & non potest
 exire propter opilatos poros in superficia,
 & ideo multiplicatur in ventra terre. Ma-
 teria autem terræ motus cum sit terrestris
 vapor, diuiditur per multum & paucum,
 grossum & subtile, calidum adustium, &
 frigidum, temperatum. Ex his ergo duobus
 scilicet loco & materia concluditur tempus
 egressionis, & terræ motus effectus. Tem-
 pus igitur terræ motus egressionis, frequen-
 ter est tempore equinoctij, quia tunc mul-
 tiplicatur materia ventorum extra & in-
 tra terram, & sic multiplicata scinditur ter-
 ra, & egreditur vapor. Vidimus terræ mo-
 tum

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

TRACTA QVAR:

Obiectioni
tacite respō
det.

Quare ter-
re motus ali-
quā in die, et
aliquā in no-
cte fiat, cau-
sas assignat.
Ex diuersi-
tate causarū
concludit ē
re motū esse
multiplicē.

rum magnum & longo tempore durantē,
vt in Longobardia, qui fuit circa tropicū
hyemalem. Et hoc accidit ex eo, quia mate-
ria fuit multa in terræ profundo, & pori
isto tempore valde opilati sunt in terra ista
ita quod non potuerunt euaporare paulas-
tim, et ideo mouit se sæpe, Erat autē vapor
calidus valde, & diffusus per latitudinem
ipsius prouinciæ. Et quia erat calidus val-
de, in die frequenter quieuit, & tunc a Sole
subtiliabatur, ita quod non poterat moue-
re terram. Noctu autem frigore noctis in-
spissabatur, ita q̄ tunc valuit terram moue-
re. Et ideo præcipue medijs noctibus
veniebat, & durauit fere per dies quaragin-
ta. Tempore autem diurno magis est de
mane & in meridie q̄ in alio tempore diei,
& magis in nocte fit q̄ in die, nisi per acci-
dens aliquando eueniat, Quando enim va-
por calidus est, tunc frequenter nimis subti-
liatur in die, & inde inspissatus mouet ter-
ram in nocte. Si autem sit frigidus & pau-
cus, tunc stat in nocte, & quia paucus est
primo respectu Solis, subtiliatur in mane
& mouet terram. Si vero est frigidus mul-

tus

NATVRALIVM ALBER

tus & spissus, tunc non subtiliatur ad mo-
 uendum, nisi sole confortato super ipsum
 in meridie. Egressus autem eius quando ē
 paucus & subtilis & terræ pori sunt laxi,
 tunc exit sine sono. & nō producit nisi par-
 uum tremorem. Si autē est subtilis & par-
 uus, & pori terræ sunt constricti, & tūc in-
 ducit cum tremore paruo quendam sibu-
 lum. Si vero multus est & spissus, & pori
 terræ constricti sunt, tunc aut est frigidus
 non adurens, aut calidus adurens. Itē, aut
 est vapor vnius venti principalis aut duo-
 rum oppositorum, sicut Aquilonis & Au-
 stri, vel Subsolani & fauonij. Item aut est
 in loco vbi sūt aquæ, vel vbi nō sunt aquæ.
 Si ē vapor nimis frigidus in loco nō aquo-
 so multus, & pori terræ constricti sunt, ele-
 uabit terram, ita quod videbitur mons vel
 collis. Et si non projicitur ad alium locum
 ex impetu, tunc residet iterū, vapore egres-
 so in toto vel in parte. Si autem est frigid⁹,
 & multus in loco opilato, vbi sunt aquæ,
 tunc si sūt aquæ in superficie, absorbet eas
 vsq; ad tempus, donec resideat quod eleua-
 tum est. Ex hac causa accidit, quod pro mi-

Effectus mi-
 rabiles ter-
 ræ motus in-
 ducit. A

racu

TRACTATUS QVARTVS.

raculo habitum est, in partibus nostris Ne
caro fluuius circa villam Leyson, ibi absor
ptus fuit Necarus per vnam leucam, per
diem vnum, & non sentiebatur manatio
aquæ super istam leucam, eo quod loco ter
ræ motus absorbebatur aqua, egrediebatur
post illam leucam, & iterum residente fun
do manabat vt prius. Et ego eodem tem
pore superueniens inueni hoc factum ex
terræ motu. Si autem aqua fuerit in pfun
do terræ & tunc quandoq; terram proij
cit, & facit eam apparere vt foueam. Si aut
vapor siccus est et adustius, et in loco opi
lato & non aquoso, tunc egrediens exufflat
multū cineres exustæ terræ, ita quod qñq;
cooperit ciuitates vicinas, destruendo eas.
Etiam quandoq; tam ille vapor adustius
q; frigidus præcedens, terram vel cineres
proijciunt in fluuium & cooperiunt, ita q;
videntur absorbere ipsum, & quandoq; eti
am in obstruendo fluuios in vna parte, co
gunt aperire in alia. Si autem est vapor op
positus alteri hoc est valde incautum, quo
niam tunc facit voragines profundas. Et
quandoq; vnus ventus mouet aquam ve
nientem

NATVRALIVM ALBER.

nientem a parte vna & alius venientem a parte alia, & inducunt ex concusu diluvium particulare. Et precipue quando obstruuntur fluuiorum ostia ad fluxum consuetum. Exemplum autem de terremoto ponitur in castanea & ouo, quæ si ponuntur in ignem non fractis corticibus, vapor qui est interius exiccatur a calore exteriori, & incipit subtiliari, et volens exire, tunc inueniēs resistantiam cum impetu magno frangit testam, ita quod frequenter proicit ouum vel castaneam de igne. Signa autem terræmotum præcedentia, est frigus ex vapore frigido, & sonus ex motu subterraneo. Sequentia sunt, caligo & tenebre circa solem & stellas propter dispositionem nubium. Et hæc de terre motu sufficiunt dicta

Terremotus fieri ex quadam opilatione per similitudinem docet.

Signa terræmotus & præcedentia & sequentia.

CAPITVLVM DVODECIMUM de generatione & effectibus Ventiturbinis.

Sequitur tandem videre de Vento turbine. Et de illo determinare facile est secundum prædicta, quia non causatur, nisi a ventis ex opposito contra se venientibus

De turbine que & typho dicitur Arc. c. 2. tra. 3. li. 3. mete Effectus turbine.

TRACTA. QVAR.

bus quorum vterq; est æque potens. Effectus autem eius est quandoq; eleuatio pulueris, & quandoq; eradicatio arborum secundū q; fortiores vel debiliores sunt. Quicq; autem vnus est debilior alio cum resistentia aliqua, & tūc cedit per totā viā. Quicq; flatus vnus eleuatur super alium, & puluis inuoluitur secundum circulum. Fit autem quandoq; per accidens turbo ab vno vento tantum, quando repercutit ad parietem versus suum flatum.

CAPITVLVM TREDECI

mū de generatione & colorū
significatione, & apparti-
tione Iridis.

Propositio di-
cenda.

De Iride le-
ge Arist. 3.
Me. c. 3. t. 4

Restat nunc videre causas generato-
rum ex vapore, qui coniungitur cū
lumine Solis atq; stellarum, sicut est Iris.
Et circulus Solis & Lunæ & colores nū-
bium ac nebularū et vt sunt cometæ & ga-
laxia. Sciendum itaq; secundū Aristotelē
Iris causatur ex radio solis, redeunte ad va-
porem contrarium nubibus, sicut refulgēs
radius in aquam & relucens ad parietem.
Oportet

NATVRALI ALBER :

177

Oportet autem nubem esse tersam & quie-
 ram, ex quiete enim partes confluunt, cum
 sint similes, & sic exterior superficies plana
 sit & levis ad recipiendum radiorum imp̄s-
 sionem. Et sic radius relucet ad vaporē op-
 positū sicut speculū lumīosū relucet ad spe-
 culum sibi simile contra faciem positum.
 Cuius signum ponit Are. in li. Meteororū
 dicens. Quod visus fuit debilitatus cuius-
 dam viri, & dum iret, vidit lumen ante se,
 quod coram facie sua erat quando ambu-
 labat, quia humore multum grosso & tur-
 bido ex pupilla oculorū, defluēte, imago
 eius cōfusa, et p̄cipue oculorū imprimebat̄
 in humore isto tanq̄ in speculo quodam,
 ita quod putabat animal simile sibi coram
 facie sua ambulare. Et licet sol, cuius ima-
 go est Iris, sit rotundus, tum ex quo Sol lō-
 ge altior est nubibus, superiorem partem
 tangens nubis, imprimit ei formam arcua-
 lem. Vnde quanto Sol est ortui propinqui-
 or vel occasui, tanto in opposita parte appa-
 ret arcus maior. Colores autem Iridis cau-
 santur ex eo, quod nubes irradiata a Sole,
 partes habet quasdam altiores, quasdam di-

O stēdit quo
 pacto is cau-
 setur.

Cur iris sit
 arcualis fi-
 gure.

De colori-
 bus iridis.

o

missio

TRACTA. QVARTVS.

Quot colo-
res habeat
Iris.

Iris in diuer-
sis tempori-
bus diuersa
representat

§. Me. ca. 3
versus finē
et supra.

missiores, vt Solem transmutet, & quasdā
grossiores ac alias subtiliores, q̄ vt Solem
excludant. Hęc inæqualitas alternatim lu-
cem vmbraque permiscet. Et illam mirabi-
lem spetiem arcus representat. Sunt autem
colores secundum Arc. tres vel quatuor
s. vinosus rubeus extrinsecus super gibbo-
sitate arcus, post quem sequitur viridis,
deinde albus, & sub illo citrinus ad modū
speculi dispositus. Et non possunt pictores
facere colorem talem similem Iridi. Et præ-
cipue compositum medium, inter intrinse-
cum & extrinsecum. Quidam tamē dicūt
Iridem quatuor habere colores principa-
les ex quatuor elementis. Ex quibus etiam
dicunt nubem esse compositam. Ab igne
rubeum, ab aere purpureum, ab aqua glau-
cum, a terra viridem, propter arbores et her-
bas. Arcus iste in diuersis temporibus di-
uersa significat. In meridie enim arcus ma-
gnam vim aquarum in aere esse significat
quæ in meridie dominari possit. Si vero cir-
ca occasum fulserit rorabit & leuiter pluet
Si ab oriēte surrexerit, serenitatē promittit
De arcu Aristoteles ait, quod post autum-
nale

NATVRA. ALBER

nale equinoctium, scilicet Libræ signum;
 in qualibet hora diei posse fieri arcum Iris
 dis, in æstate vero non nisi incipiente die,
 vel iam inclinante. Cuius rei causam reddit
 istam. In æstate circa meridiem sol est calis-
 dissimus, & nubes exurit, ita quod suā ima-
 ginem in eis imprimere non potest sed in
 tempore matutino, aut vergens ad occasū,
 quia minus calet, et a nubibus sustinere po-
 test, suam in eis imaginem imprimere potest.
 Item cum sol non valeat facere circulos ni-
 si oppositis his nubibus in quibus facit eū.
 Cum dies in Autumno sunt breuiiores, tūc
 semper nubes sunt sibi oblique oppositæ.
 Et ideo qualibet præ diei, etiā cū sol est ali-
 tissimus nubibus potest suam imprimere
 figuram. Temporibus vero æstiuis super
 verticem nostrum superfertur, & tunc me-
 dia die nubes directe respicit, nec potest eis
 suam imprimere imaginem. De Iride dicit
 Isidorus in libro Etymologiarum, quod
 arcus coelestis dictus est a similitudine ar-
 cus curuati. Iris proprium nomen habet
 Et dicitur Iris, quasi aeris arcus, quia per
 aerem ad terram descendit. Hic autem a

o ij

Sole

De iride qd
 Isidorus fer-
 ciat ostendit.

TRACTA. QVINTVS.

Sole resplendet dū cōcaue nubes ex aduerso Solis radium recipiunt, & arcus speciem fingunt, cui varios colores dat res illa quia aqua tenuis & aer lucidus, & nubes caligantes irradiatę, varios istos dant colores.

CAPITVLVM DECIMVM

quartum, de generatione et significatione Halonis.

De Halone.
lege Are. 3.
Mete. ca. 1.
& 2. tra. 4:
Declarat vñ
Halo caus et

Halo nō lō
ge videtur
esse a terra.

Halo nō sō
lum circa so
lem apparet

Circulus autē qui quandoq; videtur in circuitu Solis siue corona, causatur ex vapore humido ascendente & multiplicato in aere, super quem cum sol illuminatur, relucet splendor eius in aere ultra illum vaporem, aut in illo. Deinde autem reflectitur lumen illud ab aere residens super ipsum vaporem ascendentem, & sic videtur circulus in circuitu Solis siue corona. Et licet ille circulus videatur Solem tangere, nō tamen longe a terra videtur ista effigies, sed visus imbecillitate deceptus, putat ipsū esse circa solem. Et similiter accidit circa Lunam aliasq; stellas lumen habentes. Hi circuli etiam de nocte circa Lunā & stellas frequentius apparent, circa Solem rari-

us

NATVRALIVM ALBER

us, propter fortitudinem caloris vaporem
 resoluentis. Circuli isti si delapsi æqualiter
 in semetipsis evanuerunt, signant aeris tran-
 quillitatem. Si autem in vna parte quasi cor-
 rupti cessauerunt, ventum ab illa parte fla-
 re significant. Si v̄o locis rapti fuerint plu-
 ribus, nautæ vt tunc in mari tempestatem
 expectant. Videtur etiam quandoq; co-
 lor solis sicut prunæ accensæ aut vehemen-
 tis rubedinis, quod contingit ex multo fu-
 mo vel vapore ascendente in ipsum, sicut
 contingit ex fumo ascendente de lignis vi-
 ridibus coniuncto cum lumine ignis.

Quid futuri
 halo signifi-
 cet aperte
 docet.

Vnde sit ru-
 bedo solis o-
 stendit.

CAPITV. DECIMVM QVIN-
tum de nubium coloribus.

C Olores vero nubium siue nebularū
 causantur ex coadunatione luminis
 cum ipsis, secundum quod magis & minus
 ipsæ nubes sunt diaphanæ. Vñ dicit Auer-
 rois. Necesse est quod color sit ex adiuncti-
 one corporis lucidi cum diaphane. Color
 igitur albus causatur in nube, ex adiuncti-
 one luminis clari cum ea, si fuerit ipsa nu-
 bes multæ diaphaneitatis. Color vero niger

De colori-
 bus nubium

color nubis
 albus.
 color niger.

o iij ger

TRACTATVS QVAR

De Medij

Rubedo se
rotina.

Rubedo ma
tutina.

ger causatur in nube ex coadunatione lu
minis cum ea, si fuerit minime diaphaneis
tatis. Medij autem colores inter album et
nigrum diuersificantur, secundum diuersi
tatem istorum duorum, scilicet, lucidi, & di
aphani secundum magis & minus. Et ideo
dicit Auerrois. Color albus & niger sunt
elementa colorum. Rubedo vero serotina
in nube, causatur ex spissitudine ipsius nu
bis, propter Solis adustionē caloris, Et ob
hoc est minus diaphana, cui sic lumen co
iungitur Solis, & in ea rubeum efficit co
lorem. Vnde etiam signum est future sere
nitatis. Matutina vero rubedo in nube cau
satur ex spissitudine eius, propter vapores
humidos aqueos ascendentes, quibus dum
coniungitur lumen solis efficit colorē ru
beum, siue vinosum, Sicut contingit in fu
mo resoluto de viridibus lignis coniuncto
cum lumine ignis, vnde signum est futu
ræ pluuiæ.

CAPITVLVM DECIMVM

sexum de generatione Ga
laxiæ.

De ga

183

NATVRALIVM ALBER

DE Galaxia autem dicit Aristoteles
quod sit ignis purus propinquus orbi
stellato, inflammatus & lucidus, et loco ga
laxiæ sunt parvæ stellæ multum spissæ &
magnæ et propinquæ & lumine. Ex cō
iunctione igitur luminis stellarum sibi inui
cem convenientium, suscipiētium etiā splē
dorem a Sole. Insuper adiuncto lumine
ignis puri & inflammati, videtur lumē ob
longum, quod philosophi Galaxiam dixe
runt. Et quia stellæ prædictæ sunt cœlo in
fixe, propter hoc videtur Galaxia in vno lo
co orbis, non recedens ab eo.

Lege Aræ
I. Me. c. 1. §.
et C. tra. 2a

CAPITVLVM DECIMVMSE

ptimum & vltimum de genera
tione Cometæ,

Cometæ sunt stellæ habentes comas
quod sit propter aerem inflammatū,
contentum a stellis siue a planetis, scilicet,
Ioue, Saturno, Marte, Sole, ac Venere. Isti
enim propter velocitatem motuum igniūt
aerem, & sic propter aerem inflammatum
contentum a stellis prædictis coniuncto lu
mine ipsorū cū eo, videtur stellæ, Dico co
mæ

Lege Aræ
I. Met. ca.
3. tracta. 2a

TRACTATVS QVIN

Dico ego quod Cometa nihil aliud ē, quā vapor terre⁹, grossus, cuius partes sibi multum coniacent, paulatim ascendens ab inferiori parte æstus vsq; ad superior em eiusdem, vbi concauitatem ignis attingit, & ibi diffusus & inflammatus. Et ideo videtur longus frequenter & diffusus. Dico ergo vapor terreus, vt habeatur cometæ materia. Dico grossus, quia si esset subtilis, necessario euaporaretur & dispergeretur. Dico, cuius partes coniacent, quia est bene commixtus & viscosus, hic ascendit vsq; ad regionem quæ dicitur æstus. Et quia multā constantiam in partibus suis habet. Primo per ignis calorem diffunditur, & post ea inflammātur, & in medio semper remanet spissus, vbi nutritus de thesauro suo, qui ē sub eo, Et ideo est in flamma alba valde et spissa. Illud autem quod distat ab imo diffusum ad latera, tenue est, & habet flammā tenuem admodū nubis valde albe, & hæc vocatur Coma. Durat autem per totum tēpus, quo sic euaporat ad ipsum suus thesaurus. Ego autem cū multis alijs Anno incarnationis domini Mil esimo ducentesimo
mo

NATVRALI ALBER.

mo quadragesimo in Saxonia vidi Come
tam, quasi iuxta polum septentrionalem,
& proiecit radios inter meridiem & orientem,
magis tamen ad orientem. Et constat
q̄ ibi non fuit via alicuius planetæ. Et hæc
de generatis ex vapore, quando coniungitur
cum lumine Solis atq̄ stellarum, suffi-
ciunt dicta.

TRACTATVS QVINTVS ET

Ultimus summæ Naturalium Al-

berti Magni libris de anima res-

spondens, tredecim continet

capitula. Quorū pri-

mū quid anima

sit, declar-

rat.

Hic secundū ordinē tractatus, postq̄
dictū ē de elementatis inanimatis, dicē-
dū ē de elementatis animatis. Sed quia ele-
mentatorū animatorum principium est
anima, cognitīs autem principiis facilius
cognoscuntur principiata. Ideo tractare de
Anima proponimus. Primo ponentes ali-
quas diffinitiones ipsius animæ. Secundo

o

v

diuisio

TRACTATVS QVIN.

Anima in-
quantū spiri-
tus sic diffi-
nitur.

diuisiones potentiarum ipsius animæ sub-
nectentes. Nota ergo, quod anima diffini-
tur quandoque prout est spiritus, quandoque
prout est motor & rector corporis, quan-
doque vero prout est actus & perfectio cor-
poris. Anima prout est spiritus, sic diffini-
tur a quodam sapiente in libro de motu
cordis. Anima est substantia incorporea,
intellectualis, illuminationum quæ sunt a
principio, vltima reuelatiōe perceptiua. In
diffinitione Substantia, ponitur pro gene-
re Incorporea, ponitur ad differētiā cor-
porum. Intellectualis, ponitur ad differētiā
animæ vegetabilis & sensibilis. Illuminati-
onum quæ sunt a principio, ponitur ad dif-
ferentiam illuminationum quæ sunt a crea-
turis. Vltima reuelatione perceptiua, poni-
tur ad differentiam Angelorum qui pri-
ma reuelatione recipiunt illuminationes a
principio, id est, a Deo. Ad quod intelligē-
dum nota, quod sicut in isto Sole materiali, te-
stante Augustino in lib. Soliloquiorum.
aduertimus tria, scilicet quod est, quod lucet, quod illumi-
nat, sic in Deo, hoc est consideramus. scilicet quod ē
quod intelligit, quod cætera intelligere sua illu-
mini

NATVRALIVM ALBER.

Illuminatione facit, quam illuminationē an-
 gelus prima reuelatione, anima vero vlti-
 ma reuelatione percipit, sicut patere potest
 per simile. Ignis & aer a quinta essentia lu-
 men percipiunt, sed differenter. Ignis enim
 lumen recipit, vt connaturale sibi, & coæ-
 quatum, siue coæuum, & quo ad esse suū.
 Aer vero recipit, non vt connaturale, nec
 coæuum sibi, nec quo ad esse suum, sed q̄
 ad bene esse suum. Eodem modo angelus
 illuminationem a Deo statim a sua creatio-
 ne percipit, & hoc non intelligitur de illu-
 minatione gratiæ vel gloriæ, sed de illumina-
 tiōe connaturali. Anima ¶o & si in sui
 creatione illuminationē suscipit, non tamē
 percipit, quia non comprehendit videndo.
 Similiter catulus ante nouem dies aliquod
 lumen suscipit in pupilla, secundum q̄ est
 aptus natus videre tempore determinato,
 non tamen lumen percipit ante nonum di-
 em, eo quod non comprehendit videndo.
 Sic igitur potest intelligi, quod anima illu-
 minationum q̄ sunt a principio, vltima re-
 uelatione sit perceptiua, Angelus vero pri-
 ma,

TRACTA QVINTVS.

Animæ dif-
finitio in
quantū mo-
uet corpus.

ma. Item anima prout est mouēs & regēs
corpus, vt motor mobilis, & nauta nauis,
sic a remigio diffinitur. Anima est substan-
tia incorporea, regens corpus. Circa quam
diffinitionem, Primo notandum, q̄ incor-
poreum dicitur duobus modis. Vno mo-
do, quod non est extensione siue dimensio-
ne protensum, nec loco circumscriptum, q̄
uis sit circumscriptum virtute, & sit in loco
diffinitive, & hoc modo anima est incor-
porea. Alio modo est aliquid incorporeū,
quod nec est dimensione vel extensione
protensum, nec loco nec virtute circumscri-
ptum vel diffinitum, & sic (ut dicit Augu-
stinus) solus Deus incorporeus est, quia omnino
incircumscriptus est. Primo ergo mō ani-
ma est incorporea, non secundo. Item nota,
q̄ licet Angelus cum assumit corpus, vnias-
tur ei vt motor, non tamen vt rector. Ha-
bet enim se ad corpus quod assumit ange-
lus, vt motor voluntarius. Vnde etiam,
cum vult, deponit illud. Spiritus vero hu-
manus habet se ad corpus cui vnitus ē, vt
motor naturalis, & quadam necessitate na-
turalis inclinationis alligatus. Et propter
hoc se

NATVRA. ALBERTI.

hoc se habet, vt rex & rector, quadam neces-
sitate amoris & gubernationis ipsius regi-
mini alligatus, & ob hoc prædicta diffinitio
soli animæ conuenit, non angelo. Item
Anima prout est actus et perfectio corporis
sic diffinitur ab Areli. de ani. Anima est actus
corporis phisici, organici, potētia vitæ habē-
tis. Hæc diffinitio est communis animæ ve-
getabili sensibili et rationali, inquātū anima
rationalis est corpori vnibilis. Ad explanati-
onem igitur istius diffinitionis Sciendum
est, quod actus dicitur ibi perfectio. Perfe-
ctio autem est duplex, scilicet perfectio se-
cundum habitum, sicut dicimus puerum
perfectum rationabilitate, & perfectio se-
cundum vsum, sicut dicimus virum perfe-
ctum rationabilitate, quia potest ratione va-
ti, & perfectio secundum habitū, est actus
primus, perfectio secundū vsum, est actus
secundus. Cum ergo Anima sit perfectio
& forma et actus corporis, est actus primus
non secundus. De hac duplici perfectione
dicit Are. secūdo de anima. Hoc quoque est
sicut scientia, illud autem sicut considerare
Corporis phisici, id est naturalis, ponitur
ad

Diffinitio
animæ.

TRACTA QVIN.

Ccm. 6.

Organum.

*Inter Organu
et instrumen
tu quæ diffæ.*

Instrumentum

ad differentiam corporis artificialis, ut sta-
tua domus & huiusmodi, quorum perfe-
ctio non est anima. Organici, ponitur ad
differentiam seminis vel partus nondum
formati, qui & si sit corpus physicum po-
tentia vitam habens, non tamen est corpus
organicum, quod in partibus diuisibilibus di-
uisibiles vel diuisas seu distinctas habet ope-
rationes, ut sunt corpora animalium & pla-
tarum. Vnde Aristoteles in secundo de a-
nima. Organa autem & plantarum partes
sunt, ut folium corticis est cooperimentum,
cortex autem fructus, id est illius quod co-
mestibile est, radices vero ori similes sunt,
vtrunq; enim trahit alimenta. Et nota diffe-
rentiam inter organum & instrumentum.
Organum enim est, quod habet motorem
sibi iunctum intus, ut oculus, manus, pes,
& huiusmodi. Oculus enim habet motorem
intra virtutem visiuam, manus virtutem ope-
ratiuam, pes vero virtutem progressiuam,
& sic de alijs. Instrumentum vero est illud
quod habet motorem coniunctum extra
ut gladius, baculus, securis, & huiusmodi.
Potentia vitam habentis, po-
tentia

NATVRALI. ALBER.

tentia scilicet naturali, quod dicitur ad differentiam cadaueris, quod quamuis sit corpus physicum et organicum, non tamē habet potētiā, scilicet, naturalem vel propinquam. Ad vitam propinquam dico, quia materia cadaueris per multas resolutiones est potentia vitam habens, sed non propinquam, nec iam erit illud corpus. Vel potētiā vitam habentis, ponitur, vt ostendatur quomodo corpus se habet ad vitam, quia scilicet in potentia, vel vt principium passiuum siue receptiuum. Anima autem vt principium actiuum vitæ.

CAPITVLVM SECVNDVM

explicat aliqua ad subsequētia necessaria.

Sicut dicit Damascenus, impossibile est substantiam esse expertem aliqua operatione naturali. Inter substantiam autem & operationem media est potentia, p̄ quā substantia operatur. Et ad hoc concordat, quod dicit Dionysius in cœlesti Hierarchia. xij. capitulo, vbi dicit, quod omnis intellectus præter intellectum diuinum, in tria diuiditur, scilicet, in substantiam, virtutem

TRACTA QUINTVS

rem & operationem. Propter hoc inter substantiam & animæ operationes, mediæ sūt potentiæ, de quibus dicere propositum est secundum traditionem doctorum philosophorum & theologorum, ut non dicamus inuenire, sed potius inuenta recitare. Scien-
Opinio. dum autem, q̄ in primis multorū opinio fuit & adhuc est Potētias animæ idē esse cum ipsa anima, nec differunt, nisi in quadam relatione ad actum. Vnde potentia rationalis secundū eos, est anime relatio ad actum rationandi. Potentia irascibilis est relatio ad actum irascendi. Et si obijcitur.
Obiectio. ergo erit secundum hoc relatio vnius potentiæ ad diuersos actus, vel quod etiā vna prædicabitur de alia, ad minus secundum accidens. Respondetur, quod non sequitur
Solutio. quia potētia in rectitudine nō dicit ipsam essentia, sed in obliquitate dicit relationē em̄ ad actum talem vel talem. Et quia hec relatio non est vna, propter hoc non est vna potentia, nec vna prædicabitur de altera signatur enim potentia in abstractione. Vnde dicit relationē animæ ad actum, nō ipsam animam relata ad actū. Isti sic opinantur

NATVRALI ALBER.

nantes habent multum pro se, illud scilicet;
quod dicit beatus Augustinus in libro de
Spiritu & Anima, dñā q anima est domus
suæ potentiæ. Sed alij dicūt, q beatus Au
gustinus hunc non composuit librum. Et
causa est, quoniam in libro retractationum
vbi enumerat libros suos omnes, et nihil di
cit de illo ibi, sed tamen habent plura con
tra se. Sed aliorum opinio est dicentium,
quod animæ potentia non sit idem cum
anima, sed sunt plures potentiæ secundum
essentiam differentes, licet non secundum
substantiam, talis opinio est verior, atq etia
am solennior videtur. Nam sicut in anima
differūt quod est, & quo est, ita quod po
test, & quo potest. Et licet idem sint in sub
iecto & in substantia, tamen in essentia dif
ferunt. Essentia autē est illud quo res est,
vel non est, id est, quo res est rationalis, aut
concupiscibilis, aut irascibilis, & hoc verū
si habet potentiam rationalem, concupiscia
bilem aut irascibilem. Ex quo igitur diffe
runt ista, non habent eandem rationem si
ue essentiam. Subiectum autem est, quod
subest istis proprietatibus a quibus est in
p separ

Opinio. 2

Essentia

Subiectum,
Substantia

TRACTA. QVAR.

separabile. Substantia autem est, inquantum actus insunt ei, sine quibus non potest esse. Vnde & propter hoc dicunt, quod potentia animæ in subiecto conueniant, sed differunt (ut visum est) in essentia.

CAPITVLVM TERTIVM DE diuisione Potentiarum animæ.

De potētis
animæ.
Com. 27.

Nunc ad diuisionem potentiarum accedamus. Sciendum, quod Aristoteles diuidens potētias animæ, ponit quinque earundem differentias in secundo de anima quæ sunt Vegetatiua, Sensitiua, Appetitiua, secundum locum motiua, ac intellectiua. Sed Auicenna in sexto libro naturalium, ponit solum tres animas. Vegetabilem, Sensibilem, & Rationalem. Sub sensibili comprehendit appetitiuam & secundum locum motiuam. Vocatur autem hic motus secundum locum, motus progressiuus in toto corpore, & non ille qui est motus dilatabilis in partibus secundum augmentum, quia talis motus est etiam in plantis, Quare autem Aristoteles diuisit sensitiuum contra alias species, videlicet appetitiuum & secundum locum
mo

NATVRALIVM ALBER.

tium, cum istæ tres potentia sint animæ
sensibilis. Ratio huius fuit, quia sensibile in
quantum est de ratione nominis & vi vo
cis dicit potentiam apprehensiuam, & ista ē
passiua. Et propter hoc ponit ex opposito
appetitium & motium secundum locū,
que sunt potentia actiua & motiua. Aui
cenna autem diuidit secundum tres differ
rentias animæ, quæ sunt vegetabilis, sensi
bilis & rationalis, quæ cum sint in eodē
subiecto, vt in homine, dici non debēt tres
animæ, sed prout sūt in diuersis (puta in ho
mine, planta & bruto) dici tres animæ pos
sunt. De hoc dicetur inferius. Damascenus
primo facit bimebrē diuisionem, scilicet
in rationalem et irrationalē, Et rationalem
diuidit in duo, scilicet, in inobediens siue
imperuasibile rationi, & in obediens siue
peruasibile rationi. Et vocatur rationi
inobediens, quod est plantatiua siue virtu
tis naturalis. Plantatiuam autem siue natu
ralem vocat vegetabilem. Comprehendit
autem sub inobediente siue imperuasibili
zoticā siue pulsualē, quæ a medicis vocat
spiritualis. Vñ inobediens siue imperuasibile

p ij plus

TRACTA. QVIN.

plus comprehendit q̄ vegetabilis siue virtus naturalis. Are. autem non facit mentionē de pulsuali in libro de anima, quia forsitan nimium descenderet ad specialia. Damascenus vero, vt theologus & medicus de omnibus agit, & ideo ponit hoc membrum. Notanda est quædam distinctio inter virtutem zoticam & zodiacam. Nō enim idē est zotica & zodiaca virtus. Zodiacaca virtus enim idē est quod virtus animalis, Vnde circulus qui est in medio cœli duodecim signa comprehendens, zodiacus est, quia illa signa figurāt animalia, Zotica autem non est idem quod animalis virtus, sed distinguit cōtra ipsā, vt habet in tertio li. Pantegni. ca. primo. vbi dicit. Quod virtutum hæ quoq̄ sunt animales, hæ naturales, & hæ zoticæ. Et hæc eadem diuisio fit in medicina in li. Ioannicij Isagogarū Vbi dicitur. Quod virtutis trina est diuisio. Spiritusalis, naturalis, ac animalis. Spiritusalis idem est quod zotica, siue pulsualis. Quod patet, quia officium spiritusalis virtutis est dilatare cor & arterias, & iterum restringere, & hoc est virtutis pulsualis, quia puls

Zodiaca virtus.

Zotica,

Pulsus,

NATVRALI. ALBER.

pulsus (vt dicit Philaretus) est motio cordis & arteriarum, quæ secundum Sistolē & Diastolē fit. ad refrigerationem caloris naturalis siue innati, & egestionem fumositatum superfluarum. Colligitur ex prædictis, quinque differentias potentiarum esse secundum Are. Tres vero secundum Auicēnam. Damascenus medicus & theologus non concordat in litera sua, sed in sententia omnes concordant,

CAPITVLVM QVARTVM CV
iusdam dubij motuum & solutiū.

Dicendum ergo de potentijs animæ vegetabilis. Sed primo de quodam, quod supra dictum est, scilicet, quod in homine non sint tres distinctæ animæ, aliqui enim dubitauerūt de hoc, & aliter senserunt. Volebant autem probare quod essent differentes animæ, & tres, secundum substantiam hoc modo. dicit enim Damascenus. Quorum substantiæ vel nature sunt differentes, etiā habent differentes operationes. Et quorū substantia est eadem, operationes habent easdem, ergo quorum operationes non sūt
p in eadem

Opinio quorundā in homine esse tres animas. Probatio. I

TRACTATUS QVIN.

eadem, nec substantia est eadem. Sed in homine vegetabilitas, sensibilitas, & rationalitas non sunt eadem operationes, ergo non sunt eadem in substantia. Ad idem
Probatio. 2. Vnius causæ immediate vnus est effectus & plurium plures. Sed & propria per se accidentia sunt effectus ipsius substantiæ, ergo animæ vegetabilis sensibilis. Rationalis diuersa sunt, propria et per se accidentia innata. Necesse est igitur ponere animam partibilem vel compositam ex diuersis partibus, vel esse substantias diuersas. Item, Virtus non est sine eo, cuius est virtus. Sed virtus animæ vegetabilis est in embryone, vt dicit Aresto. in de animalibus. Quod embrio prius viuit vita plante, & membra formantur secundum virtutem vegetabilem, quæ consistit in embryone, ergo necesse est
Probatio. 3. ibi esse animam vegetabilem. Et si dicatur qd falsum sit illud, qd vtrius non sit sine eo cuius est virtus. Quia sicut philosophus vult, qd ignis virtus est in aere, non tamen ibi operatur actualiter, nihilominus tamen potest haberi propositum per eundem philosophum qui

NATV. ALBER:

100
199

qui dicit, qd licet virtus ignis sit ibi, non tñ
operatur, nisi excitetur ab igne. Ergo cum
virtus vegetabilis operatur in embryone,
necesse est quod hoc faciat excitata ab eo,
cuius est virtus ista. Et sic necesse est ani-
mam vegetabilem ibi esse actu, sed nondū
ibi est anima rationalis, scilicet, in embryo-
ne, ergo non est eadem secundum substan-
tiam. Ad idem. Quaecunq; idē sunt in sub-
stantia, si vnum est separabile, & reliquum,
sed anima rationalis est separabilis, anima
vegetabilis & sensibilis inseparabiles, ergo
non sunt secundum substantiam eadē. Sed
contra, quicquid potest inferior, potest &
superior, sed anima rationalis est virtus su-
perior, ergo quicquid illae duae animae pos-
sunt, & ista potest, vel in se vel suis poten-
tijs Cum igitur natura nihil facit frustra, et
anima rationalis sit sufficiens ad operatio-
nes illarum, ergo non erit in homine nisi
vna anima, scilicet, rationalis, quae habet in
se virtutem vegetandi, sentiendi. Item ad
hoc facit, quia dicit Commentator super ter-
tio de anima libro, Platonem reprehendēs
ponentem tres animas, & cōmendat Are-
stote

Probatio. 4.

Reprobatio
dictae opinio-
nis & alteri-
us positio.

TRACTA QVIN:

Solunt rati
ones primæ
operationis
Ad primam

Stotelem ponentem vnam animam. Item Augustinus in li. de spiritu et anima, quod vna & eadem anima videt in oculo & audit in aure, imaginatur, ratiocinatur et intelligit. Item dicitur in libro de causis, quod operationes priorum permanent in posterioribus. Vnde patet, quod anima superiorum corporum, a prima causa habet regere naturam inferiorem, ab intelligentia habet scire & intelligere, & a seipsa mouere corpora superiora ad restaurationem depeditorum in mundo. Cum igitur vegetabilis & sensibilis sint virtutes inferiores anime rationalis, & ita remanebunt posteriores operationes earum in anima rationali, ergo secundum hoc, erit vna anima rationalis in homine, ex quo per se sufficiens est ad operationes aliarum, quod concedimus. Tamen huic ultime rationi non est multum insistendum, quia non consonat bene theologiæ, nec fidei. Ad illud quod obijciebat. Quarum rerum operationes sunt diuersæ, ipsæ res sunt diuersæ. &c. Respondetur, quod hoc sic intelligitur, quando operationes illæ sunt diuersæ, ita quod vna non ordinatur in aliam sed in

sed
din
rati
sent
test
ma
ani
inq
hæ
rum
a su
Sec
sibil
dici
prim
ctu
aliqu
nib
one
git,
quod
non
sent
igit
tia r

NATVRA ALBER.

201

sed in anima vegetabili operatio habet ordinem ad sensibilem. Et sensibilis operatio ad rationalem, imo operationes vegetabilis & sensibilis viliiores sunt ad illam, Vnde potest dici, quod vegetatio non solum est animæ vegetabilis, sed etiam superioris, immo anima rationalis vegetat corpus. licet non in quantum rationalis. Vel potest dici, quod hæc proposita ratio non habet locum verum tamen esset, cum operatio immediate a substantia exiret, non mediante potentia. Sed hoc non est in aliqua creaturarum possibile, igitur non valet ratio. Ad secundum dicitur. Verum est, quod vnius causæ vnus est principalis effectus, sed non est idem effectus & operatio. Effectus enim vnius esse aliquando relinquitur ex diuersis operationibus & vnius causæ possunt esse operationes plures, ignis enim & lutum constringit, ac cæram resoluit. Ad tertium dicendum, quod virtus vegetabilis est in embryone, non tamen ibi est anima vegetabilis, nec sensibilis, nec rationalis. Et, si opponatur, igitur accidens est sine subiecto. consequentia non valet, quia virtus vegetabilis est accidens,

Ad secundum

Ad tertium

Obiectio

TRACTATUS QVINTVS.

Obiectionis
solutio.

Ad quartū.

cidens, & non est semper accidens eius. cuius est virtus. Et ideo dico, quod est accidens embrionis, & est in illo, vt in subiecto accidens, non tamen est virtus embryonis sicut patet de loco, quia locus, alterius est locus, & alterius est accidens. Est enim accidens locantis, vnde in locante est sicut in subiecto, non tamen est quantitas locantis sed est quantitas vel locus mensurans locatum. Ad illud quod obiicitur, quod talis virtus non operatur nisi excitata, quod concedimus. Vnde dicimus, quod ipsa excitatur ab anima vegetabili siue potentia. quæ est in matrice recipiente semen, vnde statim colligatur matriçi, vnde oportet corrumpi hoc vinculum anteq̃ nascit̃ puer. Exemplum est in ramo, qui cum trunco inserit̃ vegetatione trunci nutritur, & augmentatur cū exteriori beneficio. Ad quartum dicendum est, quod cum eadem sit, anima vegetabilis, sensibilis & rationalis. Et vegetabilis & sensibilis a corpore separantur, id ē, virtus vegetabilis & virtus sensibilis, non tamen sub ratione vegetabilis & sensibilis. Si autem aliquis vellet inferre, quod sit separa

para

NATVRALI ALBER.

parabilis in quantum vegetabilis, hoc Sophisma est simile huic. Quaecumque sunt eadem secundum substantiam, si vnum crescit, & reliquum, sed Sortes puer & Sortes senex, sunt eadem secundum substantiam, ergo &c. Si autem inueniatur ab Aresto, aliter dictum, intelligendum est, in diuersis subiectis, vnde vegetabilis prior dicitur, et idem est quod vniuersalior. Etiam in eodem homine vegetatiua prior est operatione vegetandi. Ad verificationem autem huius quod ille tres potentiae non dicuntur differentes secundum substantiam, sed simul sunt sic potest ostendi, Quia in homine moriente quando anima rationalis recedit, non remanet potentia vegetandi vel sentiendi, nec remanet vtraque illarum secundum ordinem, quem habuissent in generatione & creatione, quia quae prius sunt in generatione, sunt vltima in resolutione. Ad idem est, quod vni perfectibili correspondet vna perfectio. Et si perfectibile non est aliud secundum substantiam & essentiam, nec perfectio erit alia secundum essentiam suam, sed quia idem est homo in essentia & substantia, secundum

Ostendit tres
potentias in
eodem homi-
ne non dif-
ferre secun-
dum substan-
tiam. II

2

q n substā

TRACTA. QVINTVS.

substantiam rationalem, vegetabilem & sensibilem, ergo perfectio illorum trium erit eadem secundum substantiam, ergo in homine non differunt substantialiter rationalitas, sensibilitas, & vegetabilitas. Ad idem potest induci ratio theologica, quoniam cum anima vacat desiderijs carnalibus, impeditur a contemplatione supernorum, ergo eadem est secundum substantiam, quia si diuerse essent secundum substantiam, tunc actus vnus non dependeret ab actu alterius. Et sic vna non retardaretur ab actu suo proprio, propter actum alterius, sed cum hoc sit falsum, manifestum est, quod non est nisi vna anima rationalis & non plures, Rationes vero ad vtramque partem plures sunt de quibus super sedemus ad praesens.

CAPITVLVM QVINTVM DE potentijs Animae vegetabilis specialiter.

De hac re
lege Are. 2 de
an. l. c. 2. tr. 3.
Actus nutri-
tiae.

R Edeamus igitur ad diuisionem animae vegetabilis in suas potetias, quae sunt tres, Nutritiua, generatiua, augmētatiua. Nutritiuae actus est, nutrire siue alimentum
to vti

NATVRALI ALBER.

to vti, & potentiam istam siue actum istū
semper habet anima vegetabilis, quia hæc
potentia est data sibi ad conseruationem
sui individui, cibus enim quo res animata
alitur, iuuat humidum. Et est exemplū in
lampade ardente, vbi cito consumeretur li-
chnus, si non esset humidum exterius in
oleo quo pasceretur ignis. Eius autem sūt
quatuor partes. s. Attractiua, digestiua, re-
tentiua & expulsiua. Attractiua est, quo
cibum attrahit, quæ multum est necessaria
plantis Digestiua est, quæ cibum alterat et
digerit, & a Damasceno vocatur alteratiua
Retentiua est, quæ cibum retinet, quod
aptum natum est ad nutriendum. Expulsi-
ua autem est, quæ expellit superflua. Age-
re autem de vnaquaquē istarum pertinet ad
Medicum. Generatiuæ autē actus est ge-
nerare. Est autem generatiua ad saluatio-
nem sui in specie, per se enim non poterat
saluari individuum, cum esset corruptibile
Et cum saluatur in alio, vt sic aliquo mo-
do participat esse diuinum & perpetuum.
Fuit autem naturæ ita a Deo in saluatione
sui secundum speciem prouisum, vt licet in

q in gene

*Actus vegetabilis
virtutes 4*Virtus attra-
ctiua.
Digestiua.
Retentiua.

Expulsiua.

Actus gene-
ratiuæ.

TRACTA QVINTVS.

generandi actu magna sit munditia, mirabilem tamen natura apposit actui generandi delectationem, vt sic quodammodo sequeretur prolis multiplicatio, & vt species non periret. *Actus augmentatiua* Augmentatiuæ actus est, augmentare, siue ad debitam quātitatem quodcūq; quod augmentatur, producere. Et dixi ad debitam quantitatem, quia sicut dicit Aresto. Omnium a natura constantium, terminus certus est, & ratio magnitudinis & augmenti.

CAPITVLVM SEXTVM DE potentijs animæ sensibilis.

Diuisio.

Post hæc dicendum est de potentijs animæ sensibilis. Quarum hæc est diuisio prima. Quoniam quædam sunt apprehensiua, quædam motiua. Istæ duæ potentie proprie non cōueniunt vegetabili animæ quoniam omnis apprehensiua est cognitiua, quæ non est in plantis. Item vis apprehensiua semper apprehendit sensibile, siue apprehensibile existens in aliqua separatione a re apprehensa, sed erit vnibile mediante aliquo, vt patet in visu, cum apprehendit

207 NATVRALIVM ALBER

dit colorem, qui est in quadam ab organo
distantia, vnitur mediante luce, & non reci-
pit color in oculo, sed species coloris. Sed in
vegetabili coniungitur potentia cum suo
obiecto, vt nutritiua cum cibo, augmenta-
tiua cum eo quod auget. Nec cibi species
cum corpore vnitur nutritibili, immo substā-
tia cibi. Similiter nec illa potentia quæ dici-
tur motiua, est ibi prout in sensibili. Licet
enim in omni generatione & augmentatio-
ne sit motus secundum locum, non tamen
motus progressiuus, sed dicitur motus dila-
tationis vel constrictionis. In sensibili autē
& rationali est motus progressiuus, q̃a bon-
num simpliciter vel apparens, cum appres-
henditur, mouet appetitum. Et quia bonū
illud apprehensum non est coniunctum sibi,
ideo datus est animali motus progressi-
uus de loco ad locum, ad acquirendum il-
lud bonum & ad vniendum sibi. Si autem
obijcitur, quod non omne animal mouet
de loco ad locum, sicut sunt conchæ, sed ha-
bēt motum dilatationis & constrictionis si-
cut & plantæ. Dicendum, q̃ motus illorū
animalium non ē solū dilatationis & con-
g iij stric

Obiectio.

Solutio.

TRACTATUS QVIN.

Dilatatio p
tium aliter
in quibusdā
animalibus
& aliter in
plantis repe
ritur

Divisio sen
suum

strictionis, immo est motus aliquo modo,
qui sequitur formam apprehensam, quod
patet, quia est cum delectatione vel cū iri
stia sensuali. Hæc enim sequuntur sensum
sicut vult Are. scd'o de ani. Preterea si sit di
latatio ptiū hic et ibi tñ erit alia hic et ibi.
Ideo in plantis est dilatatio partiū secundū
quantitatem augmenti, In conchis vero se
cundum diffusionem spirituum, sed hoc ni
hil facit ad probandum, quod motus ma
gis est in animalibus, q̃ in plantis sed facit
ad hoc, quod ibi est motus, qui sequit' aliq
modo apprehensionem. Item est obiectio
de animalibus, quæ sunt secundum Are
storelem imperfecta. Apprehensuarum
autem virtutum, quædā sunt deintus, quæ
dam de foris. Apprehensiue autem de fo
ris dicuntur, quæ apprehendunt per orga
num siue in organo, quod est extra in cor
pore. Sed forte hoc non inuenit' in sensu ta
ctus, quia ibi est caro, medium ergo tactus
est deintus, scilicet in carne. Vnde appres
hensiue de foris dicuntur, quia apprehēdunt
rem de foris in subiecto & in præsens
tia. Apprehensiux deintus dicuntur quia
illud

NATVRA. ALBERTI.

illud q̄ apprehendunt deint⁹ ē, vel ipsa res
vel ipsarū species. Verbi gratia, Imaginatio
accipit speciem a sensu communi, intellect⁹
autem ab imaginatione, vt patebit inferius.
Apprehensiuē deforis, sunt quinque sensus.
qui in hoc conueniunt, quod omnes sunt
potētiæ passiue animæ, vnde propter hoc
obiecta earum dicuntur qualitates passibi
les, quia faciūt in sensu passionem. Ad hoc
autem, vt sensus sentiat actu, exigūtur qua
tuor, duo ex parte ipsius sensus s. spiritus et
organū. Et alia duo ex parte extrinseci, pu
ta, obiectum & medium. Vnde in abstra
ctione formæ ab obiecto, prius forma est
in medio, secundo in organo, tertio in spiri
tu. Et cum est in spiritu, de facili puenit ad
animam. Prima igitur immutatio fit in me
dio, post in sensu ipso, deinde sequitur iudi
cium harum in sensu communi. Sensuum
duo sūt magis necessarij. Gustus ad disce
rendum cibum bonum a nociuo. Tactus
ad discernendum ea quæ corrumpunt cor
pus exterius, ab eis quæ saluāt corpus. Vñ
fugimus combustum siue combustionem
quia corrumpit. Olfactus autem, visus, au
ditus

Diuisio sen
sus exte
ris in 5. &c.

Ad sentien
dū. 4. requi
runtur.

Ostendit ali
quos sensus
esse de ne
cessitate ani
malis: Alios
varo nisi de
bene esse.

TRACTA. QVINTVS.

ditusq; sunt de bene esse animalis, vt dicit philosophus in fine tertij de anima. Et forte propter hoc natura ita ordinauit quod in illis duobus qui sunt necessarij, est medium intrinsecum, ne ex parte medij possit esse defectus. Alij autem sensus habent medium extrinsecum. Vnde, quod sensus visus quandoq; non videat, contingit, quia ibi non est medium illuminatum. Quod autem illi tres sensus faciunt ad bene esse animalis, manifestum est. Duo autem ex his necessarij sunt ad habendum scientias secundum duos modos, per quos doctrina habetur, scilicet, per doctriationem, & sic necessarius est auditus, ad immediate recipiendum scientiam a doctore. Alter est necessarius ad inuentionem scientiae, & sic visus deputatur, licet etiam inseruiat huic modo habendi scientiam qui est per doctrinam, sed hoc est scriptis interuenientibus. Visus autem facit ad inueniendum scientias, per hoc enim, quod homo vniuersa videt, pulchra & turpia, coelum & stellas, sic de singulis vult inquirere & inuestigare naturas et causas earum. Præterea int̄ omnes sensus

NATVRALI ALBER.

sus, iste sensus visus facit magis ad scientiā
quia scientia generatur per abstractionem
speciei ab obiecto, quod patet in Potētijs
sensitiuis interioribus, vnde fantasia deno-
minatur ab illius actu, & sensus commu-
nis dicit, video me videre. Olfactus autem
inter omnes sensus minus est necessarius
quia facit tantum ad sanitatem, quia sentit
& tangit aeris corruptiones. Et dicitur quod
plus noceat aer corruptus, quam cibus cor-
ruptus. Item ad scientiam facit occasionalis-
ter siue per accidens, Odorifera enim cum
odorantur, cerebrum confortant. Confor-
ratio autem cerebri ad ratiocinandum pro-
dest, & de hoc non est dubium.

CAPITVLVM SEPTIMVM. DE
potentijs sensitiuis de foris. Et habet
quinque particulas. Prima est de
sensu visus.

DE primo nunc dicendum. Obiectū
enim visus non est color. Color enim
est immutatio visus secundum actum luci-
di. Multa enim videntur, quæ colorem nō
habent sicut cælum, aqua, & similia. Vnde
credi

De visulege
Are. in 2. de
ani. in tex.
Cō. 66. &
inf. p. totū c.

TRACTATUS QVIN.

Lux.
Lumen
Splendor.
Color.
Radius.

credimus, quod lucidum sit visus obiectū
nec color est obiectum visus, nisi ratione lu-
cis, quæ est ibi. Vnde lux est in proprio
subiecto, quod & corpus luminosum di-
citur. Lumen vero est in diaphano vel trās-
parente, Splendor vero est in terfo & den-
so. Color vero dicitur esse in mixto corpo-
re, Radius autem addit supra lucem direc-
tionem, quia radius est lux directā, sicut
virtus est addens supra gratiam operatio-
nē, quia virtus est gratia ordinata ad opus
Medium eius est aer. Instrumentum siue
Mediū visu organum quod dicitur, magis proprie est
oculus, ad quem deuenit neruus opticus
protenſus a cerebro vsq; ad oculi pupillā.
Et ideo spiritus visibilis, qui est in neruo
isto, recipit ab humore cryſtallino coloris
speciem, qui est in pupilla. & defert eam ad
sensem communem.

PARTICVLA SECVNDA DE obiecto, medio, & organo auditus.

Lege Arist.
2. de ani. in
tex. co. 77
& infra per
integrū cap.

Obiectum autem auditus est sonus,
qui fit in aere ex collisione duorum
corporum durorum ad inuicem fortiter p-
cussorū

NATVRALI. ALBER

cussorum. Et ex illa collisione fit tremor in aere, qui continuatur per aerem vsq; ad aurem. Vnde duo ex parte soni generationis requiruntur. Primo: quod sit tactus ex parte corporis duri ad durum, medio aere. Secundo requiritur, quod fiat cum ictu siue violentia. Nam si non fieret cum violentia: vel si corpora non essent dura, non sonaret sicut ponit exemplum Aresto, de spongia & lana, similiter de pilis. Et nisi fiat cum violentia contactus ad inuicem, non erit sonus, vt patet, cū aut mouetur aer cum velocitate motus inueniens corpus sibi resistēs facit tremorem & continuatur vsq; ad aurem. Diffunditur autem ad modum circuli spheræ, cuius centrum est locus percussio- nis. Vnde vox ex omni parte auditur, vt dicit philosophus, cum talis vox generat tremorem: semper debilitatur circulariter, quoscūq; deficiat virtus impellens, cuius simile apparet, cum lapis projicitur in aquā. Medium autem in hoc sensu est, aer continuatus aeri posito intra concauitatem auris. Instrumentum eius est tympanum auris, ad quod dirigitur neruus protensus a cerebro,

De sono.

Medium au-
ditus.Organū au-
ditus.

TRACTA. QVINTVS.
cerebro, continens spiritum audibilem. Ee
poprium huius sensus est, quod suum sen
sibile semper est in medio, & ideo caret p
pria abstractione, scz quæ fit ab obiecto.

PARTICVLA TERTIA DE
obiecto, medio, & organo olefactus.

De hac re
lege Are. 2.
de anima in
tex. cō 92.
& infra.

Olefactus autem obiectum est in re
odorabili, & odor in medio dicitur
fumus vel vapor, quē calor resoluit de re
odorifera. Et inde est, quod res odorifera
sæpe odorata putrescit & citius putrefit. vt
puta: pomum. Medium huius est aer. Ora
ganum vero sunt duæ carunculæ a cere
bro descendentes, quæ similes sunt duobus
capitibus mamillarum, per quas prouenit
spiritus odorabilis siue species odoratiua
ad sensum olefactus.

PARTICVLA QVARTA DE
obiecto, medio, & organo gustus.

Lege Aref.
2. de anima
in tex. com
101. & inf
p vñ caput

Obiectum autem gustus est, sapor q
ē in re saporate: siue saporifera: res aut
saporifera qñ cōiungit hūiditati saliali, imu
tat ab ea. Et mediāte spōgiola carnæ (quæ ē
in lino

NATVRALIVM ALBER

in lingue superfitiæ. & est mediũ, intrĩ
secum) reddit saporem huic spiritui. qui est
in neruo interiori inde est, si humiditas salis
ualis fuerit infecta amaritudine cholerae,
iudicat gustus cibum amarum esse, perci-
pit enim amaritudinem. & in veritate ibi
amaritudo est, sed non est vbi ponit eam.
Vñ non fallitur circa amarum, quod ē ob-
iectum gustus, in hoc tamen est error, q̃
ponit amaritudinem esse, vbi tamen non ē
Et nota, quod duplex est medium in hoc
sensu, intrinsecum, vt caro, extrinsecum, vt
humiditas saliualis.

PARTICVLA QVINTA
de tactu.

Tactus autem potest denominari ab
eo, quod sentit. Et sic est vnus sensus,
vel ab his quę sentiuntur, & sic sunt quatu-
or. Primo apprehendit calidum & frigidũ.
Secundo humidum & siccũ. Tertio aspe-
rum: leue. Quarto graue & leue. Harum
aut qualitatũ nō est proximum vnum ge-
nus, sicut color est genus omnium colorũ.
Et quia non sunt sub vno genere formalĩ
ex hac

De tactu A^o
2. de anima
in tex. com.
106. & in
fra.

TRACTATUS QVIN.

Cur quinque
sunt sensus
exteriores
ostendit.

ex hac parte tactus est plures sensus. Item nota, sicut dicit Auicenna quod sensus exteriores sunt quinque vel octo. Notandum: quod aer est medium in visu, secundum quod est corpus diaphanum, sed secundum aliam dispositionem non nominatam, est medium in auditu, secundum quod aer est, non habens sonum, potens autem habere, ita etiam dicitur de olfactu. Quare autem quinque sunt sensus ratio sumitur ab obiectis, & ex elementis. Quorum quinque, vnum est medium inter aquam & aerem: scilicet vapor. Visus enim ad ignem comparatur, quia medium visus est lucidum. Auditus ad aerem. Gustus ad aquam, quia media eorum sunt haec. Tactus autem ad terram, quia medium eius est terreum, ut caro. Et quia tactus non potest palpare: nisi per proprietatem eius, scilicet soliditatem. Odoratus autem ad quintum elementum, scilicet ad vaporem, quia habet fieri per aeris immutationem. Vaporem autem dicimus medium aquae & aeris: quantum ad substantiae subtilitatem: quia subtilior est quam aqua: & grossior quam aer, quia vapor resolvitur in elementa: scilicet

ccc

NATVRALIVM ALBER.

cet: aquam & terram: per calorem Solis, de quo plenius diximus in tracta. elementorū vbi dixim⁹ de ipso generari diuerſas impſſiones aeris, et elemētata animata et ianima ta quinque in odorū compositiōis. Conſtare vcz: ipſo vapore corpa mineralia, terræna, ſcētia, aniālia rationalia & irrationalia.

CAPITVLVM OCTAVVM DE

potentijs ſenſitiuis interioribus. Cuius .v. ſunt particulæ. Prima ē de ſenſu cōmuni.

R Edeamus igr ad potētias animę ſenſibilis, apprehenſiuas deint⁹. quę ſūt quinque. ſcz. Sensus cōmunis, imaginatio, formatiua ſiue fantalia, æſtimatiua, & memoratiua. Sensus cōmunis eſt potētia ap̄phēſiua obiectōrū particulariū ſenſuū, p̄ omnes differentias omniū ſenſatorū, a quo ſenſu imaginatio recipit ſpecies obiectōrū ſiue idola, etiā ſine obiectōrū preſentia. Ha bet aut ſensus cōmunis tres actus. Primus actus ē, ſe cōuertere ſup actus particulariū ſenſuū, vñ dicit, video me videre, ſcētio me ſentire. Et in hac viā nō apprehendit ſimul niſi obiectum vnins ſensus. Alius aut act⁹ eſt, diſcernere inter obiecta & actus diuer

r forum

Sensus cōis

Tres opatio
nes ſensus
comunis. B

z

TRACTA QVIN.

forum sensuum, & p hoc habet iudicare, qd
hoc nō est illud: cū dicit: album nō est dul
ce, hoc aut non pōt facere sensus particu
laris, qui non extendit se nisi ad ppria obie
cta: & ideo discernit inter illa: Discernere
aut relinquit ante se apprehendere. Isti duo
autem actus sunt ei principales secun
dum Auicennam, Tertius actus est appre
hendere rem in loco, in q non est, sed in q
erit: sic apprehendit stillam vel guttā cadē
tem directe vsq ad terrā, quasi linea conti
nuat: vñ cū stilla inferius est, non est superius.
Apprehendere aut sensata cōmunia, non
est eius pprius actus, immo conuenit sen
sui particulari. Cōmunia aut sensibilia sunt
qncq. s. Numerus, motus, qes, magnitudo,
& figura. Difficile aut est videre, quō quis
libet sensus possit omnia apphendere. Vñ
quidam hoc posuerūt, qd solum esset sensus
cōmunis: sz hoc est cōtra Are. in li. de anima.

De sensibili
pprio ac cō
muni lege A
re. 2. de ani
ma in tex.
Cō. 63. &
64.

PARTI. SECVN. de v̄tute Imaginati:

Imaginatio est sensibilibus pprietatū ab
sente obiecto pceptio. Vñ in hoc differt
a sensu cōmuni, quia sensus cōmunis indi
get p̄

NATVRA. ALBER

110
219

get p̄sentia rei, nisi in somnis, quia in somno
fit representatio formarum ordine contra-
rio, ita q̄ memoratiua, quę est vltima v̄tu-
tum, representat sp̄tiē suā æstimatiuā
v̄tuti, deīn fantasię deinde imaginationi, de-
inde sensui cōmuni, & sic indiget p̄sentia
rei sensibilis, nisi in somnis, imaginatio vero
non. Item differunt in alio, quia sensus cō-
munis non conseruat idolum, siue speciem
receptam in obiecti absentia, quia statim
recipit eam imaginatio: & conseruat eam
vsq; ad abstractionē, quę fit p̄ intellectum
agentem. Sciendū tamen, q̄ qñ in somno
vis formatiua (de qua postea ageī) mouet
de imaginabili ad imaginabile, et fit descē-
sus earū vsq; ad sensum communem. Vñ
animæ vidēt res absentes p̄ phantasiā tanq̄
presentes. Quare aut descensus tunc fiat ta-
lis: ratio est, quia imaginatio & phantasia
tunc habēt operationes. Operatio autem ē
ista, coniungere imaginabile cum imagina-
bili per suā sp̄tiem, in ista aut operatione
sp̄ties quę latebant, cum ista imaginatiua
virtute conseruare, quasi p̄deuntes manife-
stantur, & p̄p̄inquirentes fiūt sensui cōmuni
r ij qui

TRACTATUS QVIN.

qui p̄ assuetudinē recipiendi species a sensu particulari etiā tunc recipit ab imaginatiōe eas. Et ponitur exemplū ab autorib⁹ de cā dela sæpe accēsa & sæpe extincta, q̄ si sit p̄ pe aliī accensam, accendit. Ita fit, ab imaginatiōe em̄ descendūt species ad sensū cōmunē, et p̄pter hoc tunc credit̄ res esse p̄sens. Et si querit̄, quare similr̄ non fit scd̄m superiorē partē animę? Dicimus em̄ sic esse, aliquñ em̄ contingit bonos versus siue syllogismos fieri in somno, licet tamen raro quia ista non solum fiunt per cōpositionē imaginabilis cum imaginabili, immo ibi est quedam ratiocinatio. Vñ opinio ē, q̄ tunc homines non dormiant omnino, sed natura quiescit fessa, nec vtit̄ sensibus exteriorib⁹, vtit̄ tñ ratione circa illa, in q̄b⁹ sollicita ē.

PARTICVLA TERTIA, DE tertia potentia sensitiva interiori, scz, v̄tute formatiua.

Differentia
inter imagi
nationē &
imaginatiuā

Tertia potētia ē formatiua, quę a quibusdā vocat̄ vis imaginatiua, Faciunt em̄ differentiā inter imaginationē & imaginatiuam vim, quia imaginatio est solum res

221

NATV. ALBER.

lum receptiua specierum sensibilium, & cō
seruatiua earūdem, vis imaginatiua vel for
matiua est componens speciem cum specie
Et hæc facit castra in Hispania, & fingit
chimeras & hircoceruos. Ab alijs aut hæc
eadē vocat phantasia: quam dicūt eandem
esse cum imaginatione. Et illi non ponunt
nisi quatuor potentias apprehensiuas deinz
tus anīæ sensibilis. Alij dicunt, qui conueni
unt cū his, q̄ in hoc solū differat ab imagi
natiōe phātasia q̄a phātasia iquātū itellec⁹
agēs abstrahit ab ea phantasmata, quę sunt
depurata ab omni sensibilitate & singulari
tate, & dicunt species cū sint in intellectu
possibili, Verum aut phantasia sit eadē po
tentia, vel diuersa ab imaginatione, non de
termino. Actus aut huius (quocūq; mō vo
cet, siue formatiua, siue imaginatiua, siue
phantasia) est apprehendere speciem rei sensi
bilis. Errat autem virtus formatiua sæpe in
sua compositione, sicut in componendo sen
satum per se, ad sensatum per accidens. Ver
bi gratia, sensus communis vel particularis
comprehendit rubeum in cupro, rubeum
est sensatū per se, sed cuprū est per accidēs

TRACTA. QVIN.

sensatū. Sensatum aut per se, ducit & mo-
 uet ad sensatū p accns. Vñ rubeo pcepto
 in cupro, recordatur aliquis de auro, cuius
 spetiem & recipit per quandā vim quę ap-
 prehēdit, q̄ dicit etia ratio particularis. Et
 vocat̄ cōmuniter intellectus. Sciendum
 tñ q̄ ille intellectus, non est intellectus ve-
 rus, imo est abusio nominis intellectus. Si-
 cut cū dicit̄, canis intelligit dominum suū,
 habet̄ em̄ huius intellectus p similitudinē
 quandā & consuetudinē, quę est virtutis
 memoratiuę, quę excitat̄ per vocem cla-
 mantis, venientem ad auditū canis. Dico
 aut q̄ sensatū p se, mouet ad tale sensatum
 p accns, q̄a ibi est alia via inquantū sensatū
 per se cognoscit, quia illud p se, illud per ac-
 cidens. Et est in via interiori, scđm quā spe-
 ciem phantasia conuertit se sup aurū, quod
 commemorat & cōponit, et qñq̄ est error
 qñq̄ vero non. Error est, qñ memoratum
 non est sub sensato per se, qd actu appre-
 hendit, & dicit, hoc est aurū, cū tamen sit
 cuprū. Si vero memoratū est sub sensato p
 se, si est presens actu, & in mouendo, nō ē
 error. Dicit̄ aut hac potentia simplex, quia
 saepe

NATVRALI ALBER.

sæpe fit sine argumentatiōe, pōt etiā fieri cū
 argumentatione, & tunc ē aliqñ fallacia ac
 cidentis, & aliqñ fallacia consequentis. Fal
 lacia accñtis est, qñ sensatū per se vt rubeū,
 cadit in sensum & mouet illam vim, quæ
 auri spetiē continet, ad cōuertendū supra
 se spetiē auri, & tunc est fallatia accidens
 tis. Fallacia cōsequentis est, qñ rubeū mo
 uet non solum ad memorandum aurū, sed
 etiam cuprū. Et ideo. quia videtur sensatū
 p se, pluribus inesse, phantasia illa plura cō
 posuit, & dī vnum esse aliud. In hoc ergo
 est differentia, in hac & præcedenti dece
 ptione. Quia in prima erat recordatio, nisi
 de vno subiecto, siue p accidens sensato, qd
 nō est actu præsens in re, licet sit præsens
 in mouēdo & excitādo ratiōem rubei. De
 ceptio aut secūda ē, recordatio vtriusq sub
 iecti. Et de isto quod nō est præsens, nisi
 in mouendo, & propter hoc dicit Aresto,
 q accidens est in vno subiecto solo, conse
 quens aut in pluribus. Vñ ego intelligo in
 pluribus subiectis, & licet plures intelligāt
 de pluribus consequentijs, Vnde in para
 logismis accidentis, sumitur idem in subie
 cto.

TRACTA QVIN:

cto in omnibus terminis. Quod patet, cū
dī Omne balneū est artificiale, aqua est
balneum, ergo aqua est artificialis, Ibi em̄
balneum & artificiale sunt idem in subie
cto. Similr aqua & balneum sunt idem in
subiecto. In fallacia vero consequentis su
muntur diuersa subiecta, vt patet intuenti.

PAR. QVAR. De potētia aestimatiua.

Post istas sequit̄ Aestimatiua. Et eius
offitiū est, apprehēdere intentiones
non rationis, sed potius naturæ, quia æsti
matiua sensibilis non apprehēdit quid est
syllogismus, qd enūtiatio, qd oratio, qd no
men quid verbū. Apprehendit aut̄ hono
rē vel ignominiā, amicitia, cōmodū, incom
modum, bonitatem, malitiam, & per istam
vim iudicat ouis lupū inimicū, & asinus le
onem amicum, & aprū inimicū, qui oñdit
sibi suā faciem horridā, licet asinus a leone
occidatur, & ab apro saluet̄. Quidā in̄ di
cūt, qd nō faciunt hoc oues & asinus p vir
tutem estimatiuā, sed p quandam virtutem
naturalē quæ ē in omni re p q̄ fugit natu
raliter sibi nociuū, & apprehendit cōmodū
quæ

NATVRALIVM ALBERI

225

quæ est in plantis etiã. Sed isti falsũ dicunt quia si sic, asinus nō habitaret cum leone.

PAR. QVIN. De potētia memoratiua.

Memoratiua virtus ē, vis ordinata in posteriori cōcauitate cerebri, retinens qđ apprehēdit vis æstimatiua de intentionibus sensibiliũ. Cōparatio aut virtutis æstimatiuæ ad memoriã, secundũ Auic. est talis, qualis est cōparatio imaginatiōis ad sensũ cōmunem, quia sicut maginatio retinet, & est thesaurus formarũ sensibiliũ, quas apprehēdit sensus cōmunis, sic memoratiua ē thesaurus conseruās intentiones sensibiliũ, quas apprehēdit virtus æstimatiua. Ad maiore aut declarationē virtutis memoratiuæ, querendum est. Quæ sit differentia memoriæ et reminiscētiæ. An sit recordatio seu reminiscētia, irrationabiliũ? Ad quod dicendũ secundũ Auicem, qđ est memoratiua in alijs animalib⁹, sz reminiscētia quæ ē reuocatio ingenij ad quærendũ quod oblitum ē non inuenit, nisi in solo homine. Cognoscere em̃ sibi aliqd affuisse, qđ postea deletũ est, nō est nisi virtutis ratioalis. Sed si est

Quæstio.

Responsio.

TRACTA. QVIN.

Differētia in
ter memoriā
& reminiscē
tiam.

Recordari.

Addiscere.

Quæstio.

si est alicuius virtutis alterius, præter ratio-
nalem, poterit esse æstimationis, sed inquā-
tū decorat & informat rationabilitate. Dif-
ferētia ergo memorię & reminiscētię ē, ga-
memoria ē retentio spetierū siue intentio-
nū sensibiliū, sed reminiscētia ē representa-
tio formarū a memoria deletarū p obliuio-
nem, p ea quę auertit actu, & similia, sicut
si obliti alicuius personæ quā vidimus, re-
curremus ad locū ad tempus, et accipimus
p quę recordamur psonæ, quā uidimus ta-
li loco, tali tpe, talia facientē. Notandū qđ
qđ est etiā differētia inter recordari & addi-
scere. Quidā em̄ posuerūt, qđ nihil aliud sit
addiscere qđ reminisci. Cōueniūt aut̄ hæc
duo in hoc, qđ utrobicq; est motus ad inco-
gnita, ad hoc vt sciant. Sed in hoc differūt
ga recordatio ē inq̄sitio incognitorū, vt co-
gnoscant in pręsenti vel futuro, Quę in pte-
rito qđ cognita fuerūt. Addiscere v̄o siue
disciplina ē, extensio animę ad cognoscen-
da incognita, quę tamē non fuerūt, cogni-
ta prius. Itē ad maiorē euidentiā. Querit p
pt̄ qđ d hōines aliqd facilius addiscūt qđ recor-
dent, qđā eōcuerſo. Et vniuersaliter ppter
qd qđā sunt facilioris recordatiōis, qđ me-
mo-

moriæ, aliq̃ ecōuerso. Ad quorū intelligenti
 am notandū ē scdm̃ Auicē. q̃ illi q̃ sunt
 sicce cōplexionis fortes sunt in memoriter
 retinendo, & debiles in recordando. Siccitas
 em̃ conueniēs est dispositio ad impres
 sionū retentionē, inhabilis aut̃ est ad motū,
 & ideo sicca complexio cōuenit memoriæ
 non recordationi. Qui ṽo sunt calidæ cō
 plexiōis, facile recordant̃. Hi em̃ sunt, qui
 magis p̃cipiūt nutus. Nutus aut̃ opant̃ mo
 tū sensibiliū, & q̃ erit p̃ceptior nutuū, erit ci
 tius recordās. Itē caliditas cōplexiōis, con
 uenientissima ē ad motū dispositio. Illi ṽo q̃
 sunt cōplexionis hūide, facili sūt discipli
 ne. Humiditas em̃ est dispositio cōueniētis
 sima ad facilitatē susceptiōis imp̃ssionum,
 quæ cōuenit facili disciplinē, et est cōtraria
 dispositio forti memorię, memoriæ em̃ nes
 cesse ē esse materiā, a qua difficulter delea
 tur, q̃ impressū est in illa, & ad hoc opus ē
 sicca materia cōplexiōis. Nota ergo, q̃ be
 ne memores, contrariæ sunt dispositiōis be
 ne addiscentibus. Illi em̃ bene memores
 sūt q̃rū animę nō habent facilē motū, neq̃
 disp̃gūt cogitatiōes eorū. Illa em̃ ania quę
 habet multos mot⁹ & multiplices cogita

TRACTA: QVINTVS.

tus, nō bene memorat. Est em̄ cōtraria dispositio bonę recordatiōis, bona em̄ recordatio exigit multiplices motus et agiles cogitationes. Itē bñ memores sunt sicce cōplexiōis, quę ē dispositio difficilis ad suscipiendū impūssiōes, & ideo ē contraria dispositio facilis disciplinæ. Bona ergo memoria ē, vel ex siccitate cōplexionis, vel excitatio circa vnū vel pauca, nō circa multa, inde ē, q̄ pueri, q̄uis sint humidi, firmit̄ tñ retinēt. Animę em̄ eorū nō occupant̄ circa multa, sicut animæ maturarū psonarū, sed sunt fixę circa vnū; Iuuenū aut̄ ppter calorem suū, & ppter motus suos agiles, debilior ē memoria, q̄uis sit cōplexiōis sicce, senibus v̄o accidit ppter humorē, qui pualet in eis, nō memorari ea quę vident

CAPIT. OCTA. De potētīs Motiuis.

Post v̄tutes apphensiuas sensibiles, discendū ē de motiuis. Motiua ab Aristotele dīr desideratiua vel appetitiua. A theologis v̄o sensualitas, quę ē pprię motiua ei⁹ q̄ se sensualitas apprehēdit. Sciendū aut̄, qd quedā ē motiua sensibilis, cuius actus nō ē sub libero arbitrio, vt ē v̄tus pulsualis et fieri habet

NATVRALI ALBER :

bet in corde, hæc aut ad phisicos pertinet. Alia ē motiua, cuius act^{us} subest ratioi, & hæc ē duplex. Quoniam qdam est imperans qdam imperata. Imperans ē cōcupiscibilis & irascibilis. Cōcupiscibilis mouet ad cōmod^{um} & bonū apparens. Irrascibilis mouet ad arduū et tristabile fugiendū. Sciend^{um}, qd eadē possūt esse motiue et apprehēsiue, de hoc tūc quera^t inferi⁹. Virtus īperata est, quedā v^{ir}tus sita in neruis et in musculis, cōtrahēs et extēdens se ad nutū imperantiū, & mouet mēbra difficilia ad operandū.

CAPI. NO. De potentijs intellectiuis.

Iam dictū est breuiter de potētīs animæ sensibilis quę nihil habēt vltra æstimatediū & imaginatiuā. Anīa aut ratioālis quæ dignior ē, habet omīa quę dicta sunt, sz nō inquantū ratioālis. Inquantū aut rationalis adhuc addit intellectū et rationē. Dicend^{um} est igr, qd in anīa rationali post æstimatediū seq^{uitur} intellect^{us}. Diuidit aut Are. intellectū in duas potētias. Vnā dicit, qua ē omnia facere, & hāc vocat intellectū agentē. Et aliam, qua ē omnia fieri, & hanc vocat intellectū possibilē. Dr aut agens, qd abstrahit se

3. de anima
ma in tex. cō

18

s in

sus

TRACTA QVINTVS.

sus a phantasmatis, & ponit eas in intellectu possibili, quod dicitur possibilis, quia recipit eas possibiliter, quoniam nec actu habet eas, antequam recipiat species. Et loquor de eo, puta intelligit intellectus, in intellectu adquisito, habet enim naturaliter intelligere primum ens aliquo modo.

Quaestiois solutio. Sed de hoc forsitan dicitur inferius. Et si queritur, quare inter imaginatiuam & intellectum possibilem, est potentia media quae abstrahit.

Respondetur, quod sensus communis et imaginatio sunt eiusdem anime. scilicet sensibilis, imaginatio autem siue phantasia cum intellectu possibili, non est eiusdem speciei, sed diuersarum differentiarum.

Intellectus si est intelligibile diuiditur. Diuersarum, quoniam altera est sensibilis, altera rationalis. Sciendum tamen quod intellectus diuiditur sicut intelligibile. Intelligibile enim quoddam, est diuisibile, quoddam indiuisibile. si sit indiuisibile simplex ei correspondet intellectus speciei receptiuus

Legit Ar. 3 de anima in text. co. 21. secundum quod species quae prius erat in sensu, fit postea in imaginatione, et ultimo in intellectu. Item intelligibile si sit diuisibile siue compositum, hoc est duplex. Aut est compositum ex simplicibus terminis, aut ex compositis. Si ex simplicibus, scilicet est enuntiatio. Sed enuntiationis duplex est apprehensio, secundum duplicem compositionem. Aut enim est contingens, sic est opinio, aut necessaria

sic

NATVRALIVM ALBER

sic facit intellectū. Si vñ intelligibile sit ex
cōpositis cōpositū, vt ē syllogismus vel alia
ratiocinatio. Aut ē ex necessarijs cōclusū,
& sic accipit intellectus p̄cipia cōclusiōis.
Aut ex cōtingentibus, & sic intelligit con-
tingēs, Et tūc vtrūq; accipit opinionē, secū-
dum q̄ opinio d̄r v̄tus opinatiua, quæ for-
te idē est in hominē cū æstimatedia. Sed cre-
do q̄ tūc cōtingit poneret duplicē æstima-
tiuā. Et dixi, v̄tus opinatiua est opinio, q̄a
opinio ē habitus generatus ex multis p̄ba-
bilibus nō necessarijs. Aut ē cōclusum ex
cōtingētib⁹ et necessarijs, vel ex vno cōtin-
gētī et altera necessaria. Et sic accepta nō ē
vna v̄tus, sed duę v̄tutes. Et pōt dici, q̄ ea
accipit ratio, quæ est cōstructiua & ordi-
natiua, et extēdit se ad opinabilia necessaria
secundum sui diuersas partes.

CAPITVLVM DECIMVM DE
multiplici acceptiōe et noībus Intellectus.

Notand⁹, intellectus d̄r multis modis. Acceptiones
intellectus.
Est aut aliqñ intellectus potentię no-
mē, & sic habet duas differētias, scz, agens
& possibilis. Aliqñ est nomē sp̄iei in itelle-
ctu possibili receptę, put ipsa sp̄ies p̄ficat
s̄ iij possi

TRACTA. QVINTVS.

possibile intellectū, & sic tūc dī intellectus
formalis, & etiā intellectus dī, quo intelligi-
mus. Cū autē ipse possibilis intellectus iam ē
pfectus ex vnione speciei cū ipso, tūc dicit
intellectus in effectu, & tūc est intellectus
q̄ intelligit. Et hoc duplī. Qñq̄ conuertit
cū ipsa potentia supra ipsam speciem quā ha-
bet, & tūc est actu intellectus. Vel quāq̄ nō
cōuertit supra ipsā speciem, tūc est intellectus
in habitu. Qñq̄ v̄o p̄ cognitionē principi-
orū p̄habitam venit intellectus ad cognitio-
nē alicuius cōclusionis tūc dicit intellectus
adeptus. Sciendū autē, q̄ anima ratiōalis, in-
tellectus, ratio ingeniū, vis ratiōalis volūtas
liberū arbitriū, idē sunt in re, sed ratione dif-
ferūt. Intellectus dī, dum rē apprehendit
per species itelligibiles. Ratio, dum cōfert.
Ingeniū, dū iuenit. Solertia autem nō dicit
anīe potentiā, sed quandā boni ingenij dis-
positionē, quē ē causae vel mediū inuētio,
nō in tpe p̄specto. Sed vis rationalis, dū di-
scernit & deliberat & iudicat. Volūtas autē
appetit & eligit. Liberū arbitriū vtrūq̄ fac-
cit. Sed hoc aduertendū, q̄ licet in anima
rationali, eadē vis sit apprehensua & moti-
ua, p̄prie tñ apprehensua dī intellectus, vo-
luntas

Differētia a-
liquorum.

Intellectus
quid

NATVRALIVM ALBER

Intas aut motiua dicitur. Ratio autem prout
 est cognitiua & motiua, differt ab intelles
 ctu i modo cognoscendi, et modo diuidendi
 qm intellectus apphedit esse rei absolute, et
 qditate absolute. Ratio aut est in collatiõe
 vnius ad alterũ. Intellectus, vt est potetia co
 gnitiua, diuidit. Quia qda est intellectus,
 q cognoscit verũ sub rone veri, & talis est
 speculatiuus. Alius est, q cognoscit verũ,
 sub rone boni existẽtis vel apparẽtis, & ta
 lis vocat intellectus practicus. Iste aut, q co
 gnoscit verũ sub rone boni, diuidit. Quia
 bonum aut est vniuersale aut pticulare. Si
 vniuersale, sic vocat Synteresis, quæ semp
 tedit ad bonũ vniuersale, & malo remur
 murat. Et de hoc pot dictũ intelligi Boet
 ij. Sũmamq; tenes ac singula pdens. Alia
 pars, quæ nõ sp stat in vniuersali, habet du
 as ptes. Vna, qua contẽplat æterna, & hæc
 appropriato noie dicitur intelligetia. Alia q
 cõsyderat supiora & inferiora. Et hæc p
 prie dicitur ratio. Quæ etiã duas habet par
 tes, scilicet, virũ & mulierẽ. Vir se extẽdit
 vsq; ad intellectũ intelligetia. Vnde bñs
 Augu. sup Apostolo ad Corinth. xij. Vir
 nõ debet suũ velare caput, q̃a uir (inquit)

Intellectus
speculatiuus.Intellectus
practicus.Intelligentia
Ratio.Vir et muli
er

s v est

TRACTATUS QUINTVS.

Differunt in
telligētia &
ratio.

Triplex in
homīne dis-
tinguitur me-
morīa.

est pars rōnis sup̄ eminēs, quæ se extendit
ad id, qđ est æternā vītātē contemplādo.
Et hæc est imago Dei, quæ æternis rōnis
bus cōspiciēdo inhæret, sed in hoc est dif-
ferētia eius ad intelligentiā. Quia intelligē-
tia negocia ē p̄ modū intuitionis, eo modo
quo pōt in hac vīta, ratio aut̄ nō, sed in ra-
tiocinādo & conferendo. Vñ notabile est
qđ dicit bt̄s Augusti. Aeternis rōnibus
cōspiciēdo inhæret, nō dicit, æternis solū.
Et hoc etiā ipse dicit in secundo libro de
æternitate. Vbi assignat differētiā inter vi-
rū & mulierē, dicēs. Vna secūdū rōes in-
corruptibiles & sempiternas res iudicat,
& ita intelligit illud quod est supra se. Al-
tera v̄o p̄ cōparationes ad res corpales &
mutabiles iudicat, & insup̄iori cōsistit sapi-
entia, sed in īferiori prudētia moralis. Item
in sup̄iori est imago trinitatis, quæ imago ē
secūdū memoriā, intelligentiā & volūtātē.
Et nota, qđ in homīe memoria distinguit̄
triplex. Vna est cōseruatio sensibiliū specie-
rū & intentionū quas apphēdit æstimati-
ua in homīe, & talis est secūdū partē sen-
sibilis, & sequit̄ æstimatiuā. Alia est cōser-
uatio sp̄ ecierū sensibiliū & intelligibiliū, et
hæc

NATVRALI ALBER.

hæc sequit̃ rationē, vñ est in posteriori par-
te cerebri. Et has duas videt̃ tangere Da-
mascenus, cū dicit. Memoria est phantasia
derelicta ab aliquo sensibili, vel cōseruatio
sensus & intelligentiæ. Credo tñ, q̃ prima,
in homīe nō sit alia ab imaginatiōe. Tertia
est memoria in parte rōnis sup̃iori. Et dici-
tur retētio vel cōseruatio essentialis simili-
tudinis veri & boni, secundūq̃ anīa est ap-
ta intelligere, & amare bona. Cōuersio em̃
sup̃ illā similitudinē parit intelligentiā bo-
ni. Ex q̃bus duabus p̃cedit volūtas illius
boni, & amor sui. Omne em̃ bonū appre-
hēsum mouet ad sui amorē. Et sic anīa se-
cundū hoc, est recte similitudo trinitatis, vbi
ex vno nascit̃ aliud ex q̃bus p̃cedit tertiū
naturæ ordine. Sciendum, q̃ hæc animæ
pars est sepabilis, alia ṽo inseparabilis. Sepa-
rabilis vocat̃ noīe appropriato rationabili-
litas. Et licet anīa p̃ essentiā coniungit̃ toti
corpori, vt fiat in natura vnū, tñ secundū
essentiā nō determinat aliquā partē corpo-
ris, secundū q̃ est rōnalis. Nec secundū se,
nec secundū suas potencias, quæ sunt eius
pprietates. Habet em̃ quasdā potētias que
nō sunt ei ppriæ sed coniūcti, vt loqui &
videre

Ponitur ani-
me quedam
sepabilis que
dā insepara-
bilis.

TRACTA: QVINTVS.

Obiectionem
soluit.

videre, quæ cōueniunt, nō per se corpori,
neq; animæ p se, sed vt coniūcta sunt. Et si
dicat, quod puidet per anteriore partē ce
rebri, & ratiocinat per mediū, hoc est verū
p appropriationē sensibilis anīæ. Hæc aut
non determinat sibi aliquā partē secundū
essentiā, sed secundū potētias suas. Secun
dū aliā em potentiā videt oculo. & secun
dū aliā audit aure. Secundū aut sui essens
tiā, nō determinat aliquā partē corporis, qā
secundū illā tota est in omī parte. Cuius p
batio est, qā v̄tus cū sit accidens anīæ sen
sibilis, non est sine eo, cuius est v̄tus. Sed
virtus animæ sensibilis, est esse in corpe se
cundū partes sui, qā esse in spiritibus deter
minat secundū potētias & opationes. Er
go ipsa essentia est in omni parte.

CAPITVLVM VNDECIMVM de differentia Synteresis Intellectus agentis & intelligentiæ.

Synteresis.

Differt intel
lectus agēs et
synteresis.

Recolligo ergo, quod dictū est de ra
tiōe, siue intellectu, qā summū quod
est in ea i mouēdo, dicit Synteresis, & stat
in vniuersali, vt dictū est, in cognoscendo.
Etiam agens intellectus stat in vniuersali.
Sed notandū q agens intellectus dicit, se
cundū

NATVRA: ALBERTI.

cundū q̄ est abstrahēs ab imaginatiōe spe-
 cies, ponēs eas in ītellectu possibili. Syntes-
 resis aut, vt dictū est, potentia motiua est,
 & Damascenus vocat eā volūtātē natura-
 lē, sed differt put sic ac sic vocat, q̄a syntes-
 resis solū recipit bona rōnalia, naturalis au-
 tē volūtas (sicut Damasce. vult) recipit bo-
 na naturalia & vitalia. Post illā vero partē
 ratiōis, quæ dicit vir, sequit̄ intelligentia, q̄
 intuet̄ æterna siue diuina, eodē modo quo
 pōt. Et differt a synteresi, q̄a synteresis ni-
 hil deliberat, ista vero intelligētia bene de-
 liberat. Itē synteresis, sicut cōmūiter est ef-
 fectiua boni, ita cūmuniter est detestatiua
 mali. Vñ semp̄ remurmurat malo. Intelligē-
 tia aut nō ita respicit malū, q̄a obiectū ei⁹
 ē æternū, vbi nihil ē mali. Et si dicat̄ secū-
 dū hoc debet p̄ordinari. Dicendū q̄ non,
 quia ista deliberat, & sic scit q̄ bonū appe-
 tit, alia semper stat in communi.

CAPITVLVM DVODECI-

mū & vltimū de Distinctiōe Ra-
 tiōis, in partē superiorem &
 inferiorem.

Post istā est alia rōnis pars, quæ dicit̄
 Vir, quā extendunt quidā in tantū, vt
 appre-

TRACTATUS QVIN:

apprehēdat æternitatē ipsam, de qua iā diximus, & maxime inquantū est imago trinitatis increatę, de qua fuit breuiter dictū. Quia hoc breuitas exigit tractatus. Post illa est, Mulier quę sensualitati cōiūcta est, & saepe allicit ab ea, habet em̄ illecebrā siue delectationē vitiosam. iuxta quā semp videt peccatū sibi porrigi. Vult aut̄ beatus Augusti. q̄ illę duę partes solū differunt secundū officiū, & nō sit, nisi in vna potētia. In ista potētia, siue in istis duabus partibus est pprie volūtas, in qua est consensus. Sed duplex est cōsensus. Vnus est consensus in verū sub rōne veri, & sic est cognitio rōnis cuius pfectio est verū, inquantū est potētia cognitiua, pprie em̄ potētię cognitiuę pfectio est, siue cū obiectum ei cōiungit. Ipsius aut̄ animę pfectio est scientia vel cognitio p viā speculatiōis, & tūc ratio, prout est potētia cognitiua, dicit̄ intellectus, sed differūt eo modo, sicut dictū est. Quoniā intellectus apprehēdit esse rei, & q̄ditatē absolute, ratio aut̄ est in collatione vnius ad alterum. Est iterum consensus in bonum sub ratione veri, & dico sub ratione veri, quia tunc ratio iudi-

Cōsensus in
verū sub rati
one veri.

Consensus in
bonū sub ra
tione veri.

ca

NATVRA ALBER:

cat esse bonū vel malū, & sistit ibi, nec ampli-
pius pcedit. Si autē amplius pcedit & iudi-
cat esse bonū, vt fiat qd appetit, sic est mo-
tiua voluntas. Primo modo adhuc est co-
gnitiua. Si autē adhuc non solū iudicat esse
bonū, vt fiat, sed iudicādo afficit & appetit
illud. siue sit finis, siue tēdat ad finē & sic di-
cit liberū arbitriū qā cōprehēdit rationem
& volūtate primo modo dictā. Vñ liberū
arbitriū est, in iudicio & appetitu & electi-
on e. Vidēdū ergo, q cōsensus de re qd sit,
vel qd non sit cognitiue rōnis est, & vt fiat
vel nō fiat, voluntatis est. Sic em̄ est pces-
sus, ratio iudicat esse bonū vel esse m / ū, et
in illo iudicio cōsentit cōsensus raōnis, put
est cognitiua seu in cognitiōe, & seqtur cō-
sensus volūtatis, q dicit, fiat fiat. Et dicitur
tūc consensus rōnis motiue. Vterq; autē in
verū & bonū cōsensus dicit, liberū arbitriū
vel liberi arbitrii cōsensus. Vñ liberū arbitriū
in sua diffinitiōe cōprehēdit volūtate
& rationē. Est em̄ liberū arbitriū. rōnis fa-
cultas, & volūtatis qua bonū eligit, gratia
assistente, & malū fugit gratia deficiente.

FINIS.

Liberū arbi-
trium.

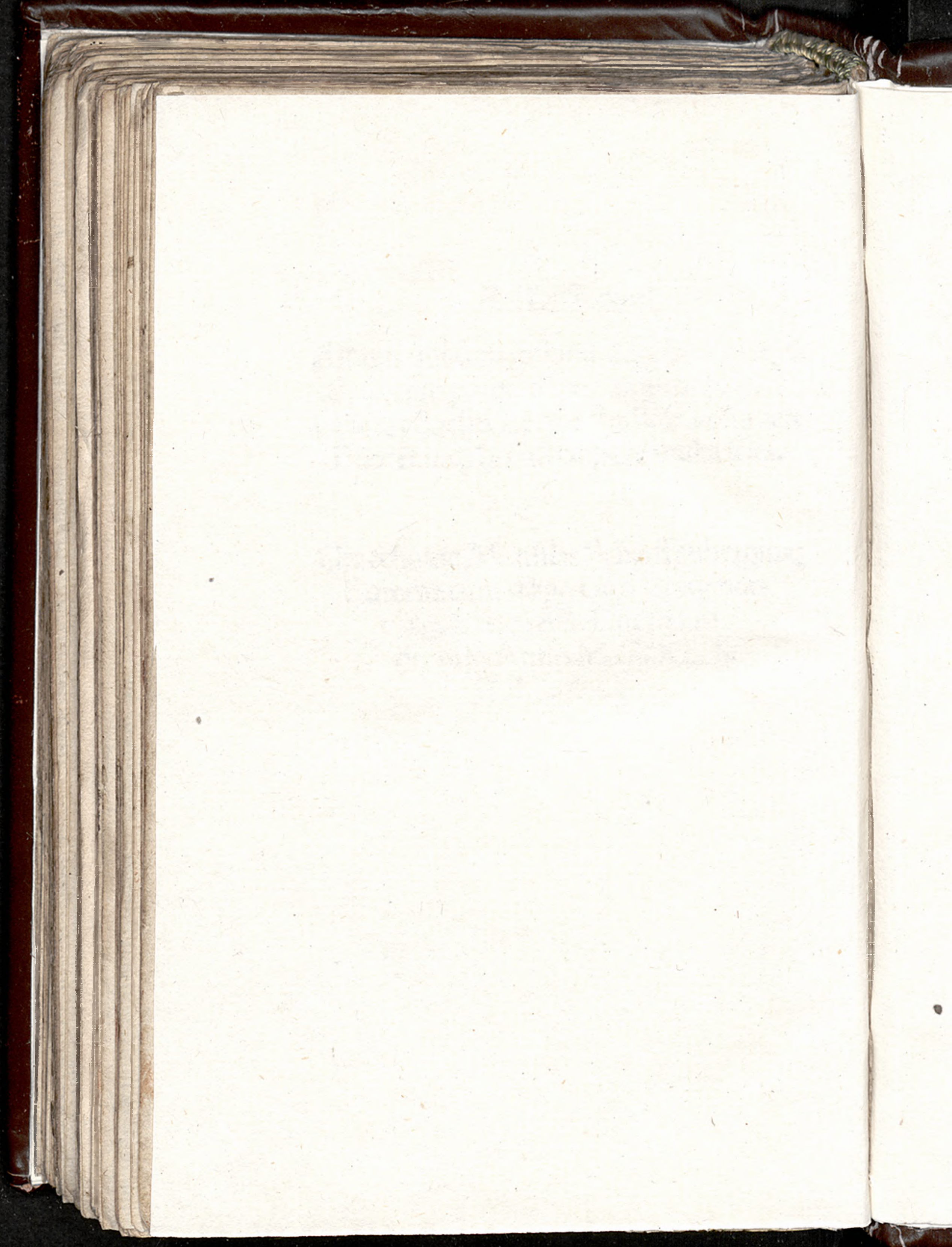
Ad Lectorem

Alberti quisquis sectaris dogmata magni
Si tibi sub paruo discere magna placet.
Hoc te cōgestū Lector studiose volumen
Edocet, inq̃ breui tempore multa scies.

Gracchouie, Matthias Scharffenbergius,
Summa cum diligentia, operaq̃ non
vulgari Impressit. Ductu suo
proprio. Anno. M.D.XL.I.
II. Die Iunij.

ni
en
is

-
a

-
a

Kons
Kons
skie
Szer
Mazu

Kra

Konserwację wykonano w Pracowni
Konserwatorskiej Biblioteki Jagielloń-
skiej. Papier wykonserwowała p. Anna
Szeremeta, oprawę wykonała p. Katarzyna
Mazurkiewicz.

Kraków, VII-VIII. 1978

Biblioteka Jagiellońska

stdr0042144

